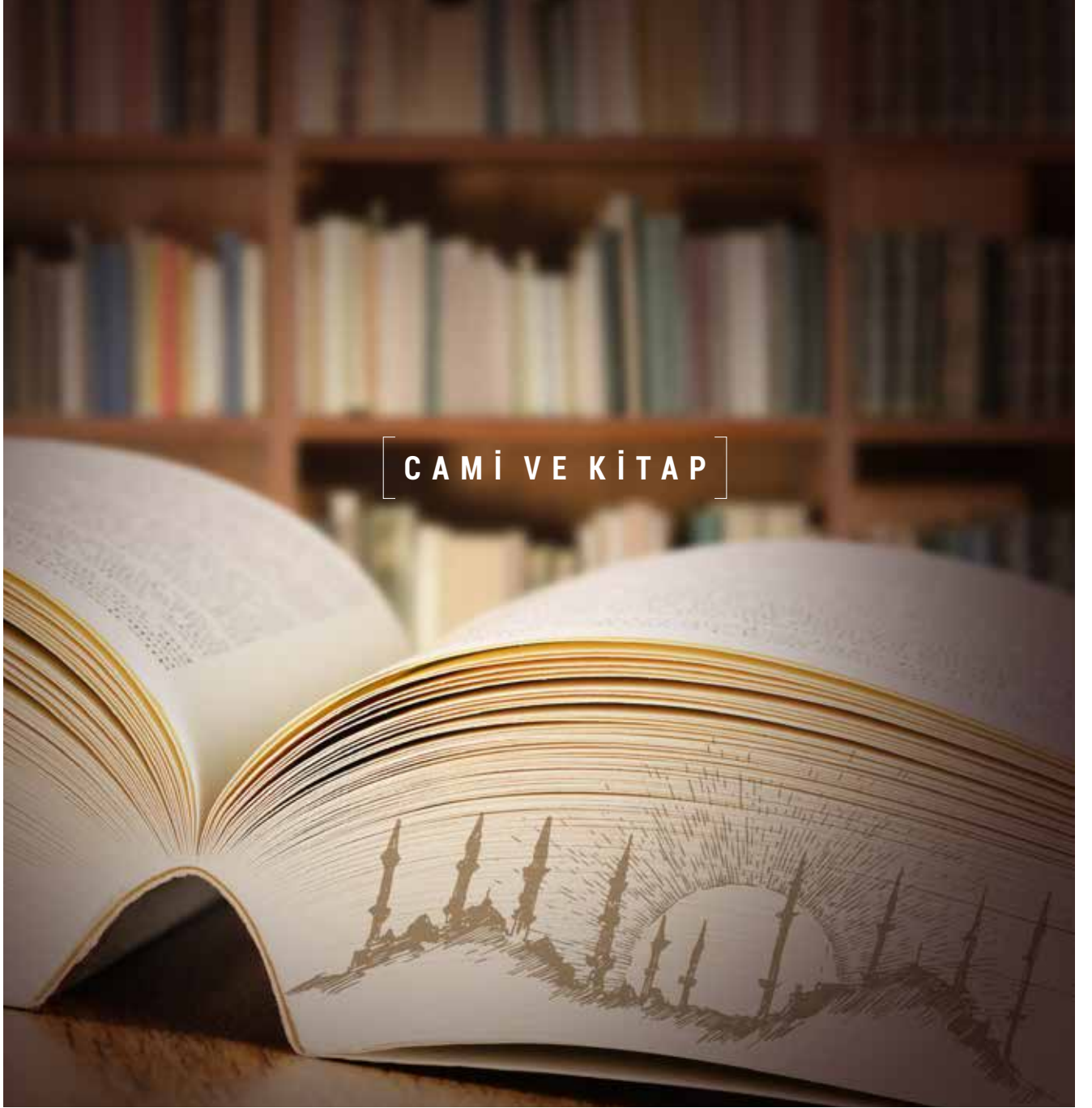

diyanet

Aylık Dergi | Ekim 2016 | Sayı 310

CAMİ VE KİTAP

MABETLER MEDENİYETİ

Tarih boyunca İslâm sanat eserleri, bilhassa cami mimarisi ve minareden okunan ezan, pek çok insanın varlık sebebini keşfederek hidayetle buluşmasına vesile olmuştur.

MEKÂN BİRLİĞİNDEN RUH BİRLİĞİNE CAMİ VE KİTAP

İslâm'ı ve İslâm medeniyetini iki şeyden ayrı düşünmek mümkün değildir: Cami ve kitap. Cami, İslâm'ın mekân boyutuyla en önemli şiaıdır.

TARİHSEL SÜREÇTE CAMİLERDE DERS HALKALARI VE DERS MECLİSLERİ

Camiler veya diğer adıyla mescitler, İslâm dünyasında var olduğu günden beri ilmin öğretildiği en önemli merkezler olmuşlardır.

PROF. DR. SADETTİN ÖKTEN İLE CAMİ VE KİTAP ÜZERİNE SÖYLEŞİ

Bir medeniyet krizi yaşıyoruz. Bizim kadim medeniyetimizin temelinde bir kitap ve bir insan var. Kitap Kur'an, insan da peygamber.

ŞEYH
ŞABAN-I
VELÎ

TESLİMİYET VE SAMİMİYET ÖRNEĞİ
ŞEYH ŞABAN-I VELÎ

Prof. Dr. Mustafa KARA

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış
yerlerinden, yurt dışında Müşavirlik ve
Ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

TARİHSEL süreçte ibadet mekânı olma dışında pek çok fonksiyonu icra etmiş olan camiler, toplumsal hayattaki merkezi konumlarını hep muhafaza etmişlerdir. Şehirlere ruh, bunalan yüreklere huzur, daralan kalplere ferahlık veren camiler, kimsesizlerin sığınağı, hiçbir ayırım gözetmeksizin herkese kucağını açan birer ilim yuvalarıdır. İslam kültür ve medeniyetinde hayat cami ile başlar ve camilerin çevresinde gelişir. Tarih boyunca camiler, temizlik mekanlarıyla arınma merkezleri, aşevleriyle fakirlerin, kimsesizlerin sığınağı, medreseleriyle beldelerin ilim, hikmet ve marifet merkezleri olmuşlardır. Bu yüzden camiler, İslam kültür ve medeniyetinin beşiği mesabesindedir. Bu medeniyette Müslümanlar, dünyanın dört bir ucunda, fethedilen her bir beldede mabetler inşa etmiş, mabetler de içinde bulundukları toplumları imar etmiş ve sosyal hayatın adeta kalbi olmuşlardır.

İslam medeniyeti bir cami ve kitap medeniyetidir. Allah Rasulü'nün mescidinde, onun bereketli meclisinde yetişen ashab-ı kiram, orada Kur'an-ı Kerim'i okumuşlar, Kerim Kitabın mesajlarını ve Hz. Peygamberin sünnetini anlamaya çalışmışlardır. Ashab-ı suffe ile başlayan ilim halkaları, tarih boyunca İslam coğrafyasının kendi geleneksel kültür ve medeniyet yapıları içinde gelişerek devam etmiş, cami ve medreselerin yanında kütüphaneler inşa edilmiştir. Devlet yöneticilerinin ve hayırsever halkın bağışlarıyla kurulan kütüphaneler, genellikle medreselerin çevrelerinde neşvünema bulmuştur. Özellikle Osmanlı medeniyet tecrübesinde kütüphanelerin, klasik uygulamaların istinat duvarını aştığını ve cami kütüphaneleri formunda sivil hayata karıştığını görürüz. Cami kütüphaneleri, İslam'ın bütün yeryüzünü mescit kabul eden ve ilmi kadın erkek bütün Müslümanlara farz kılan yaygın eğitim karakterinden beslenmiştir.

İslam, kendinden önceki devri "cahiliye" olarak nitelendirmiş, o döneme ilişkin olumsuz davranış kalıpları yanında bilgisizliğin ve cehaletin her türlüşünü de ortadan kaldırmayı istemiştir. "Oku!" hitabıyla başlayan Yüce Kitabımız, hiçbir ayırım gözetmeksizin bilgiyi yüceltmış, okuyanları met-hüsenâ etmiş ve bilenlerle bilmeyenleri kesin bir dille birbirinden ayırmıştır. İşte ilme karşı bu derin ilgi, Müslümanları kitapların rehberliğinde sadece ilahiyat alanında değil, matematik, fizik, kimya, astronomi ve tıp gibi sahalarda da öncü yapmış, huzurlu çağların mimarı ve mihmandarı kılmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığımız, mabetlerin kitapla olan kadim ve bereketli birlikteliğine dikkat çekmek amacıyla 2016 yılı Camiler ve Din Görevlileri Haftası çerçevesinde tertip edilecek etkinliklerin ana temasını "Cami ve Kitap" olarak belirledi. Bizler de Diyanet Aylık Dergi olarak cami ve kitap birlikteliğine dikkat çeken bir gündem hazırladık.

Prof. Dr. Zekeriya Güler, camilerin sosyal hayattaki rolüne dikkat çeken "Mabetler Medeniyeti" başlıklı yazısıyla dosyamıza katkıda bulundu. Yrd. Doç. Dr. Mesut Kaya, "Mekân Birliğinden Ruh Birliğine; Cami ve Kitap" başlıklı makalesiyle cami ve kitabın birbirini besleyen ruh köküne dikkat çekti. Prof. Dr. Ziya Kazıcı, camilerin mektep olma hüviyetlerini ele aldı. Prof. Dr. Şakir Gözütok, Hz. Peygamber devrinden itibaren mescitlerin nasıl ders meclislerine dönüştüğünü anlattı. Selahaddin Çelebi, kitabın camiye, caminin de toplumu inşa ettiğine işaret ederken, Prof. Dr. M. Asım Yediyıldız, mabet ve kitabın özdeşliğini "Ulu Cami Kütüphanesi" örneği üzerinden Diyanet okurları için yazdı. Zevkle okuyacağınızı düşündüğümüz bu ayki gündem söyleşimizde, Prof. Dr. Sadettin Ökten, Ali Aygün'ün "Cami ve Kitap" temalı sorularını cevapladı.

Gündem dosyamızı ve birbirinden değerli köşe yazılarını ilginize sunuyor, bir sonraki sayıda yeniden buluşmayı diliyoruz.

Dr. Yüksel Salman

06 G Ü N D E M

- 6** Mabetler Medeniyeti
Prof. Dr. Zekeriya GÜLER
- 10** Mekân Birliğinden Ruh Birliğine: Cami ve Kitap
Yrd. Doç. Dr. Mesut KAYA
- 14** Bir Mektep Olarak Cami
Prof. Dr. Ziya KAZICI
- 18** Yaşayan Camilerimiz
Selahaddin ÇELEBİ
- 21** Mabet ve Kitap
Ulucami Kütüphanesi
Prof. Dr. M. Asım YEDİYILDIZ
- 24** Tarihîsel Süreçte Camilerde
Ders Halkaları ve Ders Meclisleri
Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK
- 28** Mekân, İmkân ve Çocuk
H. Havva ERGÜN
- 30** Cami ve Kitap Üzerine
Prof. Dr. Sadettin Ökten ile Söyleşi
Ali AYGÜN
- 34** Kur'an'ın Güttüğü Hedefin Neresindeyiz?
Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ
- 36** Kitapların Söyledikleri
Ayşe Bayraktar BARIŞ
- 38** İnsanimsı Şeytanlar
Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ
- 40** İki Kitap-İki Hüzün-İki Ümit
Sevilay MERALER
- 42** Gökyüzünün Süsleri: Yıldızlar
Hale ŞAHİN
- 44** Amelsiz Ümit
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Diyanet İşleri Başkanlığı
Adına Sahibi ve
Genel Yayın Yönetmeni
Dr. Yüksel SALMAN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Mustafa BAYRAKTAR

Yayın Koordinatörleri
Mustafa BEKTAŞOĞLU
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Ali AYGÜN
Muhammed Kâmil YAYKAN
Muhammet Emin GÜRDAMUR

Tashih
Mustafa BEKTAŞOĞLU
Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

 diyanetdergi@diyanet.gov.tr
 facebook.com/diyanetaylikdergi
 twitter.com/DiyanetDergisi

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61
Faks : 0312 295 61 92

SÖYLEŞİ

DİN DÜŞÜNCE YORUM

GEÇMİŞ ZAMANIN IZINDE

GEZİ-YORUM

72

66

36

30

46 Halid-i Bağdadi
Dr. Abdurrahman MEMİŞ

48 Allah'a İbadet ve Kullukta İtidal, Denge
Dr. Muhlis AKAR

51 Nimetteki İlahî Matematik: Bereket
Harun Dündar KARAHAN

54 Gördüklerimize İnanmak İstemiyorduk
Uğur KÖSEOĞLU

56 Okuyoruz Ama Nasıl?
Ali AYGÜN

60 Özgürlüğün Kitap Döşeli Yolu
M. Emin GÜRDAMUR

62 Papirüsten Piksele
Muhammed Kâmil YAYKAN

66 Kâğıt ve Ateş
Beyazıt AKMAN

70 Asım Gültekin ile Söyleşi
Ayşegül UYAR

72 Medine-i Münnevve İzlenimleri
Mehmet Ali AYTEKİN

76 el-Ğafûr: Bütün Günahları Bağışlayan
Fatma BAYRAM

78 Eş-Şeyhu'r-Reis İbn-i Sînâ
İbrahim Ethem ÖZER

80 Kerbela

Abone İşleri
Tel : 0312 295 71 96-97
Faks : 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

Abone Şartları
Yurtiçi yıllık: 72.00 TL
Yurtdışı yıllık: ABD: 30 ABD Doları
AB Ülkeleri: 30 Euro
Avustralya: 50 Avustralya Doları
İsviçre ve Danimarka: 250 Kron
İsviçre: 45 Frank

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü'nün T.C. Ziraat Bankası, Ankara Kamu Girişimci Şubesi IBAN: TR08 000 1 00 25 330 599 4308 5019 nolu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile abonenin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir dilekçe, mektup, yazı, faks veya e-mailin Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğü Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv. No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara adresine gönderilmesi gerekir.

Temsilcilikler; Yurtiçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri - **Yurtdışı:** Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri / Yayınlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

Tasarım: Aral Grup [www.aral.org] Tel: +90.312 219 53 26 [Mustafa Kemal Mahallesi 2141. Cadde 33/3 Çankaya/Ankara
Baskı: İleri Haber Ajansı Tanıtım İletişim Matbaacılık Yayıncılık ve Teknik Hizmetleri A.Ş. Tel: 0212 454 32 90
Yayın Türü: Aylık, Yerel, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe) **Basım Tarihi:** 05/10/2016 ISSN-1300-8471

Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

Prof. Dr. Mehmet Görmez
Diyaret İşleri Başkanı

Cami ve Kitap

KİTABIN camiyle buluşması, İslam toplumunun neşvünema bulduğu ilk yıllara uzanan nadide bir buluşmadır. “Oku!” emriyle insana seslenmeye başlayan bir dinin “kaleme ve satır satır yazdıklarına” yemin ederek konuşan Yüce Kitabı, asırlardır camilerimizde okunur. Bu okunuş, ibadetin huzuru ile ilmin bereketini aynı kubbe altında yaşamak anlamına gelir. Kürsüsüyle, mihrabıyla, minberiyle her cami ilim ve hikmet beşiğidir. Kısacası cami-i şerif Kitab-ı Kerim ile buluşunca zihinler hutbelerle, vaazlarla aydınlanır; gönüller mevlitlerle, ilahilerle, dualarla mest olur; rahleler sayfalara, âlimler taliplere kavuşur.

Allah Rasulü (s.a.s.) İslam medeniyetine ilk harcı camiyle koymuştu. Onun inşa ettiği mescit hem Müslümanları bir araya toplayan bir ibadet mekânı hem de bir mektepti. Ashab-ı Suffe başta olmak üzere ilme meraklı, bilgiye hasret, irfana susamış nice insan bu mescitte aradığını bulmuştu. Kur'an vahyi burada yazıya dökülmüş, Hz. Peygamber'i dinleyen, dinlediğini aynı şekilde bir başkasına aktarmak isteyen ve kısa notlar hâlinde kaydeden sahabe-i kiram burada yetişmişti. Cehalet ve taassubun giderilmesi, hak ile batılın ayırt edilmesi, mağduriyetlerin sona ermesi, İslam toplumunun güçlenmesi, gönüllerin arınması, nefislerin tezkiyesi hep cami ile Kitabın buluşması sonucu gerçekleşmişti.

Medreselerin inşasından önce bizim medeniyetimizde talim ve tedris merkezi cami olmuştur. Camilerde kurulan ders halkaları, her yaştan ve her düzeyden insana hitap eden cami okumaları ilim geleneğimizin temelini oluşturur. Kur'an'ın Mescid-i Nebevi ile dostluğunu kendine örnek seçen nice kitap camide yazılmış, çoğaltılmış, okunmuş ve ezberlenmiştir. Hadis imla meclislerinin, istinsah ve icazet oturumlarının ev sahibi camidir. Dolayısıyla İslam medeniyeti, cami ile kitabı birbirinden ayrı düşünmenin imkânsız olduğu bir medeniyettir.

Mektep ve medreselerin yayılması, ilmin camiden okula kaymasına ve camilerin sadece ibadete ayrılan mekânlar hâline gelmesine sebep olduysa bu noktada Müslümanlar düşünmeye muhtaçtır. İlmi ibadetten koparmak, hikmetine ve hukukuna muttali olmaksızın ibadete sarılmak insanı kemale ulaştırabilecek midir? Gün geçtikçe yalnızlaşan, tenhalaşan, yaşlanan bir cami, medeniyete ivme kazandırabilecek midir? Kitabın diline aşina olmayan, okumaktan ve anlamaktan uzak kalarak sadece seyretmekle yetinen bir gençlik mutlu olabilecek midir? Camiyi kitapla, kitabı gençle, genci hikmetle buluşturmak için ne yapmalıdır?

Bu ve benzeri sorulara cevap arayan Başkanlığımız, çeyrek asırdır ekim ayının ilk haftasını “Camiler Haftası” olarak kutlamakta; camilerimizi hayatın merkezine, şehrin kalbine taşımayı amaçlamaktadır. Bu hafta mü-nasebetiyle düzenlenen etkinliklerle toplumumuza cami hakkında yeni bir bakış ve anlayış kazandırılmaya çalışılmaktadır. Camiler Haftası, son yıllarda belirli bir tema etrafında kutlanmakta engelli, çocuk, genç, kadın gibi farklı toplum kesimlerinin camiyle daha fazla buluşabilmesi için kampanyalar düzenlenmesine vesile olmaktadır. Bu yıl toplumumuzun dikkatini okumaya çekmek, caminin huzurlu atmosferiyle kitabın güvenli limanı arasında bir ilişki kurarak medeniyetimize atıfta bulunmak adına “Cami ve Kitap” teması belirlenmiştir.

Ülkemizin ve İslam dünyasının içinden geçtiği en zorlu süreçlerin temelinde bilgisizlik, cehalet ve taassup olduğu açıktır. Kitapla aralarına mesafe koyanlar, bir süre sonra hakikati insanların elinde görmeye başlamakta, şahısları hakikatin yerine ikame etmektedir. Camiden kitabı çıkartanlar, bir süre sonra ibadet ile ilim arasındaki hassas dengeyi koruyamayan ve savrulan nesillere şahit olmaktadır.

Unutulmamalıdır ki; bizim için kitap iman meselesidir. İnanç esaslarımızdan biri de kitaplara imandır. Tevhidin sembolü cami ise, birliğimiz ve dirliğimiz kadar değerlidir. Bugün sözün değeri düşerken, görselliğin egemenliği ve imajın yükselişi sürerken maalesef insanımız ile kitap arasına mesafe girmiştir. İnancın, ibadetin ve ilmin sacayağına olan ihtiyacımız her zamankinden ziyadedir. İnsanı günübirlik yaşamaya, geçici heveslere ve yüzeyselliğe mahkûm eden teknoloji çağı, ona kitap sayesinde yetilerini, aklını ve duygularını keşfedebileceğini unutturmuştur. Hâlbuki tarih boyunca insanoglu, bizatihi kendisini ve bütün olarak evreni kitap üzerinden anlamış ve anlamlandırmıştır. Kitap, insanın aklını, ruhunu, kalbini, benliğini ve kimliğini inşa etmiştir. Anlam, düşünce ve duygu dünyaları arasındaki geçişler, kitap aracılığıyla gerçekleşmiştir. Kitabın davetiyle insanoglu inanmış, ibadetin sırrına varmıştır.

Ülkemizin ve İslam dünyasının içinden geçtiği en zorlu süreçlerin temelinde bilgisizlik, cehalet ve taassup olduğu açıktır. Kitapla aralarına mesafe koyanlar, bir süre sonra hakikati insanların elinde görmeye başlamakta, şahısları hakikatin yerine ikame etmektedir. Camiden kitabı çıkartanlar, bir süre sonra ibadet ile ilim arasındaki hassas dengeyi koruyamayan ve savrulan nesillere şahit olmaktadır. Genci camiyle ve kitapla; secde etmenin tadı ve hakikati öğrenmenin lezzeti ile aynı zamanda tanıştıramayanlar, onun hain tuzaklara düşmesine ve eline silah olarak ölüm kusmasına engel olamamaktadır.

Bugün hepimiz ısrarla, sözü yüceltmeye ve o sözü kitabın sayfalarında yüceltmeye devam edelim. Hepimiz kitabın cami ile bağıny yeniden kurmak için adım atalım. İslam medeniyetinin bir kitap medeniyeti olduğunu ve bu medeniyetin camilerimizle canlanacağını söylemekten çekinmeyelim. Önce kitabı, sonra kendisini ve kâinatı okuyan; hak ve hakikatin peşinde koşan insanlar yetiştirmek adına camilerimizi ilim irfan merkezlerine çevirelim. Cami cemaatimize ve gençlerimize yönelik okuma programlarımızın sayısını arturalım, camilerimizde çocuklarımızın ulaşabilecekleri ve dikkatlerini çekecek kütüphaneler oluşturalım.

Bu vesileyle, ülkemizin en ücra köşesindeki mihrap görevlisinden yeryüzünün en uzak noktasında görev yapan din gönüllüsü kardeşlerime kadar mescit ve camilerde din hizmetlerinin en güzel şekilde deruhte edilmesi için gayret gösteren, topluma rehberlik ve önderlik eden, ilmi, irfanı ve yaşantısıyla örnek olan, mihrabın, minberin ve kürsünün hakkını veren bütün kardeşlerimin Camiler Haftası'nı tebrik ediyor, ebediyete irtihal edenlere Cenab-ı Hak'tan rahmet niyaz ediyorum. Kitap medeniyeti çocuklarının, mabedi hiçbir zaman kitaptan ayrı düşünmemesi gerektiğini söyleyen Merhum Arif Nihat Asya'nın dizeleriyle sözlerime son veriyorum:

“Bizde ayrı sayılmaz bir kitap, bir mihraptan;

Ki uğuldar kubbemiz, “Oku” diyen hitaptan”

Mabetler Medeniyeti

Prof. Dr. Zekeriya GÜLER
29 Mayıs Üniversitesi Uluslararası
İslam ve Din Bilimleri Fakültesi

GÜNDEM

*“Bütün mabetler içinde
güneşten ilk ışık alan camidir.”*

Ahmet Haşim

■ “Mabetler Medeniyeti” başlıklı bu yazıda, pek çok ayet-i kerime ve hadis-i şeriften, üç mescidin faziletini öğreten bir beyanı dikkatle arz ederek konuyu ele almakta fayda vardır: “Binekler ancak şu üç mescide koşulur/yolculuk yapılır: Mescid-i Haram, Mescid-i Nebi ve Mescid-i Aksa.” (Buhari, *Fadlu’s-salati fi Mescid-i Mekke ve’l-Medine*, 1.)

Mescid-i Haram: Mekke’de Kâbe’yi çevreleyen ve kuşatan, yeryüzünde mabet olarak inşa edilen ilk mescittir. Hz. İbrahim ve oğlu İsmail tarafından yükseltilen ve hanif dinin sembolü olan Kâbe, bu mescidin ortasındadır. Hac ve umre sebebiyle dünyanın dört bir yanından gelen Müslümanlar orada buluşurlar, tanışıp kaynaşır ve birbirlerinden haberdar olurlar. İçtimai, iktisadi ve siyasi bakımdan fikir alışverişinde bulunurlar. İmanın halavetinin hissedildiği, duaların müstecap olduğu ve günahların bağışlandığı bu kadim zamanların mekânı, Yüce Rabbimiz tarafından şöyle tanıtılır: “Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için vazedilen ilk ev, Mekke’deki (Kâbe)dir. Orada apaçık nişaneler, makam-ı İbrahim vardır. Oraya giren emniyette olur” (*Âl-i İmran*, 3/96-97.)

Mekke’yi mükerrerem kılan husus, yeryüzünün ilk mabedi olan Kâbe’nin orada bulunmasıdır. 20 Ramazan 8/630 tarihinde tam olarak gerçekleşen Mekke’nin fethi, Kâbe ve Mescid-i Haram’a

ulaşmak demektir. Bu fetih, rahmet alanlarını genişleten fetihler için bir başlangıç ve bir dönüm noktası olmuş, İslamiyet bütün dünyaya açılmıştır. Meşhur sahâbi Abdullah İbn Abbas (r.a.), bu fetih için fethu’l-fütüh demiştir.

“Beytullah (Allah’ın evi)” diye maruf olan Kâbe, Allah’ın varlığını âdeta fizik olarak hissettiren ve belgeleyen kutlu bir binadır. O, Müslümanların kiblesidir. Kâbe ve çevresi putlardan temizlendikten sonra Rasul-i Ekrem, Kâbe’nin içinde iki rekât namaz kılmış ve Bilal-i Habeşi’ye Kâbe’nin damına çıkarak ezan okumasını istemiştir. Mekke ve onun bağrındaki Kâbe, bizzat yüce kudret tarafından harem kılınmıştır.

Mekke’deki Mescid-i Haram ile birlikte Medine’deki Mescid-i Nebi ve Kudüs’teki Mescid-i Aksa için Harem-i Şerif adı verilir. Hanefi, Şafii ve Hanbeli ulemasına göre en faziletli mescit, Mescid-i Haram’dır. Maliki mezhebine göre ise Mescid-i Nebevi, Mescid-i Haram’dan daha faziletlidir.

Mescid-i Nebi: Hicret yurdu Medine’de bizzat Peygamberimiz (s.a.s.) öncülüğünde inşa edilen mescittir. Feyiz ve bereket vesilesi kabri şerifi (ravza-i mutahhare) bu mescidin içindedir. Medine site devletinin merkezidir. İlk İslam akademisinin ashab-ı suffe isimli ilim ve hikmet yolcuları bu kutlu mescitte yaşamışlar ve buradan mezun olmuşlardır. Ta-

bii bu mescit, tarihî süreç içinde genişlemiş ve bugünkü şeklini almıştır. Rasul-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurur: “Benim şu mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Haram hariç diğer mescitlerdeki bin namazdan daha hayırlıdır.”

(Buhari, *Fadlu's-salatı fi Mescid-i Mekke ve'l-Medine*, 1.) ve “Evimle minberimin arasın cennet bahçelerinden bir bahçedir.” (Buhari, age. 5.) Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de geçen “temeli takva üzere kurulan mescid”in (Tevbe, 9/108.) Kuba ve Mescid-i Nebi olduğu bilinir.

Mescid-i Aksa: Kudüs'te Beyt-i Makdis adıyla da bilinen ve yer yüzünde inşa edilen ikinci mescittir. Hz. Musa'dan Hz. İsa'ya kadar Peygamberler silsilesinin tevhit mücadelesi burada geçmiştir. Rasul-i Ekrem'in miraç adı verilen gökyüzü yolculuğu buradan başlamıştır. Etrafı nimetlerle, hatıra ve nişanelerle donatılmış bu mübarek ve mukaddes mabet, ilk Müslümanlar için on altı-on yedi ay kadar ilk kible olma şerefine de taşımıştır.

Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Mescid-i Aksa hakkında şöyle buyurur: Davud oğlu Süleyman Beyt-i Makdis'in binasını tamamladıktan sonra Allah'tan üç şey istedi: Hüküm-i ilahîye uygun düşecek şekilde hüküm verme yeteneği, kendisinden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlanlık, yalnız namaz kılmak için Mescid-i Aksa'ya gelen herkesin, anasından doğduğu gün gibi günahlarından arınarak geri dönmesi. İlk ikisi kendisine verildi. Üçüncüsünün de verilmiş olmasını ümit ediyorum.” (İbn Mace, *İkâmetü's-salat ve's-sünnetü fiha*, 196.)

Burada İslam ümmetinin hissiyatına tercüman olarak belirtilmelidir ki, İslam dünyasının sulh, sükûn ve huzuru da Mescid-i Aksa'nın esaretten kurtulup hürriyete kavuşmasına bağlıdır.

Takva temelli mescit

Medine'de münafıklar İslamiyet aleyhinde faaliyet göstermek, Müslümanlara zarar vermek, fitne, fesat ve nifak sokmak için Kuba Mescidi'nin karşısına bir mescit yaptırırlar. Mescid-i Dırar adı verilen bu yapı Kur'an-ı Kerim'de şöyle yer alır:

“Zarar vermek, inkâr etmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve elçisine karşı savaş açmış olan kimseye gözcülük yapmak için bir mescit edinenler ve ‘Bununla biz iyilikten başka bir şey istemedik.’ diye mutlaka yemin edecek olanlar da vardır. Hâlbuki Allah onların kesinlikle yalancı olduklarına şahitlik eder. Onun içinde asla namaz kılma! İlk günden takva üzerine kurulan mescit (Kuba Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever.” (Tevbe, 9/107-108.)

Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.s.), Tebük gazvesi dönüşünde Mâlik b. Duhşüm'ü Asım b. Adî (bazı kaynaklara göre ise Ma'n b. Adî) ile veya üçünü birlikte Mescid-i Dırar'ı ortadan kaldırmakla görevlendirmiş, onlar da bu görevi başarıyla tamamlayıp dönmüşlerdir.

Demek oluyor ki, takva temelli inşa edilmeyen bir mescit, fuzuli olmanın ötesinde, faaliyetlerinin engellenmesi gereken bir yapıdır.

Suiniyet ve fık u fücür üzere kurulu bu yapı, Hz. Peygamber'in “hayat tarzı, yolu ve yöntemi” demek olan sünnetine, onun dinî ve idari otoritesine başkaldırı niteliği taşıyan ve bir nevi “paralel mescit”i çağrıştıran kötü bir çıgırdır.

“Takva temelli” niteliği yanında ihtişam ve mahviyet gibi iki unsuru bünyesinde taşıyan mabetler ise, özellikle tarihî mirasları, mimari yapıları ve sanat değerleri itibarıyla selatin camileri, kendisine koşan cemaatin ruh ve gönül dünyasına dokunarak fitri-manevi duyguları harekete geçirir. İbadet bilincinin kazandığı özgürlük, özgüven ve özveri gibi üstün meziyetleriyle artık cami cemaati, tutarlı, dengeli ve orta bir yol izlemeye başlar.

Camilerin fonksiyonu ve din gönüllüleri

Tarih boyunca İslâm sanat eserleri, bilhassa cami mimarisi ve minareden okunan ezan, pek çok insanın varlık sebebini keşfederek hidayetle buluşmasına vesile olmuştur. “Kudüs'te Taş Kubbe'yi gördüm, zarafetle cesamet arasındaki tezatsız birliği” (Muhammed Esed, *Mekkeye Giden Yol*, s. 473.) diye Kubbe-i Sahrâ'yı tasvir eden mütefekkir seyyah veya “Ayasofya ve Süleymaniye'ye bakalım... Hristiyan teolojisi Pascal'ın da dediği gibi, insana bir hiç olduğunu anlatmaktadır... Bu özellik Hristiyan sanatının ruhudur... (Süleymaniye ise) İslam Medeniyetini anlatır. Allah'ın varlığını entelektüel değil adeta fizik olarak da duyurur bize...” diyerek iki mimari yapıyı kıyaslayan düşünce adamı (Roger Garaudy, *Sosyalizm ve İslam*,

s. 78-79.) işte bu noktaya vurgu yapar. Zira “Bütün mabetler içinde güneşten ilk ışık alan camidir”.

Doğrusu manevi-ruhani değerleri anlatabilmek ve hissettirebilmek için sanat, etkili bir eğitim yöntemidir. Derler ki, “sanat, bir insandan ötekine en kısa yoldur”. Rasul-i Ekrem’in, “Ebu Talha (el-Ensari)’nin ordu içindeki sesi bir bölükten daha iyidir.” (Ahmed b. Hanbel, III, 261.) hadisi, etkili, gür ve tok bir sesin hitap kitlesi üzerinde nasıl bir rol oynadığını ifade etmesi bakımından dikkat çeker.

Tabiiinden Ebu Abdurrahman es-Sülemi, Hz. Ali’nin talebesi ve İmam Âsım’ın da hocasıdır. O, Küfe’de uzun süre imam-hatip ve Kur’an muallimi olarak görev yaptığı mescidi kastederek, “İşte şu mekânımda beni oturtan/benim oturmama vesile olan şey, “Sizin en hayırlınız, Kur’an’ı öğrenen ve onu öğretenidir.” hadisi oldu” der. Aslında bu şuur ve hassasiyetiyle o, her din gönüllüsü için rol-model şahsiyet olabilecek bir imam-hatip ve kıraat âlimidir. Çünkü her din gönüllüsü, sorumluluk alanı olan cami ve muhitine kendini adanmak zorundadır.

Cami ve mescitlerin çok yönlü fonksiyonunu öğreten şu ayet-i kerime, İslamiyet’in âdeta bir mabetler medeniyeti olduğunu hatırlatır: “Allah’ın mescitlerini, Allah’a ve ahiret gününe inananlar, namazı dosdoğru kılanlar ve zekâtı verenler ve sadece Allah’tan korkanlar imar ederler.” (Tevbe, 9/18.) Bu ayette geçen imar, bir taraftan maddi bina ve bakımı, diğer taraftan cemaatle namazın fazileti, dinî-manevi eğitim

**Din gönüllüsü,
mabetler
medeniyeti olan bu
toprakların yakın
zamanda gördüğü
ihamet, hıyanet ve
işgal teşebbüsü
karşısında salâ
ve ezanın nasıl
bir fonksiyon
icra ettiğini
bir kez daha
göstermenin coşku
ve heyecanını
yaşamış, milletine
duygulu anlar
yaşatmış ve
teşekkürü
hak etmiş
bulunmaktadır.**

ve şahsiyet gelişimi olarak gerçekleşir. Nitekim insanın varoluş sebebinin ve yaratılış hikmetinin denemek/sınamak olduğunu öğreten Yüce Kur’an, kulluk (Zariyat, 51/56.), âdil yönetim tarzı (A’raf, 7/129.) yanında bunu, “Sizi topraktan yaratıp geliştiren ve orayı mamur kılmanızı isteyen/sağlayan O’dur.” (Hud, 11/61.) ayetinde geçtiği üzere, yeryüzünü imar sorumluluğu/medeniyet tasavvuru ve inşası şeklinde açıklar.

İşte vaiz, imam-hatip veya müezzin din gönüllüsü, bu ulvi görev ve sorumluluğun farkına varıp bireysel ve toplumsal çerçevede bunu hayata geçirdiği nispette değer kazanır ve şükreden bir

kul olur. Zira her nimetin şükri kendi cinsindendir. Bu itibarla her din gönüllüsü, hutbe ve vazıyla, ezan ve kıraatıyla, beşerî ve ahlaki münasebetleriyle görev alanı cami ve muhitini cazibe merkezine dönüştürüp cemaatini çoğaltmalıdır. Şüphesiz bunu gerçekleştirebilmenin yolu da daimî bir süreç olarak okuyup düşünmekten ve planlı çalışmaktan geçer. Bu yüzden de Camiler ve Din Görevlileri Haftası, muayyen bir zaman dilimine münhasır sosyal ve kültürel bir faaliyetle sınırlı düşünülemez. Bu muayyen tarih, bir yıllık çerçeve programı sunması ve onun uygulamadaki sonuçlarının görüşülmesine zemin hazırlaması açısından belki bir anlam kazanabilir.

Esasen din gönüllüsü, mabetler medeniyeti olan bu toprakların yakın zamanda gördüğü ihamet, hıyanet ve işgal teşebbüsü karşısında salâ ve ezanın nasıl bir fonksiyon icra ettiğini bir kez daha göstermenin coşku ve heyecanını yaşamış, milletine duygulu anlar yaşatmış ve teşekkürü hak etmiş bulunmaktadır. Ne var ki, her şeye rağmen din gönüllüsü, “Öyle bir kişinin namazı ve orucu sizi aldatmasın ki, konuştuğunda yalan söyler ve kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanet eder.” diyen Hz. Ömer’in veya “Oruç tutup halka riya kılanları / Namaz kılıp tespih ele alanları / Şeyhim deyip başka bina kuranları / Son deminde imanından cüda kıldım” diye terennüm eden Ahmet Yesevi’nin hikmet ve serzeniş yüklü uyarılarının daha fazla sürmemesi için ciddi bir nefis muhasebesi yapılmalıdır.

Mekân Birliğinden Ruh Birliğine: **CAMİ VE KİTAP**

Yrd. Doç. Dr. Mesut KAYA
Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

■ İslam'ı ve İslam medeniyetini iki şeyden ayrı düşünmek mümkün değildir: Cami ve kitap. Cami, İslam'ın mekân boyutuyla en önemli şiarıdır. Bütün sadelikleri ve zarafetleriyle camiler, bir

ülkenin İslam yurdu olduğunun en açık göstergeleridir. Camiler, yeryüzünün semaya doğru açılmış dua ve yakarış sembolleridir. Toplumu manen birbirine bağlayan kilit taşıdır. Kitap ise din,

ilim ve kültürü aktarmada bir köprüdür. Merkezine ilmi ve öğrenmeyi koymuş bir medeniyetin yapı taşlarıdır.

Her ikisinin kökleri de tarihin derinliklerine uzanır. Kâbe, ilk

insan Hz. Âdem (a.s.) tarafından insanlığın ilk mabedi olarak inşa edilmiştir. Bereket ve hidayetin sembolüdür. Kitapların da Hz. Âdem'e uzanan bir şeceresi vardır. Hz. Âdem rabbinden aldığı kelimelerle ona tövbe etmiştir. Ayrıca ona sahifelerin verildiği bildirilmiştir. Hz. İbrahim (a.s.), Kâbe'yi temelleri üzerine tekrar yükseltip, tevhit akidesini yer-yüzünde ikame etmiştir. Ona da sahifeler verilmiştir. Hz. Musa (a.s.) ile dinin tarihinde yeni bir sayfa açılırken, Allah Teala ona ve Hz. Harun'a (a.s.) evlerinden bir kısmını mescit olarak tahsis etmelerini emretmiştir. Kızıl Deniz'i geçtikten sonra Hz. Musa, Toplanma Çadırı adı altında dinî faaliyetleri yönlendirdiği bir mabet ihdas etmiş, kendisine İsrailoğulları'na rehber olmak üzere Levhalar ve Kitap verilmiştir. İsrailoğulları'nın tarihinde mabet ve kitabın belirgin bir yeri vardır. Tevrat mabette okunmuş, mabette muhafaza edilmiştir. Süleyman Mabedi ile birlikte Tevrat da yakılmıştır. Yıllar yılı yaşanan sürgün sonrası, mabedin inşası ve Tevrat'ın tekrar yazılması bir milletin varlık-yokluk meselesi olarak görülmüştür.

Hatemü'l-Enbiya Hz. Muhammed (s.a.s.), Mekke'de iken bir sahabinin, Erkâm b. Ebu'l-Erkâm'ın evini bir merkez olarak belirlemişti. Allah Rasulü bu evde yeni Müslümanlarla buluşup görüşüyor, onlara Allah'a kulluğu öğretiyor, inen ayetleri okuyor; bir taraftan da onların ruhen gelişip olgunlaşmalarını, birbirleri ile bütünleşmelerini sağlıyordu. Gerçekten Daru'l-

Erkâm Mekke'de hem zor günler geçiren ilk müminler için manevi bir sığınak, bir mescit görevi görmüş, hem de yeni dinin büyüüp yayılmasına zemin hazırlayan önemli bir mekân olmuştur.

Yine aynı dönemde Hz. Ebu Bekir'in (r.a.), evinin avlusunda bir yeri mescit olarak tahsis ettiği, burada namaz kılıp gözyaşları içinde Kur'an okuduğu, etraftaki kadın ve çocukların onu dinleyip etkilendikleri bize ulaşan bilgiler arasındadır. (Buhari, Mesacid, 52.)

Allah Rasulü hicretten sonra hemen bir mescit inşa etmiştir. O günden sonra Müslümanların kalbi olmuştur o mescit. Allah Rasulü oradan hayat zerk etmiştir Müslümanların damarlarına. İnen ayetleri sahabeye orada okumuş, İslam'ı gönüllere orada aşılamıştır. Hz. Peygamber'in yanı sıra sahabe-i kiram da yeni Müslüman olanlara Kur'an'ı orada öğretmişlerdir. Camii, kitap ve hayat birlikteliğinin en mükemmel şekline Mescid-i Nebevî'de ve Allah Rasulü'nün sağlığında inşa edilen diğer Medine mescitlerinde şahit olunmuştur.

Mescit, Hz. Peygamber'den sonra da bu hüviyetini korudu. Mescitler hem dinî hayatın, hem de ilmi hayatın kalbi olmaya devam etti. Allah Rasulü'nün döneminde başlamak üzere, ilim meclisleri kuruldu mescitlerde. Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Mes'ud, Übey b. Kâ'b gibi sahabiler bulundukları bölgelerde Kur'an'ı tefsir için çaba sarf ettiler. Allah Rasulü'nden geride kalan hadislerin sahih bir şekilde nakli bu ilim meclislerinin yine öncelikli vazifelerinden biri oldu. Bu iki

Allah Rasulü hicretten sonra hemen bir mescit inşa etmiştir. O günden sonra Müslümanların kalbi olmuştur o mescit. Allah Rasulü oradan hayat zerk etmiştir Müslümanların damarlarına. İnen ayetleri sahabeye orada okumuş, İslam'ı gönüllere orada aşılamıştır.

kaynaktan hareketle, dinî ve içtimai meselelere çözüm üretmek, hüküm çıkarma esaslarını belirlemek maksadıyla gelişen fıkıh ilmi, mescitlerdeki bu ilim halkalarında şekillendi. Sahabe, tabiin, etbauttabiin ve mezhep imamları Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Şafii ve Ahmet b. Hanbel ilmi faaliyetlerini mescitlerde sürdürdüler. Nitekim İmam Taberi'nin ikinci namazında mescide gidip yatsıya kadar talebelerine tefsir, hadis, fıkıh gibi programında bulunan dersleri taktir ettiği rivayet edilir.

(Yâkût el-Hamevi, İrşâdü'l-Erb ilâ Ma'rifeti'l-Edib, Darü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1993, VI, 2467.)

Rasulullah'ın vefatından sonra Müslümanların ilk icraatlarından biri, dağınık sahife ve malzemelerde yazılı bulunan Kur'an'ı bir kitap haline getirmek ve onu çoğaltıp büyük kent merkezlerine (emsar) göndermek olmuştur. Bu faaliyeti, hadislerin ve tefsir rivayetlerinin derlenmesi ve sahife ve mecmualarda tedvin ve

tasnifi izlemiştir. İslam fetihlerinin çoğalmasi, farklı dil, kültür ve ırkların şehirlerde kozmopolit bir yapı oluşturmalarıyla birlikte, Arap dili ve edebiyatına dair eserler telif edilmiştir. Bunların yanı sıra Arapların tarihi, nesepleri, şiirleri, deyim ve atasözleri bir bir kaydedilmiştir.

Müslümanlar bir yandan da, Hz. Peygamber'in hayatını (siyer) ve savaşlarını (meğazi) bir araya getirmişlerdir. Siyer çalışmaları beraberinde tarih eserlerini getirmiştir. Müslüman tarihçiler, sadece İslam tarihi yazımına değil, bütün medeniyet havzalarını kucaklayan evrensel tarih yazımına soyunmuşlardır. Diğer millet, din ve kültürler hakkında sadece efsanelere değil, rasyonel tespitlere dayalı araştırmalar ortaya koymuşlardır. Hadisleri nakleden kişilerin güvenilirliklerini belirleme amacıyla başlayan tabakât (biyografi) çalışmaları, İslam tarihçiliğine özgün bir alan açmıştır. Hz. Peygamber, sahabe ve ondan sonraki âlimlerin hayatlarını asır asır kayıt altına alan tabakât ilmi, zamanla devasa boyutlara ulaşmıştır.

Bu ana çatı etrafında fıkıh, kelam, tasavvuf, felsefe gibi alanlarda da ilk ürünler verilmiştir. Kitap merkezli doğan İslam dini, yine kitaplarla yücelmiştir. İslam'ı medeniyet yapan kuşkusuz, medeniyet inşa eden ilim ve fikir mimarları ve onların gönül ve akıl ürünü kitaplarıdır.

Bu arada telif edilen kitaplar camilerde muhafaza edilmeye başlandı. Kufeli dil âlimi Ebu Amr eş-Şeybani'ye göre müellifler bağlı oldukları şehir veya mahalle

camilerine, isteyenlerin okuması için eserlerinin birer nüshasını bağışlamayı adet edinmişlerdi. Bunlar "hizane" denilen dolaplarda muhafaza edilir, bazen da caminin bir köşesinde kütüphane şeklinde düzenlenirdi. Yakût el-Hamevi'nin rivayetine göre Horasan'ın en büyük şehri olan Merv'deki on kütüphanenin ikisi camide bulunuyordu. (Ahmet Önkal-Nebe Bozkurt, "Camii", DIA, VII, 50, 51.)

Osmanlı fethettiği bölgelere bir yandan çil çil kubbeler serperken, bir yandan da camilerin yanı başına medreseler, kütüphaneler inşa etmiş, bununla da yetinmeyerek İslam dünyasının bütün kütüphanelerinde bulunan kitapları istinsah edip bu kütüphanelere taşımıştır.

Osmanlı camilerindeki eğitim ve kültür faaliyetlerini tamamlayan önemli bir unsur da çok yaygın olarak görülen camilerde kütüphane tesisi geleneğiydi. Cami derslerini takip eden talebe ve namaz vakitleri arasında boş vakit olan cemaat için bu kütüphaneler çok faydalı olmuştur. Osmanlı cami kütüphaneleri Mekke ve Medine Harem-i şeriflerindeki Mahmudiye kütüphanelerinde, Ayasofya ve Süleymaniye örneklerinde olduğu gibi cami içerisinde demir şebeke ile ayrılan bir kısma yerleştirilmiş veya Beyazıt Veliyyüddin Efendi, Kayseri Raşid Efendi, Konya Yusuf Ağa kütüphanelerinde olduğu gibi camiye bitişik olan ve bir iç kapı ile girilip çıkılan ek binalarda tesis edilmiştir. (Önkal-Bozkurt, "Camii", s. 51.)

Sezai Karakoç'un dediği gibi, mescit İslam medeniyetinin ana

rahmi olmuştur. (Sezai Karakoç, Kıyamet Aşısı, Diriliş Yay., İstanbul, 2010, s. 110.) İslam'ın bütün kurumları mescitten doğmuştur. Medrese ve kütüphaneler bu kurumların başında gelir. Medrese ve kütüphaneler, müstakil binalarda varlıklarını sürdürseler de caminin hep bitişiğinde bulunmuşlar, ibadet hayatı ile eğitim ve ilim hiçbir zaman birbirinden ayrılmamıştır. Mekândaki bu birlik, manevi bir birliği de beraberinde getirmiştir. İbadet hayatı eğitim ve ilimden hiçbir zaman kopmamıştır.

Okullar, kütüphaneler, camiye bağlı olunca elbette hayatın din-den ayrılması da mümkün olmayacak, din ve hayat iç içe olacaktır. Okullarda öğretilen ilim, kütüphanelerde mütalaa edilen kitap, camide anlatılan öğretilerden kopmayacaktır. Evlerdeki yaşayış tarzı, alışverişlerdeki, muamelelerdeki teamül farklı bir dünya görüşüne göre düzenlenmeyecektir. Yani camii, ilim ve hayat geleneksel İslâm şehirlerinde bütünleşmiş durumdadır. Nitekim Seyyid Hüseyin Nasr bu konuda şunları söylemektedir: "Camii, saray, okul, pazar ve ev, mimari mekânları birbirine bağlayan bu son derece organik birlikten dolayı birbirleriyle iç içe geçmiş durumdadırlar. Fas veya İsfahan gibi geleneksel İslam şehirlerinde camii, sadece ümmetin dinî faaliyet mahalli değil, aynı zamanda ekonomik faaliyet alanına, evlere, okullara ve saraylara açılan ve tüm bunları birbirleriyle bağlayan bir kapıdır. Böylelikle mimari, bütünleşmiş bir hayatın yaşanmasını kolaylaştırırken, geleneksel İslâm mimarisinin bir-

liğini de yansıtmaktadır.” (Seyyid Hüseyin Nasr, *Modern Dünya’da Geleneksel İslâm*, İnsan Yay., İstanbul, 2012, s. 213, 214.)

Günümüzde bu bütünlük ve ruhun zedelendiğini görüyoruz. Caminin, okuldan ve ilimden, dolayısıyla hayattan kopmasına izin verilmemelidir. Caminin insanlara dini yaşama heyecanı veren, toplumsal birlik ve bütünlüğü sağlayan yönü onarılmalı ve yeniden tesis edilmelidir.

Camilerimizi asli hüviyetine kavuşturmak için nereden başlamalı? Öncelikle kürsüler, minberler, mihraplar iyi yetişmiş, kaliteli eğitim almış insanlarla donatılmalıdır. Yanı sıra âlim, mütefekkir ve entelektüellere camilerde yer açılmalı, camiler bir biçimde onların da faaliyet alanına dönüştürülmelidir. Sadece namaz vakitlerinde değil, periyodik prog-

İslam’ın bütün kurumları mescitten doğmuştur. Medrese ve kütüphaneler bu kurumların başında gelir. Medrese ve kütüphaneler, müstakil binalarda varlıklarını sürdürseler de caminin hep bitişiğinde bulunmuşlar, ibadet hayatı ile eğitim ve ilim hiçbir zaman birbirinden ayrılmamıştır.

ramlarla camii, dini eğitimin ve ilmi faaliyetlerin en üst seviyede verildiği bir okula dönüştürülmelidir. Kütüphaneler camilerin olmazsa olmazı olmalıdır. Camilerin içinde ya da camilere bitişik fark etmez. Mekânlardaki yakınlık ve birlik, anlayış ve idrak bütünlüğünü de beraberinde getirecektir. Bilgi ve kültürün intikalinde kitapların hâlâ çok büyük rolü var. O bakımdan kitap ve camii birbirinden ayrı düşünülmemelidir. Manevi bir iklim olan camide bilgi ve kültürün intikaline aracı olmak, bilgi ve kültürle birlikte, maneviyatın da gönüllere intikaline vesile olmak demektir. Kitaplarla dostluk kurmak, kitapların içinde bulunduğu mekânla, sonra da mekânın temsil ettiği değerler, kültür ve medeniyetle dostluk kurmak demektir.

Bir Mektep Olarak

CAMİ

Prof. Dr. Ziya KAZICI

**İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi**

■ Tarihi seyir ve tekâmülü içinde, dinin kuvvet merkezi olduğu eğitim ve öğretim, İslam kültür ve medeniyetinin gelişip yayılmasında büyük bir rol oynamıştır. Bilindiği gibi eğitim, yetişkinlerin bir plan çerçevesinde ve belli bir gayeye göre yetismekte olan nesillerin gelişmesini sağlamak için yaptığı çalışmalardır. Bu bakımdan eğitim ve öğretim faaliyetleri, yeni kuşakların yetişmesi için bir plan dahilinde yapılan bütün faaliyetleri içine almaktadır. Bunun içindir ki eğitim ve öğretim sadece bir kültürün nesilden nesile intikalini değil, aynı zamanda bunun sonucu olarak toplumun

devamlılığını (bekasını) da sağlayan bir vâsita olmaktadır. Buna göre İslami eğitimin gayesi iyi ve dengeli insan (insan-ı kâmil) yetiştirmektir. Bu anlayış, sınır, zaman, mekân ve coğrafi bölge ile kayıtlanmış değildir. Zira bu dinin kitabı olan Kur'an, ilk ayeti ile okumayı, başka bir ifade ile öğrenmeyi emretmektedir. Kitabın kendisine gönderildiği peygamber de buna uygun emirler veriyordu.

Eğitim ve öğretim açısından değerlendirildiği zaman İslam dünyasında camiler, uzun süre birçok fonksiyonu yerine getiren

mekân olma özelliğini koruyorlardı. Buna bağlı olarak eğitim ve öğretim faaliyetleri bakımından da birçok alanda vazife görüyorlardı. Nitekim camilerde, kuruluşundan itibaren, tedrici bir gelişme ile hemen hemen bilinen bütün ilimlerin tedris edildiği anlaşılmaktadır. Kur'an ilimleri, dil (bütün kısımları ve dalları ile Arapça), hadis, fıkıh ve usulü, kalam ve buna bağlı olarak cedel ile mezhepler bilgisi gibi dinî ilimler daha ilk hicri asırdan itibaren camilerde okunmaya başlanmış, iki ve üçüncü asırlarda da olgunluk derecesine ulaşmışlardır. Yine bu asırlarda tercüme faaliyetleri ve

dolayısıyla eskilerin kültür mirası diyebileceğimiz felsefe, matematik, tıp, tarih, astronomi, aruz ve kimya gibi ilimlerin tedris edildiği yerler de camilerdi. Bu bakımdan gerek dinî, gerekse tabii ilimlerin gelişmesinde camilerin büyük bir rolü olduğu anlaşılmaktadır. Medrese öncesi ve hatta sonrasında bile camilerde dönemin bilinen bütün ilimleri tedris edilirdi. Böylece cami bir mektep, bir akademi ve hatta bir üniversite özelliğini taşıyordu. Nitekim Süyuti, Kahire'deki Tulunoğlu Camii'nde bilinen bütün ilimlerin okutulduğunu, Abdullatif el-Bağdadi de el-Ezher Camii'nde her gün öğle üzeri tıp dersinin okutulduğunu anlatır. *(Bu konuda daha geniş bilgi ve kaynaklar için bk. Ziya Kazıcı, İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi, İstanbul 2016, s. 338 – 343.)*

Peygamber Mescidi ve Suffa mektebi

İslam kültür ve medeniyetinin yayılıp gelişmesinde fevkalade rolü bulunan camilerin, eğitim ve öğretim tarihi ile de yakından ilgisi bulunmaktadır. Bu bakımdan İslam eğitim tarihinden bahsederken camilerden de söz etmek gerekir. Esasen İslam'ın ilk devirlerinden itibaren mescitlerde ders halkaları teşekkül etmeye başlamıştı. Bu durum günümüzde dahi bazı İslam ülkelerinde devam etmektedir. Gerçekten meseleye eğitim açısından bakıldığı zaman İslam'da ilk eğitim ve öğretim müessesesinin cami olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Zira böyle bir eğitim daha Hz. Peygamber zamanında ve Medine'de inşa edilen ilk cami (Mescidü'n-Nebi)'de verilme-ye başladı. Bu anlamda İslam dünyasındaki ilk mektep (okul, akademi, üniversite) camidir di-

yebiliriz. Aslında camilerin bu görevleri –pek farkında olmasak bile- günümüzde de devam edelmektedir. Bu arada şunu da belirtelim ki, Müslümanlar tarafından daha sonra feth edilen yerlerde inşa edilen camiler, gerek ibadet merkezi olarak, gerekse İslam'ın öğretilmesi ve buna bağlı olarak bir eğitim kurumu olarak büyük bir hizmet ifa ediyorlardı.

Hz. Peygamber döneminde cami, en önemli eğitim ve öğretim merkezi idi. Medine (Yesrib)'ye hicretten sonra Hz. Peygamber, burada bir mescidin yapılmasına karar verir. Bunda, hem günlük namazlar eda edilecek, hem de dinin öğretilmesi sağlanacaktı. Bu sebeple bir arazi satın alındı. Bu arazi üzerinde tuğladan mamul bir bina inşa edildi. Böylece caminin ilk şekli Araplarda ortaya çıkmış oldu. Diğer Müslüman milletler o şekli memleketlerindeki yerli mimarının tesiri ve iklimin icaplarına göre az çok değiştirdiler.

Müslümanlar, daha Medine döneminden itibaren "Mescidin Vazifesi" anlayışını çok geniş tuttular. Binaenaleyh cami, ibadet yeri, eğitim mahalli, kaza dairesi, ordu karargâhı, yabancı elçilerin kabul yeri, meşveret mahalli vs. gibi hizmetler ifa ediyordu. Bu hizmetleri ile cami, İslam müesseseleri arasında önemli bir yer işgal eder oldu.

Bugün, Mescidü'n-Nebi adı ile anılan Medine'deki ilk camide, birbirinden ayrı üç bölüm bulunuyordu. Bunlar, namazın kılınması için büyük bir salon, mektep vazifesi görmek üzere bir Suffa ve Hz. Peygamber'in aile efradı için birkaç ayrı küçük oda. Medine'deki Hz. Peygamber

Camii'nde bulunan Suffa, gerçek anlamda İslam'ın ilk üniversitesi olmuştur. Burada bizzat Hz. Peygamber dersler veriyordu. Fakat okuma-yazma sanatını öğretmek, Kur'an vs. tedris etmek üzere diğer öğretmenlerin de kendisine yardımcı olduklarını biliyoruz. Nitekim Ubade b. Samit, Mus'ab b. Umeyr, Ebban b. Said b. As ve Ebu Ubeyde b. Cerrah Kur'an öğretiyorlardı. Ayrıca Said b. As hattat idi. Hz. Peygamber tarafından "hikmet muallimi" olarak tayin edilmişti. Bundan kısa bir müddet sonra Suffa kifayet etmemeye başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber izdihamı önlemek için Medine'nin muhtelif mahalle ve semtlerinde ilk yahut hazırlık okulları diyebileceğimiz birçok mektep kurdu. Daha hicretin ikinci yılında Medine'de Mehremetü Ibn Nevfel'in evinde tesis edilen ve "Dâru'l-Kurra" adını taşıyan bir Kur'an mektebinden bahsedilmektedir. Keza Medine'nin güneyinde ve yakın bir yerde bulunan Kuba Camii'nden bahsedilir ki, Hz. Peygamber buraya sık sık gelip eğitim ve öğretim işlerine nezaret ederdi. Belazuri, Medine'de Mescid-i Nebi'ye'den başka Hz. Peygamber'in sağlığında daha dokuz camii'nin mevcudiyetinden bahs eder. Sahabenin, kendilerine komşu ve yakın olan bu camileri aynı zamanda mektep olarak kullandıklarını da açıklar. *(Daha geniş bilgi ve kaynaklar için bk. Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, trc. M. Said Kutlu – Salih Tuğ, İstanbul 1969, II, 75 77.)*

Gerek Hz. Peygamber, gerekse ashap, camide oturup etraflarına toplanan halkı bilgi bakımından aydınlatmaya çalışıyorlardı. Hz. Peygamber'i dinleyenler, işittikleri hadisleri üç defa tekrarlayarak

ezberlerdi. Bu toplantılarda ilmin önemi üzerinde de durulurdu. Nitekim Abdullah b. Amr'ın naklettiğine göre Hz. Peygamber bir gün mescide girer. Burada iki ayrı grubun mevcudiyetini görür. Bunlardan bir kısmı ibadet, diğer kısmı da ilimle meşguldü. Bunun üzerine o şu hususa dikkati çekti: "Her ikisi de iyi yapıyor, şu kadar var ki, Allah'tan (ibadetleriyle) bir şey niyaz eden kimsenin talep ve niyazlarını yerine getirmek tamamen Allah'a ait bir iş tir. Hâlbuki diğerleri, ilim sahibi olurlar ve cehaleti kovarlar. Bana gelince ben, Allah tarafından bir muallim olarak gönderildim" diyerek ilimle meşgul olan grubun arasına girip oturur. (İbn Mace, Sünen, Mukaddime, 17, 229.)

Osmanlı döneminde camiler

Yapı olarak dinî mimari grubunun başında gelen cami, özellikle Osmanlılarda mahallenin idare merkezi ve imamların karargâhı idi. Kendisine verilen Arapça isimden de anlaşılacağı gibi cami,

Bugün, Mescidü'n-Nebi adı ile anılan Medine'deki ilk camide, birbirinden ayrı üç bölüm bulunuyordu.

Bunlar, namazın kılınması için büyük bir salon, mektep vazifesi görmek üzere bir Suffa ve Hz. Peygamber'in aile efradı için birkaç ayrı küçük oda.

halkı toplayan veya halkın toplandığı yer manalarına gelmektedir. Bu yüzden sosyal kurumlarımızın başında gelen camiler, hem ibadet yeri, hem hutbe ve vaazlarla halkı eğitip irşat eden bir okul (mektepe), hem de cemaatin toplu bulunması sebebiyle

memleket, muhit ve mahalleye ait işlerin görüşülüp karara bağlandığı yerlerdi. Bu durum ona, sosyal bir yapı olma özelliğini kazandırıyor. Bunun içindir ki Osmanlılarda cami, bir mahallenin odak noktasını teşkil ediyordu. Camilerin etrafında bazen geometrik bir düzen içinde, bazen da yerin özelliğine göre çok defa belli bir estetik dikkate alınarak evler serpiştiriliyordu. Bu evlerden başka en önemli bina medrese idi. Medreseler özel mimari tarzı olan açık bir avlu etrafında ve kare şeklinde dizilen küçük kubbeli odalardan oluşan zarif ve ağırbaşlı eserlerdir. Bu binalardan birkaçı bir cami etrafında sıralanınca bunlara kütüphane gibi yardımcı tesisler de ekleniyordu. Bu da mahallede bir lise, bir yüksekokul ve hatta üniversite kampüsüne benzer bir ortamın meydana gelmesine sebep oluyordu.

Şu bir gerçek ki, Osmanlı döneminde bir şehir, ister fethedilmiş olsun, ister yeni kurulmuş olsun, ona Türk ve Müslüman damgasını vuran en önemli yapı cami idi. Camilerin, tarih boyunca üstlendikleri bu rolü, her yerde görmek mümkündür. Nitekim Bosna Sancağı'ndaki vakıf hizmetlerden bahsedilirken bu konuya temasla şöyle denilmektedir: "XVI. yüzyılın sonlarında, en sık ve iyi inşa edilen binalar cami ve mescitlerdir. Dua, manevi eğitim ve halkı yakından ilgilendiren konuların ilanı bu binalarda yapıldı. Bu yapılar, Yakın Doğu ve İslâmî kentleşmenin giriş noktalarıdır. Cami ve mescitler, bu döneme ait sosyal yaşamın tüm temel bileşenlerini sarmalamakta idi." (Hatıdza Car-Drinda, "XVII. Yüzyıl Bosna Sancağı'nda Vakıf Müesseseleri" Osmanlı, Ankara 1999, V, 94.)

Hız. Peygamber zamanından itibaren bir mektep vazifesi gören camide elbette bu mektepte vazife görecek öğretmenlere (hocalar) ihtiyaç olacaktır. Bu görevi yerine getirecek olanlara da genellikle “İmam” adı verilmektedir. Önemli bir vazife olduğu ve bütün toplumu ilgilendirdiği için bunların çok iyi seçilmeleri ve görevlerini hakkıyla yerine getirebilecek özelliklere sahip olmaları gerekir. Günümüz İslam dünyasının birçok ülkesinde camilerde hem namaz kıldırarak, hem de yaygın eğitim diyebileceğimiz hutbe ve vaazlarla Müslümanları eğiten kimselere imam denilmektedir. Özellikle günümüz Türkiye’sinde vazifesi mihrap ile minber arasında sıkışmış gibi görünen imamin yetki ve yetenekleri başlangıçta bu kadar kısıtlı değildi. O, sosyal hayatın en önemli unsurlarından biri olduğu için daha geniş yetkilere sahipti. Gerçekten cami görevlileri arasında en büyük sorumluluk, imam adı verilen görevliye aittir. İmam, sosyal hayatın en önemli unsurlarından biri idi. O, Osmanlı dönemi şehrinin toplum hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Mahallenin her şeyi ondan sorulur. (Bu konuda daha geniş bilgi ve kaynaklar için bk. Ziya Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, İstanbul 2014, s. 142-154.) Zira Osmanlı cemiyetinde mahalle imamı aynı zamanda kadının vazife ve temsilciliğini yapardı. Mekâna göre bir görev taksimi yapıldığında kadı – naip – imam hiyerarşisi görülmektedir. Memleketimizde 1245 (1829) senesinde muhtarlık teşkilâtı kurulana kadar mahallelerin mülkî ve beledi âmiri yani yöneticisi olan imamlar, aynı zamanda kadının bir nevi temsilciliğini de yapıyorlardı. (İlber Ortaylı, *Tanzimattan Sonra Mahallî İdareler*, Ankara 1974, s. 109.)

İmamların bu durumu, yabancıların da gözünden kaçmamış olacak ki, XVII. asrın ortalarında Osmanlı ülkesinde bulunan Jean Thevenot da imamların toplum nezdinde sahip oldukları değeri anlattıktan sonra şöyle der: “Ayrıca yaşlı, dürüst, Kur’an’ı iyi bilen, dünya işlerinin bilirkişisi hocalar vardır. Bizim hukukçular gibidirler. Önemli işler için çoğu zaman bu hocalara başvurulurdu. Onlar, kendilerine saygı gösteren halk arasında büyük nüfuza sahiptirler.” (Jean Thevenot, *L’Empire du Grand Turc*, Paris 1965, s. 149.)

İmam, devletle toplum arasında köprüydü

Gazete, radyo, televizyon gibi iletişim araçlarının bulunmadığı bir dönemde devlet, her türlü emir ve yasaklarını imam ve cami vasıtasıyla halka ulaştırıyordu. Bu sayede devlet, memleketin her yerine aynı zamanda (yatsı namazı vakti) istediği emri ulaştırabiliyordu. Çünkü devlet, mahallede ergenlik çağına gelmiş olan bütün erkeklerin yatsı namazı vaktinde camide toplanacaklarını bilirdi. Bildirilmesi istenen bir emrin mevcudiyeti halinde imam, günün son ibadeti olan yatsı namazını müteakip “Ey cemaat, dağılmayınız, devletin emri vardır, şimdi söyleyeceğim.” der ve kendisine verilen emri ilan ederdi. (Osman Nuri Ergin, *Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul 1936, s. 108.)

Böylece camide imamlık yapan kimse devletin emri veya yasağı gibi konularda da toplumu bilgilendiriyordu. İmamlık, Osmanlılarda, önemli bir memuriyet olduğundan vazifeye tayin edilecek imamlar, bizzat padişah beratı ile göreve getirilirlerdi. Bu konudaki tayinlerle ilgili pek çok arşiv belgesi bulunmaktadır. Bu belgelere

göre imamlıkla görevlendirilen kimselerin en geç altı ay içinde beratlarını almaları gerekiyordu. (Örnek olması bakımından bk. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.) *Mühimme Defteri*, No. 6, s. 320.) Mahalle yöneticisi (buna öğretmenlik de dâhildir) olan imamlar âdeti mahallenin gören gözü ve işiten kulağı idiler. Onlar kahvede vaaz eder, camide çocuklara ders verir, cemaate yol gösterir, hasta ve fakirlerle ilgilenirlerdi. Bununla beraber onlar yalnız dinî bir kılavuz, öğrencilere ders okutan birer öğretmen, kahve ve minberlerde cemaate yol gösteren birer akıl hocaları değillerdi. Onlar mahallelerinin düzeninden, halk arasındaki ahenk ve barıştan sorumlu birer yönetici idiler. Bu sebeple resmen tayin edilmemiş olanlarla köy veya mahalle halkı tarafından gayriresmî olarak bu vazifeye getirilenlere imam ismi bile verilmemektedir. Vesikalarda bu şekilde görev yapanlara imam değil, “namazcı” adı verilmektedir. (BOA. Ali Emîrî, (Kanunî) Numara 6; Belgenin tam metni için bk. Kazıcı, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, s. 279.)

Görüldüğü gibi İslam dünyasında Hız. Peygamber döneminden itibaren günümüze kadar camiler, birer mektep, imam ve diğer görevliler de bu mekteplerin öğretmenleri olarak görev ifa ediyorlardı. Gerçekten de sadece Türkiye’de değil, bütün bir İslam âlemine baktığımızda imam veya caminin diğer görevlileri bu mektepte hem yaygın (hutbe, vaaz ve çeşitli sohbetler), hem de örgün (şimdilik yaz Kur’an kursları) eğitimi veren önemli şahsiyetler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Yaşayan Camilerimiz

Selahaddin ÇELEBİ
Cami Hizmetleri Daire Başkanı

İnsanoğlunun çoğalmasıyla birlikte yeryüzünün her tarafında “beytullah”ın şubeleri niteliğinde olan camiler açıldı. Mahalle, köy, kasaba, şehir derken yeryüzü camilerle doldu. Şehirlerin Allah’a en sevimli mekânları camiler oldu.

■ Her şey dua ile başladı. Yüce Allah, Hz. Âdem ve Havva'nın duasını kabul etti. Ve Cebrail (a.s.)'i gönderdi. Cebrail (a.s.)'in tarifi üzere Hz. Âdem ve Havva validemiz, yeryüzünün ilk evi, ilk mabedi Kâbe'yi inşa etti. "Gerçek şu ki, insanlar için yapılmış olan ilk ev, âlemlere bir hidayet ve bir bereket kaynağı olan Mekke'deki evdir." (Âl-i Imran, 3/96) Yüce Allah oraya beyti "evim" dedi ve O gün bu gündür insanlar da "Allahın evi" manasına gelen Beytullah dediler. (Bakara, 2/125.) Böylece mabedin, caminin tarihi, ilk insan, ilk peygamberle başlamış oldu.

Yüce Allah'ın yeryüzünde en çok sevdiği mekân; Mescid-i Haram Âlemleri yaratan Yüce Allah, mekândan münezzeh ve müstağni olduğu hâlde mescidi harama "evim" diyerek ona kutsiyet attetti. "(Ey Nebi! Hatırlar mısın?) Hani biz İbrahim'e, Kâbe'nin yerini hazırlamış ve (ona şöyle demiştik): Bana hiçbir şeyi ortak koşma; tavaf edenler, namaz kılanlar, rükû ve secde edenler için evimi temiz tut." (Hac, 22/26.) Hz. Âdem'den itibaren mescidi haramı ziyarete gelenler de "duyufurrahman - Rahmanın misafirleri" olarak kabul edildi. (İbn Mace, Menasik, 5.)

İnsanoğlunun çoğalmasıyla birlikte yeryüzünün her tarafında "beytullah"ın şubeleri niteliğinde olan camiler açıldı. Mahalle, köy, kasaba, şehir derken yeryüzü camilerle doldu. Şehirlerin Allah'a en sevimli mekânları camiler oldu. (Müslim, Mesacid, 288.) Bugün bir araya gelip namazlarımızı eda ettığımız birlik, beraberlik ve kardeşlik mekânı camilerimiz, ister şehrin merkezinde, ister kenar bir mahallede olsun "Allah'ın evinin" şubeleridir.

Birlik mekânı camilerimiz

Camiler, bizi toplayan, bir araya getiren, Allah'ın huzurunda

saf tuttuğumuz ulu mabetlerdir. Hakk'ın huzuruna çıktığımız, gayrıyı unuttuğumuz en müstesna mekânlardır. İnsanı Allah'a yakınlaştıran secdenin cemaatle hep birlikte eda edildiği ulvi mekânlardır. Camiler, "ben"i "biz"; "ferdi" "cemaat" hâline getirir. Toplum, günde beş vakit camide buluşarak, aynı duygu ve hedef birliğine sahip olarak cemaat hâline gelir. Önce bedenler bir araya gelir, ardından ruhlar ünsiyet eder. Gönül dünyaları bir olur ve aynı duygu, aynı ufuk heyecanı sarar cemaati.

Fertten cemaate, cemaatten ümmete camilerimiz

Dağılanı, kaybolanı toplar, bir araya getirir cami. İstikametten sapanı hizaya getirir. İnsanı kendiyile ve Yüce Allah ile buluşturur. Fertler dizilir safa bütün nezaket ve nezahetiyle. Kalabalıkların ürküttüğü bir dünyada huzur ve sükûnun merkezi olur Kâbe'nin şubesi camiler. İnsan, camilerde bir araya gelmenin, sık ve düzgün saflarda, omuz omuza durmanın hazzını yaşar. Yalnızlığımızı gideren ve büyük bir ümmetin ferdi olduğumuz duygusunu iliklerimize kadar hissettirir camiler. Modern zamanların yalnızlık derdine camiler huzurlu kalabalıklarla derman olur.

Toplumu kirden arındırır camiler. Sezai Karakoç'un ifadesiyle; "Cami, bir emme basma tulumba gibi halkın içinden müminleri toplar, sonra onları yerine dağıtır. Böylece halkın imanı tazelenir ve her zaman dipdiri kalır." (Sezai Karakoç, Sütun, 522.) Camilerin günlük, haftalık rutinleri vardır. Ama her rutin camide yeni bir başlangıcın adıdır.

"El-Cami" Yüce Allah'ın güzel isimlerinden biridir. İstedğini istediği zaman, istediği yerde toplayan Yüce Allah, geleceğinde kuşku bulunmayan günde

insanları bir araya toplayacağı gibi, müminleri camide bir araya getirir. (Âl-i Imran, 3/9.) Camiler hiç yılmaz bu görevi yerine getirmekten.

Bizleri bir araya toplayan cami, önce bizi cemaat haline getirir ve ardından ümmet olma duygusunu aşılar. Zira cami, ümmetin ortak bilinç alanıdır. Ortak eylemi; namazdır, duadır. Haftalık cuma hutbeleriyle çizilen yol, müminlerin sıratı müstekimdir. Ufka cemaat olarak bakılan mekândır cami. Bir'den bize geçebilmenin adıdır cami.

Medeniyet merkezi camilerimiz

Medeniyet insanla başlar. Kâbe yani mabet, Yüce Allah'ın halifesi olan insanın yeryüzündeki ilk eseridir. Bu muazzam mabet Yüce Allah'ın, yeryüzünü imar edecek, köyler, kasabalar, şehirler kuracak insana gösterdiği bir yol haritasıdır. Önce mabet inşa edilecek, ardından mabedin etrafında halka halka şehirler kurulacak. Tıpkı sevgili peygamberimizin Yesrib'i, medeniyet şehri Medine'ye dönüştürürken izlediği yol gibi.

Yalnızca camiler değil, hayatımızın tamamını kuşatan sosyal müesseselerimizin neredeyse bütünü ince bir zevk ürünüdür. Camiler, yerleşim yerlerinin ilk dikkat çekip görünen ve daima ziyaret edilen mekânlarıdır. Evler sıvasız, boyasız, kırık dökük de olsa Allah'ın evleri şehirlerin en güzel mekânlarıdır. İbadet aşkıyla inşa ve imar edilen camilerimiz daima en bakımlı mekânlar olagelmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar, "Beş Şehir" kitabında şöyle anlatır: "Cetlerimiz inşa etmiyorlar, ibadet ediyorlardı. Maddeye geçmesini ısrarla istedikleri bir ruh ve imanları vardı. Taş ellerinde canlanıyor, bir ruh parçası kesiliyordu. Duvar, kubbe, kemer, mihrap, çini hepsi Yeşil'de

dua eder, Muradiye’de düşünür ve Yıldırım’da harekete hazır, göklerin derinliğine susamış bir kartal hamlesiyle ovanın üstünde bekler. Hepsinde tek bir ruh terennüm eder.” (A. Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, MEB Yay. İST.1992, sh. 130.)

Diriliş mekânı camilerimiz

Yaşadığımız hayat menzile giden bir duraktır. Cami, bizi menzile ulaştırmak için bütün yorgunluğumuzu alır. Her defasında adeta yeniden diriltir. Rahmet elçisi peygamberimizin camiden, cemaatten uzak kalanlara ikazı çok açıktır: Dirilişin önündeki her türlü engeli kaldırmak istercesine Hz. Peygamber camiye, namaza davet eder. Camiye gelmeyi arayıp sorar. Hz. Peygamber önce camiyi imar eder ki; cami de toplumu inşa etsin. “Camilerimiz vücutlarıyla yavaş yavaş canlandırılmaktadır. Her caminin bir de ruhu vardır. Yalnız camilerin bedenlerini, vücutlarını onarmak yetmez, ruhlarını da diriltmek, dimdik ayağa kaldırmak gerekir.” (Sezai Karakoç, *Sütun II*, s. 502, İst.) Caminin bizi diriltmesi için caminin cemaati olmalı ve bizi eğitmesine imkân tanımalıyız. “Karanlık gecelerde camilere yürüyerek giden kimselere kıyamet gününde tam bir nura kavuşacaklarını müjdeleyiniz.” (Ebu Davud, *Salat*, 50; Tirmizi, *Salat*, 166; İbn Mace, *Mesacid*, 15.)

Sevgili peygamberimizin davetine kulak verip maneviyatımızı ve düşünce dünyamızı inşa ettiğimiz camilerimizin kapısını gece gündüz çalmalıyız.

Bir camiye gönül bağlayıp cemaat olabilmek

Müminin hayatı ibadet merkezlidir. Zira hayat, Allah’ın verdiği en büyük nimettir insana. Bu nime-tin farkında olan insan, ömrünü rıza-yı bari peşinde geçirir. Ne büyük nimettir gönlün camiye bağlı kalması, onsuz yaşayamaması. Ne büyük bahtıyarlıktır, bir vakit gitmediğinizde sizi araya-

cak, soracak dostlarınızın olması. Modern hayatın ferdietçiliğine inat, insan fıtratının haykırışıdır cami ve cemaat.

Sevgili peygamberimiz bir hadislerinde kıyamette, hesap anında Yüce Allah’ın himayesinde olan, O’nun ilgi, alaka ve özel ikramına mazhar olacak yedi sınıftan bahseder. Onlardan biri de; kalbi camilere, mescitlere bağlı olan kişidir. (Buhari, *Ezan* 36, *Zekât* 16, *Rikak* 24, *Hudud* 19; Müslim, *Zekât*, 91.) “Kalbi mescitlere bağlı olmak” ifadesi kişinin kalbini meşgul eden en önemli iş olarak camiye bağlılığı ifade eder. Zira cami, zikirle kalpleri mutmain eder, namazla toplumu arındırır, huzur-ı ilahide müminleri cem eder.

Camiyi inşa eden kitap ve toplumu inşa eden cami

Kur’an-ı Kerim inkârcıların mescitleri imara yanaşmayacaklarını ifade ederken, ancak müminlerin bu ulvi vazifeyi yerine getireceklerini bildiriyor. “Allah’ın mescitlerini, ancak Allah’a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte onların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur.” (Tevbe, 9/18.) Sevgili peygamberimiz mescit inşasına verdiği değeri, Medine’ye hicret ederken konakladığı yerde bir mescit inşa etmekle göstermiş. “Kim Allah rızası için bir mescit inşa ederse, Yüce Allah da ona cennette bir köşk ihsan eder.” (Müslim, *Mesacid*, 25.) buyurmuştur.

Kur’an’ın teşvikiyle inşa edilen cami, kadim zamanlardan beri içinde kitabı barındırmıştır. Cami ve kitap birbirine yakışan iki güzel kelimedir. Kitabı getiren rasuller camide önder olmuş, ilahî kitaplar ise rasullerin elinde halka rehberlik yapmıştır.

İlim halkaları İslam’ın ilk müessesesi olan camilerde oluşmuştur. Camiler namaz kılınıp hemen

terkedilen mekânlar olmamıştır. İçinde nefes alınmış, nefes verilmiştir. En derin ilmi mevzular ilmi liyakat içinde ele alınmış ve camilerde vuzuha kavuşturulmuştur.

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, camilerde yürütülen din hizmetinin daha etkili ve verimli hâle gelmesi için, 2016 yılının başında, kütüphane bulunmayan camilerde kütüphane oluşturmak, kütüphanesi olan camilerde ise mevcut kütüphaneyi zenginleştirmek maksadıyla bir çalışma başlatılmıştır. (13.01.2016 tarihli 1796 sayılı Genelge) Bu seneki camiler haftasının konusu da “Cami ve Kitap” olarak belirlenmiştir.

Camide beş vakit ezan ve her vakit kitap okunur. Camiler, hafızların gönüllerinde sakladıkları gibi Kur’an’ı muhafaza eder. Gün boyu okunan ezan ve Kur’an diriltir ölü bedenleri ve yeniden can verir insana: Terazi tutan eller yanılmasın, , duygular, düşünceler temiz kalsın, iyi eş, iyi arkadaş, iyi komşu olsun diye... Cami, insanı “Hz. İnsan”, toplumu, “huzurlu toplum” hâline getirmek için canlı bir organizma gibi nefes alır ve nefes verir topluma. Velhasıl meşrutasıyla diriye hizmet eder, haziyesiyle mevtaya kucak açar cami.

Biz kitap medeniyetinin çocukları, camiyi hiçbir zaman kitaptan ayrı düşünemeyiz.

“Bizde ayrı sayılmaz bir kitap, bir mihraptan;

Ki uğuldar kubbemiz, ”oku!” diyen hitaptan!” (Arif Nihat Asya, *Kütüphaneciler Marşı*.)

Bizim camilerimiz, “Oku” diyen bir kitabın içinde daima yankılandığı mekânlardır.

Ve “oku” diye başlayan kitapların anası “ümmü-l kitap- Kur’an” okunur camide. Okunur hayat ve memat, aşk ve vecd içinde.

■ Türk kültür tarihinin daha iyi anlaşılabilmesi için kuşkusuz Osmanlı dönemi kütüphanelerinin, bunların içerdiği kitapların ve muhtevasının bilinmesi gerekmektedir. Kanaatimizce Osmanlı kütüphanelerinin ve özel kitaplıkların kitap envanteri çıkarılmadan, onun ilim ve kültüre yaptığı katkıları ortaya koymak mümkün olamayacaktır. Ne yazık ki bu alanda yapılan çalışmalar oldukça azdır. Dolayısıyla bu çalışma bu alana mütevazı bir katkıyı amaçlamaktadır; zira burada bahse-

dildiği şekilde bir araştırma yapmak için ne yeterli imkân ve ne de zaman sözkonusudur. Bu sebeple arşiv kaynaklarından elde ettiğimiz bazı bilgiler esas alınarak Osmanlı cami ve kitap bağlantısını Bursa Ulucami kütüphanesi örneğinden hareketle ortaya koymak istiyoruz. Yapılan çalışma dolaylı olarak Osmanlı kitap ve yazım dünyasına da kuşkusuz ışık tutacaktır.

Yıldırım Bayezit tarafından yaptırılan Bursa Ulucamii (1402) zamanla mabet olmanın yanın-
da bir eğitim-öğretim mekânı

ve kütüphane fonksiyonu da kazanmıştır. XVI. yüzyıldan itibaren vakfedilen mushaflar ve bazı kitaplarla kütüphane fonksiyonu kazanmaya başlayan bu mabet için Abdullah Münzevi Hünkâr mahfili altına bir kütüphane yaptırmış ve bütün kitaplarını buraya vakfetmiştir. Bilahare başka âlimlerce bağışlanan kitaplarla kütüphane daha da zenginleşmiştir.

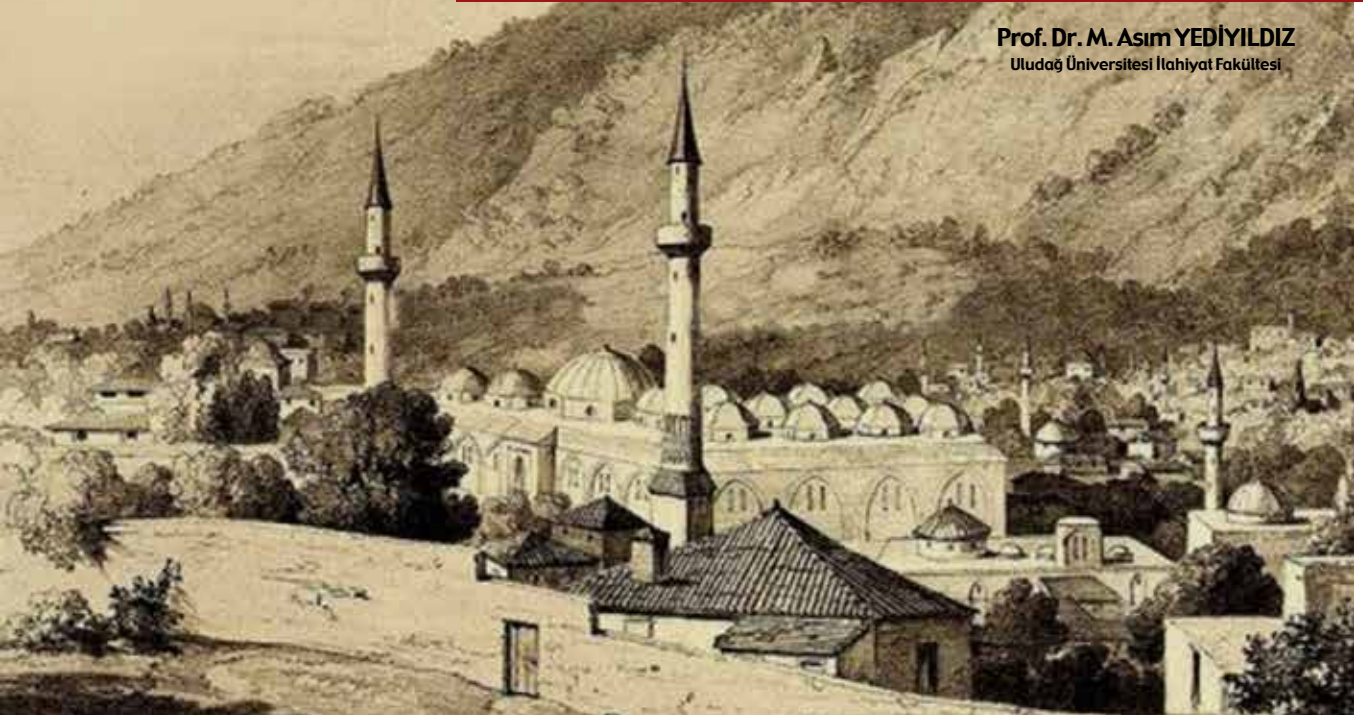
Bilindiği üzere İslâm toplumlarında zaten cami kütüphaneleri oluşturma geleneği mevcuttu.

(Geniş bilgi için bkz. Pedersen, Johs, "Mescid",

Mabet ve Kitap

ULUCAMİ KÜTÜPHANESİ

Prof. Dr. M. Asım YEDİILDIZ
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İslâm Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1979, 3. bsk c. VIII, s. 62; Çavdar, Tuba, "Vakıf Kütüphaneleri", *Geçmişten Geleceğe Vakıf Medeniyeti*, Vakıflar Dergisi Özel Sayısı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara 2006, s. 56; Kütüphaneler tarihi hakkında bkz. Erünsal, İsmail, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1991, 2. bsk.) Abdullah Münzevi (ö. 1795) de muhtemelen bu geleneğe uyarak ömrünün sonlarına doğru artık kullanamayacağını düşündüğü kitaplarını bir vakıf tesis ederek bu ulu mabede vakfetmiş olmalıdır. İleride temas edileceği üzere daha önce camiye vakfedilen mushaflar ve dini ilimlere dair bazı kitapların da burada toplanmış olduğu anlaşıyor.

Eldeki bilgilere göre, Ulucami'ye kitap vakfedenler arasında zikredilmesi gereken ilk kişi, Müfti Ahmet Paşa'dır. 1523 tarihli bir sicil kaydına göre o, bazı kitaplarını bu mabede vakfetmiş ve onları muhafaza edecek bir hafız-ı kütüp tayin etmiştir. Söz konusu tarihte bu görevi yürüten Lütfullah adında biri vefat edince yerine ilim sahibi Şüca b. Mustafa tayin edilmiştir. (Bursa Şer'iye Sicilleri, A 35:339a 6 Zilhicce 930.) Yıldırım Bayezit Medresesi müderrislerinden Hemşirezade adıyla şöhret bulan bir müderris de kitaplarından bir kısmını buraya vakfetmiştir (1617). Hacı Osman b. Mehmet b. Dost Ali adında birisi ise 1093/1682'de bu camide ders gören talebelerin ihtiyaç duyduğu kitapların alımı için 1400 Esedî kuruşun 150'sini vasiyyet etmiştir. (BŞS., B 141:131b 28 Cumâde'l-üla 1093.) IV. Mehmed'in imamı olarak şö-

ret bulmuş Şeyhülislam Esbak Mehmet Efendi de Ulucami'de vaizlerin yararlanması için çoğu tefsir ve hadise dair kitaplar bağışlamıştır. Nihayet Abdullah Münzevi Efendi (ö.1210/1795) Hünkâr mahfilinin altında kütüphaneyi yaptırınca bütün bu kitaplar muhtemelen burada toplanmıştır. (Karaman'ın Aladağ kasabasından olan bu zat, Kayseri ve Ankara'da ilimle meşgul olduktan sonra, tarik-i sufiyeye intisap ederek, Alboyacılar mevkiinde dergâhını yaptırmıştır. Geniş bilgi için bkz. M. Şemseddin, Yâdigâr-ı Şemsi, 1332, c. II, s. 344-345.) Böylece mabet içinde gerçek anlamda bir kütüphane meydana gelmiştir.

Vakfiyeye göre bir kısmı risale olmak üzere Abdullah Münzevi toplam 454 cilt kitap vakfetmiş (Bu kitaplar bugün Eski Eserler ve Yazmalar Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir.) ve vakfın mütevelliliğine de Hacı Halil Efendi b. Hacı Ömer Efendi'yi getirmiştir. 1809 tarihli bir kayıttan Münzevi Kütüphanesi'nin mütevellisine Sultan Abdulhamit Han'ın İs-

Osmanlı döneminde herkesin kitaba ulaşmasının pek de kolay olmadığı düşünüldüğünde bir mabette böyle bir kütüphanenin bulunmasının değeri kendiliğinden anlaşılacaktır. Ayrıca bu, Osmanlı'nın dini yaşamında ilme verdiği önemi göstermesi bakımından manidardır.

tanbuldaki vakıflarından günlük on akçe ücret tahsis edildiği anlaşıyor. Söz konusu tarihte cülus dolayısıyla tüm beratların yenilenmesi emredildiğinden Ulucami'deki Nasıruddin Şeyh Abdullah Efendi Kütüphanesi mütevellisi es-Seyyid İbrahim b. es-Seyyid el-Hac Halil'in beratı da yenilenmiş, ücretini

de eskiden olduğu gibi Bursa Mizan-ı Harir Mukataası'ndan alması emredilmiştir. Münzevinin kitaplarının çoğu tasavvufla ilgilidir. Geriye kalanı ise tefsir, hadis, akait gibi dinî ilimler, tarih ve tıp gibi sosyal ve müspet ilimler oluşturmaktadır. Daha sonra sözkonusu Kütüphaneye Nakşibendi tarikatine mensup Osman Efendi (ö.1200/1785) de kitap vakfetmiş ve bunu Abdullah Münzevi'nin teşvikiyle gerçekleştirmiştir.

1753 yılı sayımında, Osman Efendi'nin vakıf kitaplarının 598 cilt olduğu tespit olunmuş, fakat daha sonraki bir sayımda bunların 61 cildinin kayıp olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca bunlar arasına Umur Bey kitaplığından getirilen kitaplar da ilave edilmiştir. (BYEBEK, *Ulucami Kitap Sayım Defteri No:5279, 1b-5b.*) Tasavvufa intisap ettiği rivayet edilen Kırımlı Şeyh Mehmet Efendi (ö.1818) de Cami-i Kebir Kütüphanesi'ne birçok kıymetli kitabını vakfetmiştir. (M. Şemseddin, *age.*, s. 149.) Yine 1852 yılında hacdan dönerken vefat eden Urgani es-Seyyid Hacı Ali Efendi b. Hacı Ahmed 104 cilt kitabını bu kütüphane için vasiyyet etmiştir. Vakfiyesine göre bunları Ulucami dersiâmları kullanacaktır. (BYEBEK, *Ulucami Kit. Sayım Def.*, No:5278: 6a 12 Rebi'u'l-âhir 1269.)

Münzevi vakfiyesinin gereği olarak kütüphanede her yıl sayım yapılır, sonuçlar bir deftere kaydedilir ve kaybolan ciltler yazılırdı. Sayım iki hafız-ı kütüp ve nazırdan müteşekkil bir komisyonca gerçekleştirilirdi.

İlk sayım 1775 yılı Kasım ayında yapılmış, 880 cilt kitap olduğu tespit edilmiştir. Bu sayı, 13 Ekim 1780'deki sayımda 943 cilde çıkmıştır. Daha sonra ilave vakıflarla 1782'de 1073'e, 1792'de 1188'e ulaşmıştır. Bunların 45 cildi, 9 Mart 1790 tarihinde ilave edilmiştir. (Ulucami, *Kit. Sayımı Def.*, No 5280:9a 12 Rebi'u'l-âhir 1269) 3 Nisan 1793 sayımıyla ilgili kayıtlar, kitap sayısını 1032 olarak vermektedir. (Ulucami, *Kit. Sayımı Def.*, No 5279:9a.) O hâlde 880 cildin haricindekiler Münzevi'ye ait olmayan kitaplardır.

1814 tarihinde Cami-i Kebir şeyhlerinden Şeyh Kemalüddin Efendi'nin vârisleri, ellerindeki kitapları hıfz olunmak için Münzevi Kütüphanesi'ne bırakmıştır. Toplam 23 ciltten oluşan bu kitaplar tefsir ve hadislerle ilgilidir. Bu kütüphaneye vasiyeten kitaplarını vakfedenlerden biri de, Çelebi Sultan Mehmed'in medresesinde kalan Hacı Baba Ali Efendi'dir. Ölümü üzerine kütüphaneye nakledilen kitaplar 33 cilttir. Asıl adı Derviş Hacı Ali Sıddık Baba b. Merhum Ahmet Efendi olan zatın 19.468,5 akçe nakit terekesi geride mirasçısı olmadığından beytülmale kaydedilmiştir. (BSS., B 321:42b-43b 19 Muharrem 1244.) Ulucami sakinlerinden olduğu belirtilen Musannif Mehmet Efendi'nin kitapları ise daha ziyade tefsirle ilgilidir.

Ulucamiideki kitaplar bugün artık camide korunmamaktadır. Bunlar Bursa İnebey Medresesi'nde muhafaza edilmektedir. Bursa Eski Yazma ve

Basma Eserleri Kütüphanesi katoloklarına göre, vakfiyede zikredilen eserlerin önemli bir bölümünün hâlen mevcut olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ulucami bölümünde 3986 kayıtlı fiş gözükmemektedir. Bunların 131'ini mushaf, 3855'ini diğer kitaplar oluşturmaktadır. Ancak bir çok risale ayrı ayrı yazıldığından kitap sayısı kabarık görülmektedir. Dolayısıyla ciltli olanların sayısı daha azdır. Kaldı ki her cilt için ayrı bir fiş tutulması da bu sayıyı artıran faktörlerdendir.

Osmanlı döneminde herkesin kitaba ulaşmasının pek de kolay olmadığı düşünüldüğünde bir mabette böyle bir kütüphanenin bulunmasının değeri kendiliğinden anlaşılacaktır. Ayrıca bu, Osmanlının dini yaşamasında ilme verdiği önemi göstermesi bakımından manidardır. Bir anlamda kaynaklar ilim talibinin ayağına götürülerek bilgiye kolayca ulaşması hedeflenmiş ve ilmin gelişmesine katkı vereceği umulmuş olabilir. Yine kitapların içinde tıp ve tarih alanına ilişkin kitapların varlığı da dikkati calıp bir durumdur.

Günümüzde din-ilim ilişkisi kurulurken Osmanlılarda mabet-kitap ilişkisini hatırlamak bu açıdan son derece önem arz etmektedir. İlmî en büyük değer gören bir dinin mensuplarının bugün bir kez daha camileri birer kütüphane hâline getirmeleri durumunda toplumda bilgiye yönelik ilginin artırılmasında önemli bir rol oynayacağını söylemek herhalde gereksizdir.

Tarihsel Süreçte Camilerde Ders Halkaları ve Ders Meclisleri

Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK
Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Asrısaaadetten itibaren camilerde kurulan ders halkaları, camilerin ayrılmaz bir parçasını oluşturmuşlardır. İlk başlarda yukarıda ifade ettiğimiz şekilde başlayan ders halkaları, daha sonra kendi içlerinde bir ilmî hiyerarşiye sahip olmuşlardır.

■ Camiler veya diğer adıyla mescitler, İslam dünyasında var olduğu günden beri ilmin öğretildiği en önemli merkezler olmuşlardır. Camiler, bu hususiyetlerini bizzat Rasulüllah'ın (s.a.s.) uygulamalarından almışlardır.

Camilerde yaygın öğretim şeklinde uygulanan eğitimin yanında örgün eğitim de verilmekteydi. Tarihî süreç içerisinde camilerdeki örgün eğitimin önemli bir kısmını “ders halkaları” oluşturmuştur. Ders halkası, isminden de anlaşılacağı gibi öğrencilerin ders esnasında öğretmenin etrafında halka şeklinde oturmasıdır. Camilerdeki ders halkalarının ilkinin bizzat Rasulüllah (s.a.s.) başlatmıştır. Taberani'de gelen bir rivayette Rasulüllah (s.a.s.) dinî konuları öğretirken, sahabe etrafında halka çeklinde oturur ve öylece Hz. Peygamber'i (s.a.s.) dinlerlerdi. Bu iş Mescid-i Nebevi'de sürekli tekrarlandıgından, daha sonra Müslümanlar arasında bir gelenek hâlini almaya başlamıştır. Sahabeden Muaz b. Cebel (r.a.) ve Cabir b. Abdullah'ın (r.a.) da Mescid-i Nebevi'de ilmin öğretildiği birer ders halkaları mevcuttu. Abdullah b. Revaha'nın (r.a.) da özellikle tevhit ile ilgili konuların işlendiği bir ders halkası vardı.

Camilerde ders halkaları

Asrısaaadetten itibaren camilerde kurulan ders halkaları, camilerin ayrılmaz bir parçasını oluşturmuşlardır. İlk başlarda yukarıda ifade ettiğimiz şekilde başlayan ders halkaları, daha sonra kendi içlerinde bir ilmî hiyerarşiye sahip olmuşlardır. Ders halkasının baş tarafında hocanın hemen her iki yanında en kıdemli iki öğrencisi oturur, geriye doğru kıdem sırasına göre sıralanırlardı. Dolayısıyla hocanın tam karşısında oturan öğrenci, en yeni öğrenci olurdu. Derslerde başarı gösteren öğrenci, hocaya doğru sıra atlayarak oturur, nihayetinde dersteki başarısı arttıkça ders halkasındaki yeri değişir ve hocasının yanında oturuncaya kadar kademe kademe ilerlerdi.

Bir âlimin tek ders halkası olabileceği gibi, birden fazla ders halkası da kurabilirdi. Ayrıca ulemanın, bir konuyu esas alan ders yerine sadece fetva vermeye has ders halkaları da olurdu. Mesela Ebu Ali b. Benai el-Bağdadi'nin (ö. 491/1098) biri Hanbeli mezhebi üzerine fetva ve diğeri vaaz için iki ders halkası vardı. Keza Ebu Bekir en-Necad'ın (ö. 348/959) da, Mansur Camii'nde iki ders halkası vardı; biri namazdan önce Hanbeli mezhebi üzere fetva için,

diğeri ise namazdan sonra hadis içindi. Bunun pek çok örneklerini saymak mümkündür.

Ders halkalarının bazıları sadece fetva vermeye hastı. Söz gelimi Ebu Abbas el-Ebiverdi'nin (ö. 425/1034), Bağdat'taki Mansur Camii'nde fetva verdiği bu tür bir ders halkası vardı. Aynı anda Abdulvahhab et-Temimi'nin (ö. 425/1034) de, Hanbeli mezhebi üzerine fetva ve vaaz halkası vardı. Keza Şafii mezhebinin meşhur fakihlerinden Ebu Hamid el-İsferayini'nin öğrencisi Muhammed es-Sebbağ'ın (ö. 448/1056) da, aynı camide Şafii mezhebi üzerine fetva halkası mevcuttu.

Dolayısıyla bir camide birden fazla benzer konuları işleyen fetva vermeye matuf ders halkaları olduğu gibi, aynı anda bir kaç tane diğeri ilmî konuların işlendiği halkalar da olabilirdi. İbnü'l-Cevzi'nin Muntazam adlı eserinde bildirdiğine göre, Kûfe Merkez Camii'nde yüz fıkıh halkasında aynı anda ders yapıldığına dair rivayetler mevcuttur. Cami ve mescitlerde, her âlimin ders halkasının yeri belliydi; mesela Ebu Abdullah el-Ezdi (ö. 323/935), Medine Camii'ndeki ders halkasını, tam elli yıl aynı sütunun altında gerçekleştirmişti.

Camilerde ders halkalarının yanında, ayrıca “ders meclisleri” veya “ilim meclisleri” denilen ilmi konuların ele alındığı ayrı oturumlar da mevcuttu.

Camilerde ders meclisleri

Bilindiği gibi meclisin sözlük anlamı; yatarken veya uzanırken kalkıp oturmak anlamında ismi mekânı ifade eder. Eğitim ve öğretimdeki ıstılahı anlamı ise; önceleri bir hocanın, bir cami veya mescitte namazını kıldıktan sonra oturduğu makamı ifade ederdi. Daha sonraları meclis kavramı, içinde eğitim ve öğretim faaliyeti ya da diğer ilmi tartışmaların yapıldığı her türlü oturum için kullanılmış ve zamanla pek çok öğretim faaliyetini ifade eder olmuştur.

Ders veya ilim meclislerini genelde iki şekilde ifade etmek mümkündür: Hususi meclisler ve Umumi meclisler.

Hususi meclisler veya diğer bir isimle meclisü'l-has, bir ilim dalına ve yalnızca o ilim ile iştigal eden kimseler için düzenlenen ilim meclisidir. Mesela meşhur hadis âlimi Hafız Ebubekir Hatib el-Bağdadi'nin (ö. 463/1071), Şam Ümeyye Camii'nde hadis derslerini verdiği ve çok büyük katılımın olduğu bir hususi meclisi vardı. Hususi meclislerin bir başka çeşidi ise, bir kişinin kendisi için düzenlediği ilmi toplantılardır. Mesela Abbasi Halifesi Me'mun, henüz halife olmadan önce yalnızca kendisinin istifade etmek istediği, şahsına münhasır ilmi münazaraların yapıldığı ders meclisleri tertiplerdi.

Umumi meclisler veya diğer ismi

meclisü'l-âmm olan ders meclisleri ise, isminden de anlaşılacağı gibi her ne kadar sadece bir ilme tahsis edilmiş olsalar bile herkese açık olan meclislerdir. Bu tür meclislerin en meşhuru sahabe-den Abdullah İbn Abbas'ın (ö. 68/687) gerçekleştirdikleridir. İbn Abbas'ın (r.a.) evinin bulunduğu sokak, bu ders meclisleri esnasında tıklım tıklım insanlarla dolardı ve kendisi abdest aldıktan sonra Kur'an ile ilgili bilgi almak isteyenleri eve alırdı, ev ve hücrelerin tamamı insanlarla dolup taşardı. Keza Abdurrahman b. Ahmed Nahşiyri (ö. 420/1029) de, bu şekilde Merv'deki evinde ders meclisleri düzenlerdi. Ebu Muhammed es-Sebi'i (ö. 371/981) de, böyle umumi bir mecliste hadis dersleri verirdi.

Bu tür meclisler, genellikle ilmin tahsil edildiği mekânlarda yapılmakla birlikte, bazı zamanlar Ebu Halid el-Vasiti'nin (ö. 206/821) “Ümmü Cafer Bostanı” denilen tamamen bostan ve yeşilliklere sahip bir alanda icra ettiği gibi, herkese açık alanlarda da olabiliyordu. Benzer bir şekilde, Ebu Çeyş el-Kâim, Şam'a vali olmadan önce 399/1008 yılında katıldığı ilim meclisleri, bir bostan ile küçük bir gölcüğün arasındaki açık alanda yapılırdı. Bu tür yerlerin özelliği, hem herkesin katılabileceği geniş mekânlar olması, hem de daha çok dinleyicinin katılımının sağlanması amacıyla seçilmiş olmalıdır. Meclisler, halka açıktı ve bazen katılımcılar tarafından soru da sorulabilirdi. Bu sebeple bazı âlimler, meclislerine katılanlar için çeşitli şartlar ileri sürmüşlerdir.

Bu tür ilmi konuların tartışıldığı ders meclislerinin dışında, düzenlendikleri ilme göre değişik isimler alan meclisler vardı. Bu şekilde çeşitli konuların tartışıldığı oturumlara “meclisü'n-nazar” (münazara meclisi) denirdi. Mesela Ebu Cafer es-Semnani'nin (ö. 344/955) kendi evinde düzenlediği ve meşhur bir münazara meclisi vardı.

Ders meclisleri, işlendiği konular bakımından da zaman zaman farklı isimlerle anılmışlardır. Mesela fıkhi konuların işlendiği oturumlara genellikle “meclisü'l-ilm”, hadis ilminin ele alındığı meclislere “meclisü'l-imla” veya “meclisü't-tahdis” denilirdi. Meşhur Şafii âlimlerinden Ebu Zeyd el-Mervezi'nin (ö.371/981), böyle imla ve tahdis meclisleri herkesçe bilinirdi.

Aynı şekilde edebiyatla ilgili konuların işlendiği oturumlara ise, “meclisü'l-edeb” denirdi. El-Hatimi diye şöhret bulmuş Ebu Lügavi Muhammed b. Hasan el-Muzaffer (ö. 388/998), bu tür edebiyat meclislerinde işlenen konuları aynı zamanda kendi öğrencilerine yazdırırdı. Âlimlerin vaaz dilini kullanarak halka nasihatte bulundukları oturumlara da “meclisü'l-vaaz” denirdi. Bu meclislerde ilmi konular ele alınır, fakat işlenen konu içerisinde nasihat ve vaaz dili daha ağır basardı. Ebu'l-Fadl ez-Zuhri'nin (ö. 381/991) naklettiğine göre, Cafer b. Muhammed el-Feryabi'nin (ö. 301/913) vaaz meclislerinde yaklaşık on bin kişi bulunurdu; Ebu'l-Fadl, “bu meclislerde ben den başka herkes ağlardı” diye haber vermektedir.

Ders meclisleri, diğer dersler gibi her gün yapılabildiği gibi, mutlak zamanlarda da düzenlenebilirdi. Ders meclislerinin, bazı zamanlar haftada bir kez, bazen iki kez, hatta bazen yılda bir veya iki kez bile düzenlendiği de oluyordu. Ders meclisleri de, ders halkaları gibi İslam âlimleri tarafından bir gelenek olarak uygulanmış gelmiştir. Eski dönemlerde meclislerin adabı ve uyulması gereken kurallar ile ilgili müstakil eserler ele alındığı gibi, yakın zamanlarda da icra edilmiş ders meclislerinin kitap şeklinde neşredildiğini de görmekteyiz.

Sonuç

İslam âleminde Hz. Peygamber'den (s.a.s.) tevarüs edildiği şekliyle ilmin öğretildiği ders halkaları, daha çok örgün eğitimin yapıldığı ders oturumları-

İslam'ın ilk dönemlerden itibaren camilerde icra edilen ders halkaları ve ders meclisleri, daha sonra birer eğitim ve öğretim kurumları olarak devreye giren medreselerle birlikte öneminden tarih boyunca hiçbir şey kaybetmeden günümüze kadar gelmişlerdir.

dır. Ders meclisleri ise, sürekli devam edenler açısından bir bakıma örgün gibi görülse de, aslında yaygın din eğitiminin işlendiği derslerdi. Zira ilim meclislerinde veya diğer adıyla ders meclislerine halkın katılımı serbestti. Ayrıca ders meclislerinde dinleyenler ulemaya sorabiliyorlardı. Bu halkaları sayesinde Müslümanlar, toplumun ihtiyaç duyduğu kalifiye elemanları ve bürokraside görev alacak uzmanları yetiştirmiştir. Ders meclisleri ise, toplumda hem dinî hayatın yaygın bir şekilde yaşanması hem

de dinî hayatın canlı kalması ve kaliteli bir dinî hayatın herkese mal edilmesi hususunda önemli işlevler üstlenmişlerdir.

İslam'ın ilk dönemlerden itibaren camilerde icra edilen ders halkaları ve ders meclisleri, daha sonra birer eğitim ve öğretim kurumları olarak devreye giren medreselerle birlikte öneminden tarih boyunca hiçbir şey kaybetmeden günümüze kadar gelmişlerdir. Bugün pek çok İslam ülkesinde camilerde bu tür ders halkaları ve ders meclislerinin yapıldığını bilmekteyiz.

Mekân, İmkân ve ÇOCUK

H. Havva ERGÜN

*“Her aşkın bir manzarası vardır.
Bu bakımdan,
Mekân sadece biz orda bulunduğumuz zaman değil,
Biz orda değilken de bize sahiptir aslında.”*

Rebecca Solnit

■ “Genele mi gitmek istiyorsun, inebildiğin kadar özele in.” Böyle diyordu Nancy Hale yazarlara tavsiyesinde. Dostoyevski’nin de bu kadar genele dokunabilmesi, özelinde yaptığı kazı çalışmalarına bağlı sanırım.

Özele inmek deyince derinlerde bir yer geliyor aklımıza. Hani sık duyduğumuz bir söz var, çocukluğuna inmek lazım, diye. Sanırım özele indikçe çocukluğumuz çıkacak karşımıza. İnebileceğimiz en özel, en zengin, en şaşırtıcı ve en üzgün coğrafyamız çocukluğumuzdur çünkü. Orada üzölmek de sevinmek de an meselesidir. Sebepler öyle sık değişir ki, bir yetişkinin kafası götürmez buradaki kaos ortamını. Düzen, yetişkinliğin olmazsa olmaz kuralıdır, o bir düzenin adamı olmak, düzen kurmak için büyümüş bir çocuktur çünkü. Temizlik hastası anneler, titiz babalar, her şeyin yerli yerinde olmasını isteyen anneanneler, düzenli fatura ödeyen babalar... Düzen, çocukluğun

mekânıdır yalnızca, o düzene uymaz, sadece düzende barınır. Ne güzeldir çifti farklı çorap giyen çocuklar, ne güzeldir düzenin içinde kaos yaratılan misafir odasındaki halının desenleri, ne güzeldir çocuklu ev; çünkü ev halkının içindeki çocuk coşar, dağınıklığa aldırılmaz, düzene uyulmaz, düzen ancak bir anlığına hakim olur evlerde; sonrası kaos, kaos ve kaos...

Düzen çocukluğun mekânıdır, ancak barınır orada, çocuk düzene uymaz. Bu anlamda mekânlar çocukluğun zenginliğidir, çünkü nice hayal türer o mekânlardan, nice oyun, nice bilmece. Ortamın görüntüsü, ışığı, dokusu, kokusu hepsi kazınır hafızamıza.

Mahallemizde bir cami vardı, mahallemizin bahçelerinden sonra dikkatimi en çok çeken yer orasıydı. Biraz soğuktu, çok büyük ve renkliydi. En çok bahçesini severdim onun, oyunun yasak olmadığı her yerini. Diz üstü oturmadan bacaklarımın uyuşmadığı

her anında tadını çıkarmaktan geri kalmadık caminin haylaz çocukları olarak. İmamı delirtecek derecede talepkârdık, o minareye kaç kez çıkıp indiğimizi bilmiyorum ama ne büyük bir mace-raydı minareye tırmanmak, hala tadı damağımdadır ve şu yaşında bile, cami deyince aklıma minareye tırmanmak gelir.

Şimdiki aklım olsa, sokakların oyun mekânı olduğu, henüz apartman dairelerine tıkmadığımız o günlerde, camilerde daha çok vakit geçirirdim. Hiçbir şey yapmadan sadece duvarlarının ve camlarının renklerini, şekillerini incelemeye vakit ayırırdım. Ne cümbüş olurdu kim bilir, ne kadar genişlerdi hayal dünyam? Ben mekân olurum, mekân da ben. Bu yüzden olsa gerek hâlâ camilerde bir genişlik bir ferahlık bulurum; ibadet etmeye gittiğim yerde, ibadetten önce mekânı solumakla ilgilenir, hâlâ çocuklar gibi caminin halılarıyla, duvar ve pencereleriyle, desenleri ve ışığıyla konuşmaya başlarım. Tüm bunlar bittikten sonra ibadete verebilirim kendimi, bunu da doymuş çocukluk oramı eksikliğine bağlıyorum.

“Çevresel uyaranların kaynakları yetersiz ve tekrarlayan bir monotonlukta olan ortamlarda

bireyler, o mekânı hatırlamakta, öğrenmekte ve yön bulmakta zorlanırlar. Yeterli uyaran veya imge bulunmayan mekânlar, kişinin zihninde yeniden canlandıramadığı için çabuk unutulurlar.” N. Gül Çanakçıoğlu

Çocuklar ve çocukluk dokunsaldır, teması sever. Bu yüzden çocukların elini sürmediği bir yer kalmamalı, koklamadığı köşe, görmediği bucak... Çünkü bu dünya dokunabildiğim yerdir. Benim gözümde İsviçre diye bir yer yoktur, o sadece İsviçre diye bir yer olduğuna dair bilgidir. Bu dünya görebildiğim yerdir, Neptün denen şey bir fantezi, bir masal ya da akademik bir bilgidir benim için. Bu dünya kokladığım yerdir; kivi kokusunu bilmesem, canımın kivi çekmesi nasıl mümkün olabilir? Çocukken girmeli camiler hayallere. Hayal ancak benim dokunabildiğim yerden fıskırır. Hayal, her ne kadar kafamda olup bitse de, o sadece gerçeğe abanarak var olabilir.

Çocukların çizdiği resimlere bir bakın, evler hep aynı, camiler bir kubbe ve minareden oluşur; buna rağmen en farklı ve en ilgi çekici yapı olarak camiler başta geliyor. Yön bulmada deniz ve dağlar kadar camiler de birer nirengi noktası olmasına rağmen “Şu camiye biliyor musun?” diye başlayan adres tarifleri, “falanca caminin önünde buluşalım” diye biten telefon konuşmaları giderek azalıyor. Gençlerin uğrak yeri kafeler, çocukların zihnini şekil-

lendiren mekânlarsa okullar ve parklarla sınırlı kalıyor. Şehrin en farklı mimari yapısı olan camilerimizi çocukları buluşturmanın önemi, bence bilimsel olarak kanıtlanabilse de, kanıtı gerek olduğunu sanmıyorum. Herkesin inebileceği bir çocukluğu varken, başka kanıtı ne hacet? Çocuklar için büyüleyici birer mekân olan camilerden çocukları mahrum bırakmamak için camileri çocuk bahçesine çevirelim demiyorum tabi ki, çocuklar nasıl ki annesine farklı, teyzesine farklı davranmayı öğreniyorsa, mekânlarda farklı davranmayı da öğreniyor. Oğlum, fısıltıyla bağırmayı nasıl camide keşfettiye, camide nasıl davranması gerektiğini de kendisi keşfedebilir. Onlardan bizler gibi davranmalarını bekleyemeyiz ama çocuklar kaoslarını yönetme konusunda ustadırlar ve gerçekten bizleri şaşırtabilirler. Birbirine benzeyen evler gibi

benzemeyelim birbiri-mize. Cami olalım biraz da. Kütüphane binasına benzesin bazılarımız, bazılarımız park ve bahçe. Nasıl içimizi şekillendiriyorsa mekân, camilerde benzesin birbirine, evlerimiz gibi. İnsanın hayal dünyasının kısırlaşması cezaevi ranzalarına benzetiyor apartman dairelerini, mekânların birbirine benzerliği de hayallerimizi kısırlaştırıyor.

Şimdilerde bir anne olarak, camilerde çocuk seslerine artan tahammülden oldukça memnunum. Oğlum camilerde sessiz olunması gerektiğini biliyor, fısıldayarak bağırıyor bu

yüzden. Bir köşeden öbür köşeye koşarak, başka çocuklarla karşılaşarak, düşerek ve kalkarak temas kuruyor mekânla. O mekân oluyor, mekân da o. O mekân olsun ki ayakları çeksin camiye. Mekân olsun ki oğlum, rahatlıkla çağırabilsin sevdiklerini. Cami olsun oğlum; toplansın güzelliği, estetiği, huzuru ve huşuyu kendinde.

Çocuğun mahallesindeki camiye aidiyet hissedebilmesi için ille Kur'an kursu açmak gerekmiyor, camiye; bünyesinde çocukların çocuk kulübü kurabileceği, örneğin hayvanları koruma kulübü olarak çocukların orada toplaşabileceği bir çatı olarak düşünmek mümkün. Mekân, imkân demektir aynı zamanda. Yeni mekânlar yeni insanlar, yeni oyunlar, yeni hayaller demektir. Çocuklarımızla camilerimizi 'mekân', 'imkân' ve 'mümkün' kelimeleri ile birlikte düşünüyorum.

Prof. Dr. Sadettin ÖKTEN:

“Bizim kadim medeniyetimizin temelinde bir kitap ve bir insan var: Kitap Kur’an, insan da peygamber.”

Sayın Hocam, dergimizin bu sayısında gündemimiz “Cami ve Kitap”. Eskilerin kitapla kurduğu bağı gösteren mühim platformlar hiç şüphesiz camilerdir. Camiler, medrese eğitiminin bir parçası olmaları hasebiyle takrir olunan ve kitapları ihtiva eden kütüphaneleriyle dikkati çeker. Cami kitap, kütüphane ilişkisi üzerine neler söylersiniz?

Şu anda biz kütüphane deyince cami aklımıza gelmiyor. Kitap ve cami ilişkisi de aklımıza gelmiyor. Şu anda biz kütüphane deyince tamamen seküler bir kurum anlıyoruz. Ve o kurumda birçok kitap var. Birçok elektronik cihaz da var. İnsanlar gidiyorlar, ders çalışıyorlar, araştırma yapıyorlar vs. ama biz kütüphane dediğimiz zaman bunu anlıyoruz ama benim çocukluğuma dönersem aşağı yukarı altmış yıl önceye dönersem mesela şöyle sözler geçerli: Ayasofya hafız-ı kütübü, Beyazıt hafız-ı kütübü, Süleymaniye hafız-ı kütübü. Bu, camilerin daha eski yıllarda birer külliye olduğunu biliyoruz. Yani bugün cami dediğimizde esasında külliye kimliğinden arındırılmış,

çok, tek, yalnız kalmış bir olgu. Hayatımızın dışında zaten cami, sadece namaz kılınan yer olarak algılanıyor. Ama Osmanlı medeni diyorum, bunun özgün olduğu zamanlarda hayatımızda külliye var. İsminden de anlaşılacağı üzere bütün bir hayatı kapsayan, bütün fonksiyonları ihtiva eden bir yapılanma. Cami onun içerisinde reis pozisyonunda. Dolayısıyla kütüphane de medrese de o külliyenin içinde bir bütün. Yani bir medeniyet tasavvuru var, o tasavvurun hayata yansıyan fiziksel bir yapılanması var. Buna külliye diyoruz: Camisi, kütüphanesi, medresesi ile bir üçlü. Dünyaya ait hayatı düzenliyor. Öteye ait simgeler, türbeler var ve diğer hizmet yapıları var: darüşşifa, menzilhane vs. Dolayısıyla bugün hayatımızda cami deyince kitap ve kütüphane, kitap kütüphane deyince cami aklımıza gelmiyor. Çünkü parçalanmış bir medeniyet tasavvurunu yaşamaktayız. Bu, seküler bir medeniyet tasavvuru. Kiliseden arındırılmış, rasyonel Batı düşüncesinin ürettiği bir medeniyet tasavvuru. Kütüphane özgür bir yer, özerk bir yer. Kitaplar

var içerisinde. Bu kitapların bir kısmı belki teknolojik olabilir, ama o bir alt öge olarak duruyor. Bunun aynısı şu anda bize de yansımış durumda.

Sezai Karakoç "Hızır'la Kırk Saat'te: "Kâğıt endüstrisinde/ Müthiş bir gerileyiş tekniği/ Papi-rüs/ Mermer/ Tuğla/ Ceylan derisi/ İpek/ Ku-maş/ Odun/ Saman/ Kepek" dizeleriyle insanlı-ğın medeniyetini artırdıkça kâğıtla ilişki kurma biçiminin değiştiğini ironik bir dille anlatır. Ar-tık okullarımızda kitabın yerini tablet bilgisa-yarlar aldığına göre çağın insanı için etrafında bir medeniyet teşekkül etmiş kâğıt ne ifade eder?

Kâğıt, kullanım metayı hâline geldi. Kullan at. Bunun en tipik örneğini kâğıt mendilde, kâğıt havluda görüyoruz. Kâğıt, kullan at oldu. Kâğıt, benim çocukluğumda aşağı yukarı kutsal adde-diliyordu. Kesinlikle ziyan edilmezdi. Niye böy-le? diye sorduğumda, üzerine yazı yazılır derler-di. Onların yazıdan kastı da kutsal bir öğüttü: ya bir ayet ya bir hadisti veya onların açıklamasıydı veya bir sözdü mesela lafza-i celal gibi, kelim-i kibar gibi. Hikemi bir sözdü. O medeniyet ta-savvurunda malayani yoktu. Bu kelimeyi bile bugün insanlar söyleyemiyorlar. Boş lakırdı, saf-sata söz konusu değildi. Anneme sorardım, niye anne böyle? Derdi ki: "Oğlum nefes sayılı." Tabii çocukken insan nefesinin sayılı olduğunu anla-mıyor. Ama eş dost, büyükler dünyadan gidince hakikaten nefes sayılı. Bu sayılı nefesi boş sözlerle tüketmemek lazım.

Kâğıt bir meta hâline geldi çünkü hikmet artık kayboldu. İlim, kayboldu. Şimdi bilim var ve ha-vaiyat var, o da tüketim metayı, kâğıt da bir tüke-tim metayı hâline geldi. Nereye, ne yapacaksınız?

İnsan hayatında kitap önemlidir. Ama Müslü-man için kitap aynı zamanda iman konusudur. Onun için kitap denince akla öncelikle Allah'ın kitabı Kur'an gelir. Diğer kitaplar bu ana kitabın rehberliğinde okunur ve değerlendirilir. Ancak bunu gerçekleştirmede günümüz Müslümanı ol-dukça zorlanmaktadır. Sezai Karakoç: "Her evde kutsal kitaplar asılıydı / Okuyan kimseyi göre-medim / Okusa da anlayanı görmedim" dizele-riyle âdeta çağın Müslümanlarını eleştirmektedir. Bununla ilgili neler söylersiniz?

Akif de söylemiş bunu. Bir medeniyet krizi yaşı-yoruz. Bizim kadim medeniyetimizin temelinde bir kitap ve bir insan var. Kitap Kur'an, insan da

Bir medeniyet krizi yaşıyoruz. Bizim kadim medeniyetimizin temelinde bir kitap ve bir insan var. Kitap Kur'an, insan da peygamber. Bu iki ögeyle bizim medeniyetimiz kuruluyor. Bu medeniyet kriziyle beraber bu iki öge fiilen hayatımızdan geri plana çekiliyor.

peygamber. Bu iki ögeyle bizim medeniyetimiz kuruluyor. Bu medeniyet kriziyle beraber bu iki öge fiilen hayatımızdan geri plana çekiliyor. Yok olmuyor, ama geri plana çekiliyor. Dolayısıyla o eski izler kalıyor, ama o izler hayatımıza şu anda hâkim değil. Hele bir elli sene evvel hiç hâkim değildi. Şimdi yavaş yavaş tekrar o izlere doğru bir dönüş başladı. Ve o izleri acaba bulup on-ları bugüne getirip bugün onların rehberliğinde yaşayabilir miyiz diye bir deneyim, gayret içeri-sindeyiz bugün. Kitap da böyle bir şey. Şu anda kitap deyince aklımıza kesinlikle Kur'an gelmez, her şey gelir. Kitap deyince eski insanlar bir kut-siyet atfederlerdi çünkü muhtevası öyleydi. Bu-gün kitap deyince işte bunlar da kitap yani, şu görmüş olduklarınız. Bunlar biraz farklı, o tarafa doğru çekiyor insanları sanki. Yani bak böyle bir şey de varmış diyor, tabii esasında bunu ben kendime söylüyorum. Anladığım kadarıyla olay böyle. O eski izler çok kolay silinmez. Onlar du-rur bir yerde. Aynı Batı dünyasında o ortaçağın, o mümin Hristiyan dönemin izlerinin durduğu gibi. Ama onlar belli zamanlarda hatırlanır son-ra rafa kaldırılır. Çok büyük bir mana ifade et-mez. O rafta durur onlar, gerekli olduğu zaman alır kullanılır. Böyle bir çağı yaşıyoruz. Ama şu anda Türkiye'mizde, çok şükür, kendi değerle-rine doğru, kitabına ve peygamberine doğru bir yöneliş, bir arayış başladı. İnşallah müspet so-nuçlanırsa yeni bir medeniyet hamlesi, yeni bir canlanma göreceğiz. Tabii kitap ve insan, onu birbirinden hiç ayırmıyorum ben. Bir kitap ve bir insan, bu çok önemli. Bu ikisinin birlikteliğinden yeni bir medeniyet yorumu yeniden çıkacak. Bir iz düşüm çıkacak yeniden.

Cemil Meriç: "Her kitap tılsımlı bir saray. Her kitapta kendimizi okuruz. Kitaplar, metruk kervansaraylar gibi boş. Onları dolduran senin kafan, senin gönlün." diyerek kitaba okuyucuyu da katıyor. Bu bağlamda okuma kültürüyle ilgili neler söylemek istersiniz?

Ben çok kitap okumadım. Türkiye'deki insanlara göre çok kitap okudum da çok kitap okumadım. Benim tercihim şudur, bundan çok da memnun oldum. Belli temel kitapları hayatımın farklı dönemlerinde tekrar tekrar okudum. Bu şuna benziyor: Bir mimari eser, belirli bir zaman diliminde ona bakarsanız içinde bulunduğunuz ruh haline göre o size bir şey söyler ve yorulur bırakırsınız teması. İnsanlarla olan ilişki de böyledir. Belirli bir zaman diliminde iki kişinin ilişkisi içinde bulundukları ruh haline göre şekillenir. O zaman geçer, insan için belki üç beş gün, bir ay; mimari eser için belki üç beş sene, kitap için de böyle. Tekrar bir araya geldiğinizde bu defa kitap size başka bir şey söyler. Ve giderek o söylediği şeyleri hatırlarsınız. O kitap size göre bir külliyat oluşturur. Kendisi bir ciltse sizdeki güve birkaç ciltlik bir öz oluşturur. Her kitapta bu olmuyor. Her yazarda bu olmuyor. Çünkü niye sadece düz bir olayı anlatıyor, arka planı yok. Ondan. İnsan için de böyle. Bazı insan basmakalıptır, ama bazı insanın hayatının farklı dönemlerinde dostluk, ilişki kurduğunuz zaman ondan size yansıyanlar çok farklıdır. Kitap için de böyle. Benim insanlara, özellikle gençlere, hatta yaşlılara önerim: bazı mühim, temel kitapları hayatın farklı safhalarında tekrar tekrar okumaları ve bir de farklı insanlara okutup onlardan geri dönüşüm almaları. Böylece o kitabı yazanın ruh ve zihin dünyası size aktarılmış oluyor çünkü ciddi kitaplarda ya düşünsel ya duygusal bir tecelli ve ilham vardır. O ilhamdan nasıpdar olursunuz. Mesela benim bu son zamanlarda yaptığım bir şey. Yunus divanından iki şiir seçiyoruz. O şiirin çağrışımlarını kaydediyoruz bir özel radyoda. Belki on sene önce aynı şiirleri okusaydım o çağrışımlar bir şey söylemeyecekti bana ama şimdi söylüyor. Bir on sene sonra yaşarsam belki başka bir şey söyleyecek. Onun için Cemil Meriç üstat fevkalade çok doğru söylemiş. O kitapta yazılıyor, net, sabit hale geliyor. Ama onun sizin ruhunuzdaki çağrışımları her an değişebiliyor. Okumak böyle bir şey bana göre.

Başucu kitaplarınız var mıdır?

Önemsediğim kitaplar var ama başucu kitabım yok. Benim başucu insanlarım oldu. Belki hayatımın son yirmi senesinde her an hatırladığım ve her an kendisinden bir anekdot naklettiğim, gönlümün hafif titrediği bazen gözümün yaşardığı başucu insanlarım var.

Önemsediğim kitaplar var ama başucu kitabım yok. Benim başucu insanlarım oldu. Belki hayatımın son yirmi senesinde her an hatırladığım ve her an kendisinden bir anekdot naklettiğim, gönlümün hafif titrediği bazen gözümün yaşardığı başucu insanlarım var.

Rasim Özdenören: "Bol bol okuyun, okumayı terk

etmeyin. Derdi olan insan okur, derdi olmayan da okuyarak dert sahibi olur. Aslolan bir derdimizin olmasıdır.” diyor. Sizce niçin okumalıyız?

Mutlaka okumalı ve seçerek okumak zorundayız. Çünkü o kitabın muhtevası hem düşünsel hem de duygusal bir mesaj taşıyor. Belki o kitabı okuduktan sonra onun üzerine kuracağım bir başka yapı bana başka imkânlar temalar sağlayacak. Böylece ortaya bir evrilme çıkacak. Benim bol bol okumaktan anladığım, seçerek, ama aynı seçilmiş kitabı hayatın farklı safhalarında okumak. Bir de güvendiğim eş dosttan kitap tavsiyesi almak. Şunu okudun mu, bak şu da var. Güvendiğim insanlara bana tavsiye edin diyorum.

Gençlere ne tür okumalar tavsiye edersiniz?

Biz şiirin çocuklarıyız. Divan şiirinden zevk almayı öğrenin. Fuzulî’den ve Şeyh Galip’ten zevk almayı öğrenin. Çita çok yüksek azizim. Bugün biz tekrar yeni bir dirilişe geçiyorsak medeniyet nokta-i nazarından, o çitanın üzerine çıkmak zorundayız, en azından o çitaya yaklaşmak zorundayız ve o çitayı bugünkü dille söylemek zorundayız. Çita çok yüksek. Çok samimiyim. Biraz Yahya Kemal hissetmiş ve şiirini yazmış. Ama aşmamış, aşamamış, aşması mümkün değil. Dil çok önemli. Yeni bir medeniyet hamlesi yaparsak bizim ciddi bir dile ihtiyacımız var. Bugünkü Türkçeyle olmaz. Öyle özgeciyle, özveriyle olmaz bu iş. Feragat, fedakârlık başka bir şey. Özgeci, özveri ile olmaz.

Medeniyetimizde camiler, bir ibadet mahalli olmanın yanı sıra, bilgi ve hikmet merkezi de olmuştur. Hz. Peygamber’den (s.a.s.) alınan ilhamla sonraki dönemlerde camiler, âdeta bir kültür-sanat düşünce okuluna dönüşmüştür. Bugün camiler; hayatın, tarihin kalbi olma işlevini yerine getirebiliyor mu, bugünün dünyasını şekillendirebilecek bir kültür ve medeniyet tasavvurunu inşa edebilir mi?

Hayır, şu anda edemez. Şu anda bizim realitemiz alışveriş merkezleri. Bu anda Türkiye’deki insanların bütün fonksiyonlarının geçtiği yer, ister idrak etsin ister etmesin AVM’dir. Şimdi oraya birer mescit de koymuşlar. Bu iş bitti. İslamiyet’i bir Katolik gibi bir noktaya indirgesek çok rahat edeceğiz. İşte bayramlarda, ramazanlarda İslamiyet var, onun dışında çok problem yok. Seküler hayatı yaşar, Katolik böyledir. Din bana uyar, lazımdır. Bu da olmadı. Ama gelirken şurada Batı-

şehir diye bir yer var. Onun da arkasına bir cami yapmışlar. Bir camiye baktım, bir Batışehir’e baktım, ya camiye kaldıracagız ya Batışehir’i kaldıracagız. Nispet bozuk. O Batışehir’e camiye koyamazsın, o kadar büyük cami yapsan olmaz. Peki, ne olur? Onu ben bilmiyorum. Ama ben şunu görüyorum: Türkiye’deki toplumsal yapı kendini bulma süreci içerisinde, oraya doğru gidiyor. Giderken yolunda çok engel var. Ama giderek kendini netleştiriyor. Son bir cümle söyleyeyim. Bu 15 Temmuz kalkışmasında toplum toplandı, toplumsal mutabakat dediler, öyle ya da böyle, eyvallah diyelim. Slogan neydi? Ya Allah Bismillah, Allahü ekber! Var mıydı başka slogan? Herkes bunu söyledi. Bitti. Kodlar, arkada kodlar duruyor. O kodları hatırlıyor. Belki o kodlara göre yaşamıyor, ama niye çünkü o kodlar güvenilir kodlar.

Son olarak dergimiz vasıtasıyla okuyucularımıza iletmek istediğiniz bir mesajınız var mı?

Muhabbet, muhabbet, muhabbet... Merak etsinler, ama merakı tecessüs mertebesine indirgemesinler. İlmin ve hikmetin talibi olsunlar.

Prof. Dr. Sadettin ÖKTEN

Sadettin Ökten, 1 Eylül 1942’de Beyazıt’ta dünyaya gelmiştir. 1949 senesinde Koska’daki Koca Ragıp Paşa İlkokulu’na okumayı bildiği için ikinci sınıftan başlayan Ökten’in ikinci okulu ise, başlangıçta Arapça, daha sonrasında Kabataş, Darüşşafaka ve Vefa Liselerinin unutulmaz edebiyat hocası ve İmam Hatip okullarının kurucusu Mahmud Celaleddin Ökten’in yani babasının dost sohbetleridir. 1953 senesinde Vefa Lisesi’ne kaydolan Ökten, lise tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul Teknik Üniversitesi’ni kazanır. Yüksek inşaat mühendisi olmasına rağmen şehir ve medeniyet, özellikle de İslâm medeniyeti konularındaki entelektüel birikimiyle tanınan Prof. Dr. Sadettin Ökten Mimar Sinan Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesidir.

Kur'an'ın Güttüğü Hedefin NERESİNDEYİZ?

Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ
DİB Başkanlık Müşaviri

İSLAM toplumunun yabancı kimlik ve kültürlerle temasa geçtiği 9. ve 10. asırlarda karşılaştığı temelde Kur'an'a yönelik fikri ve kültürel meydan okumaları göğüsleyen enerji Abbasi-İslam yönetimi tarafından Beytül-hikme'nin devreye sokulması ile üretilmeye başlamıştır. Modernizmin dayattığı hayat algısı ise neredeyse bütün yansımaları Kur'an'la zıtlaşan çok daha güçlü meydan okumaları temsil ediyor. Bu meydan okumaları aşmak sadece savunma sistemlerimizi tahkim etmekle mümkün olmaz. Bundan daha da önemlisi hayatın her alanında bize maddi manevi kazanımlar sağlayacak zihinsel ve fiili dönüşüm gelişimi gerçekleştirmektir. Bu dönüşüm bir başkalaşma dönüşümünü değil, asli çizgi doğrultusunda yeni şartlara uyum sağlamayı ifade edecektir. Müslüman bilinçaltının, istilasına uğradığı ezilmişlik duygusunu aşmasını sağlayacak bir bilinç yenilenmesi anlamına gelecektir. Bu da davranış stratejileri ve ufuk algısıyla, davranış ve algıların asli kaynaklarından beslenmesiyle ilgilidir. Kur'an-ı Kerim etrafında

sergilenen her renk ve kıvamda görüş ve çalışmalar vadisinde bu hamleyi sağlayacak zihni ve fikri atılımın işaretlerini almıyor değiliz. Zaman süzgeci tarihte örneğini çokça gördüğümüz şekilde bunların uçlarda olanlarını ayıklayıp Kur'an'ı anlama faaliyetlerine hız ve verimlilik kazandıracaktır. Evet, bir geçiş dönemi sancılarının işaretleri yer yer kendini gösteriyor. Bu sürecin fiilen başlayıp sonuç alıp almaya çağı sorusunun cevabı zamanın omuzlarındadır. Cevap ortaya çıktığı zaman Müslümanlar olarak Kur'an'ı anlama yoluna girmiş olacağız.

Kur'an'ı anlamak ve ihtiyacımız olan dönüşümü sağlamak sadece zihinsel faaliyetlerle mümkün olmaz. Bu konuda asıl itici güç onun içerdiği mesajın sistemi bireysel ve toplumsal olarak yaşamakla sağlanacaktır. Kur'an toplumun hayatına şekil vermiyorsa teorik hâlde ve zihinsel planda bırakılmış demektir. Daha önce, hayatın ortaya çıkardığı problemlere hayatın içinde yaşanarak getirilmiş Kur'an kökenli içtihadî çözümler bile eskiyebilirken, ya-

şanma uygulama imkânı bulmayan ilkeler üzerinden konulacak teorik anlama faaliyeti ne kadar verimli olur? Kur'an'dan pratik çözümler çıkaramıyorsanız onu gereği gibi anladığınızı söylemeniz zordur. İman İslam'a, davranışlara, hayat tarzına dönüştürülmedikçe Kur'an'ın hakkı verilmiş olmaz. Kur'an'ı ellerinden düşürmeseler de yaşayışlarında etkisi görülmeyenler, onun ne dediğini anlasa da ne demek istediğini anlamamış demektir.

“Elif Lâm Râ. Bunlar kitabın, apaçık olan Kur'an'ın ayetleridir.” (Hicr, 15/1; Yusuf, 12/1.) gibi ayetleri okuyan bir kimse için yukarıda Kur'an'ın anlaşılmasına dair söylenenlerin hepsi dayanağını kaybetmiş olmaz mı? Böyle bir soru ilk bakışta haklı gibi görülebilir. Ancak belirtelim ki bu ayetlerdeki “apaçık” kelimesi Kur'an'ın bütünü ve her yönü ile her kesimden insanın kolaylıkla anlayacağı, arka planını kavrayabileceği türden bir metin değildir. Bu bir Kur'an'ı veya mealini okuyan hemen herkesin fark edebileceği bir durumdur. Nitekim Kur'an bir yandan “apaçık” “beyan edilmiş” olduğunu söylerken, bir yandan da “muhkem” ve “müteşabih” ayetlerden söz ediyor. Her şey bir yana, sürelerin başındaki ne anlama geldiklerini net olarak bilemediğimiz harfler (huruf-i mukatta'a) var.

Öte yandan eğer Kur'an apaçıkça, Hz. Peygamber'i onu açıklama (tebyin) görevi neyi ifade ediyor? Bu soruların cevabı, “apaçık” ifadesi ile mutlak değil, kayıtlı, şartlara bağlı bir anlam kastedildiğinde yatmaktadır. Buna göre Kur'an'ın apaçık oluşu, Allah'tan nasıl gelmişse, hiçbir harfi dahi gizlenmeden tebliğ edilmiş olması; ön yargılardan uzak, normal işleyen bir aklın onun Allah kelâmı olduğunu kolayca anlayabileceği, bunun için ince araştırmalara, delillere ihtiyaç olmadığı anlamına gelir. Bu bağlamda söz konusu “apaçık” ifadesi Tevrat ve İncilin gizlenen bazı hakikatlerin ortaya çıkarmasına da atıfta bu-

lunan bir ifadedir. “Ey kitap ehli! Kitaptan gizlemiş olduğunuz şeylerin çoğunu açıklayan, çoğundan da vazgeçen peygamberimiz size geldi. Ayrıca size, Allah’tan bir nur ve apaçık bir kitap da gelmiştir.” (Maide, 5/15.) ayetinde buna işaret vardır.

Müşrikler Kur’an’a inanmayıp ondan yüz çevirdikleri için Hz. Peygamber, “Ey Rabbim! Kavmim şu Kur’an’ı terk edilmiş bir şey hâline getirdi.” (Furkan, 25/30.) şikâyetinde bulunmuştu. Kur’an’a inanan ama inandığı kitaba yabancı bir hayat ve dünya görüşüne sahip olanlar için aynı şikâyet daha haklı gerekçelerle geçerli olacaktır. Celaleddin-i Rumi “Canım bedenimde oldukça Kur’an’ın kölesiyim.” (Rubailer, 1331) ile şu mesajı veriyor bize: Köle Efen-disinin emirlerini nasıl harfiyen yerine getirmek durumunda ve bu zorunluluğunun bilincinde ise Müslümanlar Kur’an’ın emirlerine uyma, ondan uzaklaşmama konusunda aynı bilinç ve kararlılığa sahip olmalıdır. Mushafı elde tutarken Kur’an’dan uzaklaşmak... İşte gerçek yıkım budur. Dört dönem İngiltere Başbakanlığı yapmış Lord Gladstone (öl. 1898) eline aldığı Kur’an’ı göstererek “Şu kitabı Müslümanların elinden almadıkça onları alt edemeyiz” sözü her iki yönü ile uygulamaya konuldu. Fiziki ciheti zaman süreci halletti. Zihinsel süreçte problemimiz bütün ciddiyeti ile devam ediyor.

Kur’an icraatçı bir kitaptır, faaliyet ve atılım ister. Bunun için inananlarına anlaşılması yolunca zihin faaliyeti çağrısında bulunur. Hâl böyle iken, elinde Kur’an olduğu hâlde asırlardır yerinde sayan, ileri doğru hamlelerini uzun zamandır yitirmiş, hatta hamle ruhunun anlamsızlaştığı bir dünya görüşü Kur’an ehli olmayı hak etmez.

Kur’an’ın hidayet kitabı oluşu (İsra, 17/9.) onun bu özelliğini kavranmadan etkin hâle gelemmez. Müslüman düşünün ki iman ettiği kitabı bir kere okumamış, onu

eline almamış, içeriğine bir hayat kadar uzak bir tutum içinde. Kur’an böyle birine yol gösterici olamaz. Kur’an’ın hidayet kitabı oluşu, hidayete ermeye teşne insanlar üzerinden kendini gösterebilir. Müminlerin dili üzerinden yansıtılan “Bizi doğru yola ilet.” (Fatıha, 1/6.) ayeti lafız kurgusu ve içeriği ile hakikati bulma azim ve kararına sahip bireylerden oluşan bir topluma işaret eder. Kur’an’ın hayata yön verme hedefi böyle aktif bir ruhun şekillenmesi ile mümkün olur. “Kim Kur’an’ın hidayet çağrısına uyarsa bunu kendisi için yapmış olur” (İsra, 17/15.) bunu söylüyor. Gerçekte Kur’an’ı savunmanın en güzel yolu da budur. Bunu yapmadan sadece onun maddi varlığına ve içeriğine yöneltilecek karşı duruşlara reddiyeler hazırlamak Kur’an’ı savunmak değil, onu sahiplenme konusunda yaşadığımız aczin verdiği ezikliği savma çabasının ifadesi olacaktır.

Kur’an’ı anlama çabaları sadedinde, Kur’an’ın sabitelerinin değişmez hüküm ve ilkelerinin de yorum ve değerlendirme ve değişime açık olduğu yönündeki bakış açısını ifade eden tarihselci görüşe de değinmek uygun olacaktır. Karşı konulamaz bir hızla akıp giden hayatın gelişmeleri karşısında Müslümanların yaşamakta olduğu ağır uyumsuzlukların ortaya çıkardığı sarsıntının eseri gibi duruyor bu hareket. Gerçekte yapılan şey bilinçaltında ki “Ben yapmadım, o yaptı” refleksi ile yaşanan sarsıntıyı Kur’an’a mal etme çabasıdır. Bu da hayatı değiştirmek, ona ilahi bir renk vermek için gelen Kur’an’ı değiştirme girişimi ile eş değer bir anlam taşıyor. Kur’an’ı ihtimali olmayan anlamlara hamletmek diye ifade edebileceğimiz “batıl te’vil” açmazına girmekle temelde birleşiyor. Mevlana’nın bu tür yanılsıza düşenlere yaptığı uyarıya kulak verelim: “Sen el değmemiş söz (Kur’an’ı keyfine göre) tevil etmişsin; Sen Kur’an’ı değil, kendini tevil et.” (Mesnevi, 1, 251.)

Kur’an’ın iman hakikatlerini an-

lama çabası sadedinde tedavülde bulunan Risale-i nurlar için yazıldığı dönemin olağanüstü şartlarında önemli bir boşluk doldurduğu söylenebilir. Risalelerin başlangıçta ortaya koyduğu bu çizginin günümüzde de devamlılığını sağlama çabaları sürdürülmektedir. Yazıldıkları dönem için bile bazı noktalarda seçici davranmayı gerektiren risalelerin sosyal medyada da yer aldığı gibi “semavi kitap” diye nitelemesi ile onlara beşer üstü bir statü yakıştırılmış oldu. İçinde bulunulan şartlar gereği olarak toplumun imanına sahip çıkma gayretini kendi kabiliyeti çerçevesinde ortaya koyan takdire şayan bir azim ve gayret örneğinden söz ediyoruz. Ama bu durum, resailin -temel amacı uyarınca- iman hakikatleri odaklı, bireyin kalbine ve ahlakına yönelik bir bakış açısına sahip olduğu, dinin toplumsal ve cevval tarafını başka çalışmalara bırakmış olduğu gerçeğini değiştirmez. Hâl böyle iken, eserlerin telif edildiği dönemin baskıcı ve dikteci şartları artık ortadan kalkmış olmasına rağmen, önceki dönemlerin kaç-göç ortamı içinde risale okuma gayretlerinin ortaya çıkardığı aşırı sahiplenme psikolojisi ne yazık ki sürdürülmektedir, bu da risaleleri “dokunulmaz” kılmaya yetmektedir.

Mehmet Akif merhumun tespiti ile Kur’an’ı bir ölüler kitabına, ya da fal bakma aracına indirgeme suçunun ağırlığı altında ezilirken bunu daha da ileri götürerek mezarlıkta okumayı “abi”lerin mezarına “risale” okumaya indirgedik. Üstelik mezarda Kur’an okuma uygulamasını hatırlatacak şekilde, metin üzerinden ya da ezber yöntemi ile. Metinleri ezberden okuma işinin eğitim çağındaki çocuklara yaptırılması da dikkate değerdir.

Kur’an bir hayat projesi sunuyor bize ve haydi uygulayın diyor. Bu görevin neresinde bulunuyoruz?

Bir kütüphanenin tozlu rafları arasında dolaşırken veya bir kitapçının kapağı açılmamış kitaplarının kokusunu duyarken, hissedilen huzuru hangi kelime tarif edebilir.

Ayşe Bayraktar BARIŞ

Kitapların Söyledikleri

KELİMELERİN sestene başka bir bedene büründüğü hâline ilk kez 5-6 yaşında bir çocukken karşılaşıyoruz. Önce harfleri tanımaya sonra harfleri bir araya getirip anlamlı birer kelime kurmaya çalışırız. Her yeni harfle okuyabildiğimiz kelime sayısı artar ve her bir kelimeyle yaşamın renkleri çeşitlenmeye başlar. Dikkatimizi çeker yazılı bir kâğıt parçası, bir dükkân tabelası, ambalaj kâğıdı... Okuyabildikçe özgür hissederiz, başka kimseye ihtiyaç duymadan okuduklarımızla öğrenebiliyoruz diye.

Okuyabilmenin verdiği heyecan çok uzun sürmüyor ancak. Neler keşfedeceğimizi, hangi derin sulara nelerle karşılaşacağımızı artık pek de umursamadan uzaklaşıyoruz kelimelerden, kitaplardan. Bir kitabın yaprakları arasında bulacağımız bilgiyi, cam bir ekrandan temin etmeye çalışıyoruz. Aylarca belki yıllarca emek verilerek yazılmış sayfaları, hiçbir emek ürünü olmayan hoyrat ve anlık meşgalelere kurban ediyoruz. Bir cümlesiyle kendimizden çok şey bulacağımız, hayatımızın yönünü değiştirecek satırları görmezden geliyoruz.

İnsanlığın en büyük icadı olarak "yazı"yı kabul edersek, pek de abartmış olmayacağız. Yazdıklarıyla duygularını anlatan, düşüncelerini paylaşan, fikirlerini insanlığın hizmetine sunan, hayalleriyle yepyeni dünyalar inşa eden milyonlarca kişi, yüzyıllar geçse, kilometrelerce uzakta da olsa, zihinlerimizi ele geçiriyor ve kimi büyük, kimi küçük derin izler bırakıyor. Hangi güç insanda böyle bir etkiye sebep olabilir? Günümüzün en hareketli, en popüler alanı, gösteri sanatları olduğu hâlde, okuduklarımızla benliğimize kazınan, gördüklerimizle

aynı olmuyor. Bir kitapla kurduğumuz dünya, bir ömür yaşıyor içimizde. Ancak izlediğimiz ve dinlediğimizin şiddeti anlık oluyor, geliyor ve geçiyor.

Asırlardır var olmuş tüm büyük medeniyetlerin ortak özelliğinin kitap ve düşünce olduğunu söyleyebiliriz. Medeniyetlerin sürekliliğini sağlayan her daim kitaplar olmuştur. Bir medeniyetin çöküşünde, bir kütüphanenin beraberinde yok oluşunu görürüz. Konstantinopol Kütüphanesi, Iskenderiye Kütüphanesi, Beytül-Hikme, Bağdat Kütüphanesi gibi çok büyük kütüphanelerin ya iç savaşlar ya da ülkelerin istilaları sonucunda tahrip edildiğinin şahidi oluyoruz.

Bir kütüphanenin tozlu rafları arasında dolaşırken veya bir kitapçının kapağı açılmamış kitaplarının kokusunu duyarken, hissedilen huzuru hangi kelime tarif edebilir. Yaşamın endişe, kaygı, üzüntü ve stresinden uzaklaştıran kelimeler arasında kaybolmanın verdiği zihinsel zenginliği nasıl ölçebiliriz. Okudukça önyargılarından arınmanın, farklı fikirlere ve düşüncelere yaşam alanı sunmanın, hikmetin sözle değil yazıyla kazanıldığının farkına varırız. Çünkü okuduklarımız bize her sabah uyandığımızda gördüğümüz pencereden farklı bir pencere açar. Her gün bezginlik ve yılgınlıkla yapmaktan hoşlanmadığımız işleri, farklı gözle görmemizi sağlar. Şehrin rutini içinde öfkelerimizle boğuşurken, bir nefes aldırırılar. Çevremize bakarken biraz Ahmet Hamdi, biraz Borges, biraz Hüseyin Rahmi biraz Kafka oluruz. Renkleri, yüzle-

ri ve sesleri onların kelimeleriyle görmeye başlarız. O zaman renkler biraz daha parlak, sesler biraz daha melodik, yüzler biraz daha canlı olurlar.

Okunan her kitapla bambaşka zamanlara, coğrafyalara ve düşünce iklimine gideriz. Kimi zaman Orta Çağ'ın karanlık sularında yüzer, kimi zaman Anadolu'nun harman yerlerini gezeriz. Kimi zaman Doğu'yu, kimi zaman Batı'yı, düşüncelerini anlamaya çalışırız. Anladıkça zenginleşiriz, çeşitleniriz. Okuduklarımız nasıl bir insan olduğumuzu belirler bir süre sonra. Gözle görülenin ardındakini görmeye, idrak etmeye ve kendimize ait bir fikir üretmeye başlarız. Kitaplar bize yol gösterir, önümüzü açar, tek düzelikten, aynilikten kurtarır, özgünleştirir.

Günümüz toplumlarının belki de en büyük yanılgısı, kitap okumaya yeterince zaman ayırmamalarıdır. Hızla tüketilecek diziler, filmler, sosyal medya üzerinden paylaşılan videolar, görseller var iken, bir kitabın sayfalarıyla meşgul olmak çok daha zahmetli ve yorucu kabul edilir oldu. Çünkü kitap okuyan kişi, nesne değildir, o eylemin öznesidir. Başrol ona aittir. Edilgen ve pasif olan değil, aktif ve etkin olandır. Okuduklarıyla zihinsel bir maceranın içine girer. Zaman durmuştur artık, her şeyi ardında bırakıp, gerçeklik duygusuyla sınırlı kelimelere, cümlelere. Aradığı ne varsa onu bulur kelimelerde. Tek bir duygu değildir hissettiği ve yaşadığı. Aynı anda öfke ve merhameti, sevgi ve nefreti, hüznü ile neşeyi tadar, maharetli bir yazarın kale-

minden dökülenlerle. Bu duygu zenginliğini hangi melodi, hangi resim, hangi sahne yaşatabilir insana. Tüm görsel sanatların kaynağı da, bu hissiyatın membaı, kitaplardır. Ancak okuduklarımız bin bir çeşitli hayali beraberinde getirirken, gördüklerimiz ve izlediklerimiz tek bir ana ve sahneye mahkûm eder bizi.

Zenginliğin, evlerdeki kitap ve kitap okuyan birey sayısının fazlalığı ile ölçüleceği bir dünyada yaşam çok daha farklı olabilirdi. Savaşın, zulmün, açlığın, yalan ve ihanetin sadece kitap sayfalarında yer alacağı bir yaşam. Roman ve şiirle, aşkın ve sevginin masumiyetine inanacağımız, tarih eserleriyle geçmişin hatalarını anlayıp, hatıralarını yad edeceğimiz, coğrafya kitapları ile aynı anda gezmeye, görmeye gücümüzün yetmeyeceği bambaşka iklimler tanıyacağımız, fikir kitaplarıyla farklılıklara hoşgörüyü öğreneceğimiz bir dünya inşa edebilirdik. Kitaplar, yaşamda gördüğümüz, duyduğumuz ve anlattığımızdan daha fazlasını olduğunun göstergeleri olmuştur. Yazarının elinde hayat bulan, farklı kimliklere bürünen kelimeler, bildiğimizden farklı anlamlarla karşımıza çıkarlar. O kelimelerin peşinden sürükleniriz daha önce gitmediğimiz, görmediğimiz diyarlara. Yeni hayatlar tecrübe ederiz, sayfalar arasında dolaştıkça. Ve kendi gerçekliğimizden uzaklaşırsınız, bencilliğimizden sıyrılırsınız, başka yaşamlara ve fikirlere kapı aralarsınız, yazarının elinde, kelimelerden işlenen oya gibi kitaplarla.

“İşte böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar. Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. O hâlde onları iftiralarıyla baş başa bırak.”
(En'am, 6/112.)

İnsanımı Seytanlar

Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ

DİB Başkanlık Müşaviri

KÜRESEL ya da yerel planlı bütün terör faaliyetleri, hedef seçilen ülkelerde çıkan iç savaşlar, kitlesel ölümler ve sınır ötesi göçler, insanlığın geleceği pahasına yürütülen uyuşturucu kaçakçılığı, başkalarına ait zenginliklerin akıl almaz yollarla sömürülmesi ve daha nice ahlak dışı iş hep insan şeytanlarının marifeti. Bunları tarihteki örnekleri olan Firavun, Şeddat, Karun ve Nemrut gibilerinden daha ileri konuma yerleştiren fark, başvurdukları kötülük yöntemlerinin hesap edilemeyecek kadar çeşitlenmesi ve yaygınlaşmasıdır.

Kur'an-ı Kerim insanları iman edip etmemeleri açısından Allah merkezli ve şeytan merkezli olmak üzere iki yarı sınıflandırmaya tabi tutar. Buna göre müminler, “Allah'ın taraftarları/Hizbullah” (Mücadele, 58/22.) ve “Allah'ın dostları/evliyaullah” (Yunus, 10/62.) turlar. Kâfirler ve onların davranış biçimlerini benimseyenler ise, “Şeytanın taraftarları/hizbuşşeytan” (Mücadele, 58/19.) ve “şeytanın dostları/evliyauşşeytan” (Nisa, 4/76.) dırlar.

Şeytanın, insanda süfli duyguları harekete geçirip onu kulluktan uzaklaştırmaktan başka hedefi yoktur; kötülüğü bilerek ve kendi iradesi ile seçmiştir. O bu yolda yalnız yürümez. Kendine yardımcı olacak tiyneteki insanları vesvese yani kötü fısıltılar ve telkin yoluyla şeytanlaştırır ve emrine amade kılar. Böyle kimseler insan suretinde fakat şeytani davranışlar ve faaliyetler içinde oldukları için ne tam şeytan, ne de tam insan kategorisinde yer alırlar. Belki ikisi arasında “insanımı şeytanlar” diyebileceğimiz bir konumda bulunurlar. Zulüm, haksızlık, ahlaksızlık gibi kötü davranışlar ile bunların ortaya çıkacağı ortamları hazırlayan, ön ayak olan bütün birey, kuruluş, toplum, devletler tarafından temsil edilirler.

Yazının başında yer verdiğimiz ayetin (En'am, 6/112.) temel mesajı cinni olanıyla, insanımı olanıyla şeytanın insan için düşman olduğu ve şeytanlıklarını icra etmede başvurdukları temel araç olarak

süslü, göz boyayıcı, gönül çelici söz ve telkinlere başvurduklarıdır. Aynı mesaj “Bir de (şeytanlar) ahirete inanmayanların gönülleri bu yaldızlı sözlerle meyletsin, onlardan hoşlansınlar ve işleyecekleri günahları işlesinler diye (fısıldarlar)”. (En'am, 6/113.) ayeti ile de veriliyor.

“Eğer yeryüzündekilerin çoğuna uyarsan seni Allah yolundan saptırırlar. Onlar ancak zanna uyuyorlar ve onlar sadece yalan uyduruyorlar.” (En'am, 6/116.) buyrulmuş. İman hakikatinden mahrum kalan ya da imanı etkisizleşen insanın şeytanlaşma eğilimi güç kazanıyor. Şeytanlaşan insanın arka planında nefis ve şeytan gibi iki “üst akıl” var. Bunlardan birincisinin üssü insanın bizzat kendi içinde diğeri ise “serbest meslek” sahibi ve “seyyar” olmakla birlikte hedef seçtiği insanın damarlarına nüfuz edebilecek, ruhunun derinliklerine inerek onu etkisi altına alabilecek özelliğe sahiptir. (Ebu Davud, Sünnet, 18.) Şeytanın ele geçirip kendisine benzettiği insanlar kanlı, canlı, gözle görülür şeytanımılar olarak aramızda dolaşırlar. Bu kimseler hakikat zannettikleri pek çok batıl inanç ve düşüncüyü başkalarına da bulaştırmak için var güçleriyle çalışırlar. Fesadın yeryüzünde hayat bulması bu insanımıların eli ile oluyor.

Hasımlarını yanlış düşünce ve anlayışlara götürmek, özgüvenlerini sarsmak için akla hayale gelmeyen yollara başvuruyorlar. Bir ölçü ve meşruyetle kendilerini sınırlı hissetmedikleri için, yalan söylemek, iftira atmak, desisede bulunmak temel silahlarıdır. Kılıktan kılığa girmekte çok ustadırlar. İnsanların mahremlerine saygı duymazlar. Genellikle hasta ruhludurlar. Temel söylemleri iyilik peşinde olduklarıdır. (Bakara, 2/11.) Münafıklığın bütün temel karakter özelliklerine sahiptirler. Kendileri gibi şeytan ruhlularla bir araya gelince birbirlerine karşı güven tazelerler. (Bakara, 2/14.) Sahabi Ebu Zer el-Gifari diyor ki: “Bir gün Mescide girdim, Rasulullah da oradaydı. Gidip yanına oturdum. Bana ‘Ebu Zer, cin ve insan şeytanlarının şerrin-

den Allah'a sığın' buyurdu. Ben de 'İnsan şeytani da var mı?' diye sordum, 'Evet' dedi." (Nesai, İstiaze, 48.) Mushaf tertibine göre Kur'an'ın en son (114. Nas) suresi, cin şeytanları gibi, insan şeytanlarından koruma konusunda Allah'a sığınmayı öğütler. Çünkü bütün çabalarımızın üzerinde, bizi onların kötülüklerinden koruyacak olan O'dur. Kötülüğün her yanı sardığı dünya insanımsı şeytan zenginini bir dünyadır. Shakespeare, "Fırtına" adlı tiyatro oyununun kahramanlarından, hava ve rüzgârı kontrol edebilen pozitif güçlü "Ariyel" isimli periye şunu söyler: "Hell is empty, and all the devils are here!" "Cehennem boş; tüm şeytanlar burada." (William Shakespeare, The Tempest, Act 1, Scine 2, Page 11.)

Cin şeytanları mı daha tehlikelidir, yoksa insan şeytanları mı? Bakış açısına ve duruma göre cevaplandırılabilir bir sorudur bu. Ancak biz insan şeytanlarını merkeze alan bir yaklaşımla diyelim ki; bizim türümüzden olanlar daha tehlikelidir. Çünkü cin şeytanları fiziki görünüm, vücut dili, "bizden" olmalarının sağlayacağı güven duygusu gibi avantajlara sahip değildirler. Onların desise ve telkinden başka silahı yoktur. İnsan şeytanları ise her iki silahla donanmışlardır. Rasulüallah Efendimizin "Hikmetli konuşanların ayağını kaydırmasına karşı sizi uyarıyorum. Çünkü şeytan bazen dalaletle götürecektir sözünü hakîm kimsenin dili ile ortaya koyar." (Ebu Davud, Şerhu's-Sünne, 9.) hadisi ile bu tehlikeye dikkat çekmiştir. İnsan suretinde olmak şeytanlık için öyle avantajlıdır ki, cin şeytanı bile bazen insan suretine girerek çalışır. O, "insan kılığına girerek karşısına çıktığı bir adama yalan haber söyler. Adam da bu haberi birilerine anlatır. Kendisine, "bunu sana kim söyledi?" diye sorulduğunda "tanımadığım bir adam" diye cevap verir." (İbn Vehb, el-Câmi' Fi'l-Hadis, I. Baskı, Riyad, 1995, sayı 647)

Şeytan, kılmakta olduğu namazı fesada uğratmak için Rasulüallah'a insan şeklinde görünmüş fakat başarılı olamamıştır. (Buhari, Kitabul-Amel fi's-Sala, 10.) Rasulüallah'ın suretine girmesine ise izin verilmiştir. Buyurur ki Allah Rasülü, "Kim beni rüyasında görürse gerçekten beni görmüştür. Çünkü şeytan benim suretime giremez." (Buhari, Ta'bir, 10.) Eğer şeytan böyle imkânı elde etmiş olsaydı, insanlar çok daha güçlü bir düşmanla karşı karşıya bulunmuş olacaktı.

Nüzul sebebini de dikkate alarak belirtelim ki Kur'an şeytanca işler yapan insanlara, hiçbir kayıtlı ifadeye yer vermeksizin doğrudan "şey-

tan" diye atıfta bulunmuştur. Tefsir kaynaklarının bildirdiğine göre göre Mekkeli müşrikler Medinelî Müslümanlar arasında kendilerinin çok güçlü olduğu yönünde yıkıcı propaganda yapmak üzere "Nuaym" adlı birini görevlendirmiştir. Bu zatın görevini icraya başlaması üzerine Müslümanları bu propagandaya karşı uyararak ve onlara nasıl davranacaklarını gösteren şu ayet indi: "O şeytan sizi ancak kendi dostlarından korkutuyor. Onlardan korkmayın, eğer mümin iseniz, benden korkun." (Al-i Imran, 3/175.)

Şeytanın varlığını kabul etmeyen maddecî görüş sahipleri, onun kötülüğü sembolize eden hayal ürünü bir varlık olduğunu söyler ve sonuçta şeytan denilen şeyin insanın içindeki kötülük olduğunu, dolayısı ile şeytan diye bir şey varsa bunun "şeytanlaşmış" insan olduğunu söylerler. Bu bakış açısını desteklemek için epeyce kitap da yazılmıştır. Konu üzerine kalem oynatan yazarlardan biri kendince şöyle diyor: "Şeytanın varlığının bulunup bulunmadığı kişinin dünya görüşüne bağlıdır. Hristiyan dünya görüşünde açıkça bir anlam ifade etmesine karşılık maddecî dünya görüşüne göre eşit derecede anlamsızdır." (Jeffrey Burton Russel, Mephistopheles-Modern Dünyada Şeytan, [Çev. Nuri Plümer, Birinci Baskı, Kabalacı, Ocak, 2001] s. 451.) Bu görüşün yerli sürümlelerinden biri de şöyle: "İsteyip istemediğimi doğru dürüst bilmediğimi fakat neticesi aleyhime çıkarsa istemediğimi iddia ettiğim bu nevi söz ve fiillerin daimi bir mesulünü bulmuştum: Buna içimdeki şeytan diyordum, müdafaasını üzerime almaktan korktuğum bütün hareketlerimi ona yüklüyor ve kendi suratıma tüküreceğim yerde, haksızlığa, tesadüfün cilvesine uğramış bir mazlum gibi nefsimi şefkat ve ihtimama layık görüyordum. Hâlbuki ne şeytani azizim, ne şeytani? Bu bizim gururumuzun, salaklığımızın uydurması... İçimizdeki şeytan pek de kurnazca olmayan bir kaçamak yolu... İçimizdeki şeytan yok... İçimizdeki aciz var... Tembellik var... İradesizlik, bilgisizlik ve bunların hepsinden daha korkunç bir şey: hakikatleri görmekten kaçmak itiyadı var..." (Sabahattin Ali, İçimizdeki Şeytan'dan)

Böyle düşünenler gerçekte kendilerini ne kadar ikna edebildi de bu sözleri ettiler, bilemiyoruz. Ama onların yok dediğine biriler tapınıyor bile. Şeytanlaşmakla yetinmeyip, fiilen şeytana taparak doğrudan şeytan olmaya yeltenen "Satanistler"den söz ediyorum.

İki Kitap Hüzün Ümit

Sevilay MERALER

BİR ömür diyorum, yanıtı olmayan sorularla cebelleşerek geçiyor. Fakat bu çetin savaşın mağlubu hep o sorular oluyor. Zavallı insan... Öğrendikçe donuk bir kuş cesedi gibi bakıyor hayata. Devasa bir yanılgıya inanıyor ve doğruluğundan emin olduğu her kavram, biraz sonra ölecek olan bir adamın eli gibi yalnız bırakıyor onu. Sahi, varlığından kaç yokluk çıkardı insan? Bunu kendine hiç sordu mu?

İnsan... Bir gölge çiçeği... Karanlık bir şakayık... Işığını gövdesiyle engelleyen bir varlık ve hiç kimsenin gölgesi kendisinden uzun değil! Yaratıldığı ilk andan itibaren, hem dünyanın narı hem ukbanın nuru derisine yazılmış, yürüdükçe kanlar içinde kalan bir ceylan... Mutluluğu bulduğu anda kaybeden, varoluşsal acılarla donatılmış bir vadi rüzgârı... Kaçışlardan medet uman, fakat her kaçışında ayrı bir ölümle karşılaşan muhacir bir kuş... Kaçar insan... İnsandan kitaba, kitaptan toprağa... Manayı arar.

Yaşamın anlamını bulayım derken, kitapların ağına takılır ve o artık bir tutsaktır. Okudukça elemi artar. Zira kitapların sonu gelir de kederin sonu gelmez.

Kitaplar... Üzerine saika düşmüş bir adam gibi yakabilir insanı. Apansız karşılaşılan bir cümle, insanı cendere vadisine sürükleyebilir ve darmadağın edebilir. İnsan yol kenarına atılmış bir heykel gibi yaşamın manasını beklerken, sert bir darbeyle parçalanabilir ya da merhametli bir el onu yolun en emin tarafına

çekip koruyabilir. Zira düşünmeyi cüzzamlı bir sevgiliyi sever gibi sevenler için ezalar da cefalar da teyakkuzdadır!

“İnsanlar kıyıcıydı, kitaplara kaçtım” demiş Cemil Meriç, kitaplar çok merhametliymiş gibi... Kitaplar da kıyıcıdır ve insan bir ömür keskilerin arasında gider gelir. Zaten ömür, düşünen için kıyımlar toplamı değil midir? Kitapların ön sözünden sızan o makûs mevsimlerin kokusunu almayan veya sayfaları her çevirişinde ayrı bir dünyanın ağıtını duymayan var mıdır?

İki kitap var elimde. İkisi de O'na götüren türden. Okudukça, aklanmaya ihtiyaç duyuyorum, okudukça paklanmaya... Kendime yöneliyorum. Kapılarımdan içeriye girmek istiyorum; kapı dışı ediliyorum. Mevlana: “Bizde kapılar içeriye doğru açılır.” demiş. Ben kapıları hep dışarıya doğru açmışım galiba... Kapı/lıyorum...

Yine sarsılıyor benliğim ve yine sersemliyor kibrim. Cümlelerin karşısında donakalıyorum. Akla isyan, benliğime bütün ağırlığıyla basıyor. Adımlarının izi, ruhumda kalıyor. “Ben”e dair ne varsa yıkmaya çalışıyorum; lakin kalıntıları çok; çünkü kalabalığı da çok. Ya esef!

İlk sayfada, İbn Arabî'nin “İnsanların taş üzerine kazıdıkları yüzyıllık yazılar, Allah için suya yazılmış yazı gibidir.” sözünü görüyorum ve bu ilk cümle bile gönlümü çarpıp geçmeye yetiyor. Meğer O'nun yazılmadığı her kelime anlamsız, O'nun olmadığı her cümle bomboş,

O'nun yazılmadığı her damla mürekkep suretsizmiş diyorum ve gözlerimden bin bir pişmanlıkla akıyor okuduğum O'nsuz kelimeler.

Arabî'nin bu sözünü okuyunca, aklıma, şehrimdeki bir caminin minaresine, kufi yazıyla yazılmış, iki kitabe geliyor. İlkinde “La İlahe İllallah Muhammedün Resulüllah -Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed (s.a.s.) O'nun elçisidir- ikincisinde “Ve men yetevakkal alallahi fehüve hasbüh -Kim Allah'a tevekkül ederse, Allah ona yeter- yazıyor. Önce, “İnsanların, Allah'ın ismini taş üzerine kazdıkları, yüzyıllık aşkların/yazıların bulunduğu” bir şehirde yaşıyorum diye seviniyorum; ama sonra tuhaf bir hüzün çöküyor şehri-me. “Taşa yazılmış; ama kalple-re yazılmamış” diyorum ve soruyorum: “Kalplere kazınması için, kalplerin taşlaşması mı gerekiyor Ya Rab?”

Kalbime bakıyorum, sahrayla yoldaş! Kalp, sahra ve serap...

Kalbimden bir ses yükseliyor. Yazık sana yazık!

Diğer sayfa... “Dünyaya gelince: onu öldür, yoksa o seni öldürür” diyor kitap ve soruyor: “Orak ile buğday başağının öyküsünü bilir misin? Ölüm, orağın ağızını biler ve böylece başaklar yerlere kapanıp secde eder.” diyor. En keskin orağı diliyorum O'ndan. Secdeme bakıyorum; faniliğe bulaşmış. Secde, alnım ve ölüm...

Alnımdan bir ses yankılanıyor. Ya esef!

Kalp faslı düşüyor kitaba sonra.

Kalbe, ölüme ve zamana ilgim-dendir zahir, kalple ilgili cümleleri yakamozları seyrederek okuyorum. “Kalbin de kurbanı vardır, unutmayın!” diyor kitap. Duruyorum öyle. Durmanın kötülüğüne inanmayanlardayım ama “Allah kimsenin göğsüne iki kalp koymuş değildir” ayetini hatırlayınca; kaçmamak mümkün olmuyor. “Kalbini dinle! O sana asla haram şeyler fısıldamaz” diyor kitap. Kalbime bakıyorum; ikiliğe dolanmış. Kalp, ikilik ve teklik... Kalple-rimi dinliyorum; iki kalbimden bir ses yankılanıyor. Ya veyl!

Gece okuyorum kitapları; çünkü gündüzler, hüznün karanlığını örtemiyor. Hüzünleniyorum. Sonra kitapta, Lamartov'un şiirinden bir satır iliyor gözüme. Bu defaki bir gözyaşıydı / kederimin mücevheri... Mücevherimi düşünüyorum. “Gözyaşlarını silmenin en iyi yolu, bir gözyaşı nehrine atlamaktır” diyor kitap. Gözyaşıma bakıyorum; dünyaya bulanmış. O'nun için akıttığım mücevher, bir nehri doldurmu-yor!

Gözyaşı, nehir ve mücevher. Gözlerimden bir ses yankılanıyor. Heyhat!

Okudukça bitiriyorum; okudukça bitiyorum. Felaketlerden türemiş bir hüznle doluyken, kitaptaki bir teselli cümlesi kalbimi nurlandırıyor. “Tevekkül ehli için felaket ihtimali yoktur! Tevekkül, felaket ve ümit... Tevekkülüne bakıyorum; saflığa bulaşmış. Tevekkülümünden bir ses yankılanıyor: “İnşallah...”

Ebu Bürde'nin babası Ebu Musa el-Eş'arî'den naklettiğine göre, Rasulü Allah (s.a.s.) başını gökyüzüne kaldırdı -ki sıklıkla başını gökyüzüne doğru kaldırırdı- sonra da şöyle dedi:

“Yıldızlar, gökyüzünün güvenceleridir.

Yıldızlar gitti mi, gökyüzüne vaat edilen (kıyamet) gelir...”

(Müslim, Fedailü's-sahabe, 207.)

Gökyüzünün Süsleri: Yıldızlar

Hale ŞAHİN

Diyanet İşleri Uzmanı

MEDİNE'DE bir akşam vaktiydi. Çölün yakıcı sıcaklığı artık yerini tatlı bir serinliğe bırakmıştı. Rasulü Allah'la beraber akşam namazını kılan ashap, yatsı namazını da onunla birlikte kılmak için oturup beklemeye başladılar. Derken Allah Rasulü yanlarına çıktı. “Siz hâlâ burada mısınız?” diye sordu. Bunun üzerine ashap “Ey Allah'ın Rasulü! Seninle birlikte akşam namazını kıldık sonra dedik ki yatsı namazını da beraber kılalım.” cevabını verdiler. “İyi ettiniz.” dedi Hz. Peygamber. Ardından başını kaldırıp gökyüzüne baktı. Medine'nin berrak gecelerinde sıklıkla yaptığı şeylerdendi gökyüzünü izlemek. Sonra şöyle dedi: “Yıldızlar, gökyüzünün güvenceleridir. Yıldızlar gitti mi, gökyüzüne vaat edilen (kıyamet) gelir...” (Müslim, Fedailü's-sahabe, 207.)

Gökyüzünün en güzel süsleridir yıldızlar. Gecenin karanlığında pırıltılarıyla hayranlık uyandırır, insanı tefekküre sevk ederler. Karanlığın hükmüne meydan okuyan ışıltı-

lı şehir hayatının keşmekeşinde varlıklarını çoğu zaman unutsak da, şehirden biraz uzaklaşıp tabiatla baş başa kaldığımızda hemen dikkatleri üzerlerine çekiverirler. İrili ufaklı sayısız parlak nokta, ucu bucağı olmayan gökyüzünün her yerinden adeta göz kırpar. Akliselim sahibi insan kendisini sonsuzluğa alıp götüren bu eşsiz manzara karşısında, gökyüzünü görebileceği herhangi bir direk olmadan yükselterek (Ra'd, 13/2.) korunmuş tavan kılan (Enbiya, 21/32.) ve yıldızlarla süsleyen (Saffat, 37/6.) Yüce Allah'ın varlığına ve kudretine bir kez daha şahitlik eder.

Kâinat tasavvurumuzun önemli bir kısmına karşılık gelen gökyüzü ve içinde barındırdığı güneş, ay ve yıldızlar gerek fizik gerekse fizik ötesi boyutuyla asırlardır merak duygumuzu celp etmektedir. Nitekim Rabbinin belirli bir düzen ve ahenk üzerine yarattığı gökyüzünü Rasulü Allah'ı ibretle seyretmeye yönelten de aynı duygudur. Kâinata

yaratılan her şey gibi gökyüzü de Hz. Peygamber'e Allah'ın birliğini ve sonsuz kudretini hatırlatıyordu. Yıldızlar var oldukça gökyüzünün varlığı güvence altında olacaktı. Ne zaman ki onlar parlaklıklarını yitirip söner ve dökülürlerse, (Tekvir, 81/2; Infitar, 82/2.) işte o zaman Yüce Allah'ın vadettiği kıyamet gelecekti.

Allah Rasulü'nün varlık algısında kozmik yapının parçası olarak yıldızlar, yaratılmış diğer her şey gibi Allah'ın emrine boyun eğen ve kâinatın dengesi içerisinde işlevlerini yerine getiren unsurlardır. Bunun haricinde cahiliye döneminde inanıldığı üzere herhangi bir ilahî güçleri yoktur. Cahiliye Arapları Babil dinlerinden kalma bir inanışla yıldızlara tapıyor, onlar adına putlar ediniyorlardı. Yıldızların uğur ya da uğursuzluk vesilesi olduğuna; iklim değişikliklerine, fırtına, yağmur, rüzgâr gibi çeşitli tabiat olaylarına neden olduğuna; yıldız kaymasının büyük bir adamın doğmasına ya da ölmesine işaret ettiğine inanıyorlardı. İslam inancına aykırı bu tür batıl inançlara karşı Kur'an'da takınılan tavır ise gayet nettir: İnsanoglunun hizmetine verilen yıldızlar yalnızca Allah'ın emriyle hareket ederler. (Nahl, 16/12.) Onlar canlı ve cansız birçok varlıkla beraber Allah'a secde hâlinde dirler. (Hac, 22/18.) Kara ve denizin karanlıklarında sayelerinde insanlar yönlerini tayin edebilsinler diye yaratılmışlardır. (En'am, 6/97.) Bazı Arap kabilelerinin taptığı samanyolunun en parlak yıldızı Şi'ra (Sirius) yıldızının rabbi de şüphesiz Allah'tır. (Necm, 53/49.)

"Yıldızlar yağmur yağdırma kudretinde değildir." (Müslim, Selâm, 106.) diyen Hz. Peygamber, onlara herhangi bir ilahî irade ve kudret atfında bulunulmasını kesin dille reddeder. Hicretin altıncı yılında umre yapmak niyetiyle ashabıyla birlikte Mekke'ye gittiklerinde Hudeybiye mevkiinde müşrik-

ler tarafından engellenince orada gecelerler. Geceleyin yağmur yağar. Yağmur kesildikten sonra Allah Rasulü sabah namazını kıldırır. Namazdan sonra ashabına dönerek "Rabbinizin ne buyurduğunu biliyor musunuz?" diye sorar. Zira ashaptan bazıları yağmurun yağmasını geceleyin gördükleri bir yıldızla bağdaştırmışlardır. Ashap, "Allah ve Rasulü en iyisini bilir." derler. Bunun üzerine Hz. Peygamber sözlerine şöyle devam eder: "Allah buyurdu ki: 'Kullarımdan bir kısmı bana inanmış, bir kısmı da inkâr etmiş olarak sabaha erişti.' 'Allah'ın lütfu ve rahmetiyle yağmur yağdı.' diyen bana iman etmiş, yıldızı (ona atfedilen ilahî gücü) reddetmiştir. 'Yıldızın doğuşu ile yağmur yağdı.' diyenler ise beni inkâr etmiş yıldızla iman etmiştir." (Buhari, Ezan, 156.)

Kâinattaki eşsiz düzenin birer parçası olarak pırıltılarıyla her gece gökyüzünü süsleyen, eski bir Arap deyişiyle "gecenin tanığı (şahidü'l-leyl)" yıldızlar asla ilahî bir güce sahip değildir. Onlar, gökleri ve yeri kusursuz bir denge ve ahenk içerisinde yaratan Yüce Allah'ın varlığına işaret eden, "oku" emrine muhatap kılınan insanın doğru bir şekilde okuması gereken ayetlerden biridir. Tıpkı Hz. İbrahim'in yaptığı gibi... Gök cisimlerine ve onları temsilen putlara tapan bir toplum içerisinde yaşayan Hz. İbrahim'in ne aklı ne de gönlü şirki kabul edebilmişti. Bunun üzerine o, geceleyin parlayan bir yıldızı, ayı ve güneşi izlemişti. Ancak ibretle seyrettiği bütün bu varlıkların sonunda batıp kaybolduğunu görünce onlara hiçbir şekilde ilahlık sıfatı atfedilemeyeceğine kanaat getirerek Allah'ın varlığına ve birliğine olan inancını şöyle beyan etmişti: "Ben, Hakk'a yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah'a ortak koşanlardan değilim." (En'am, 6/74-79.)

Gökyüzünün
en güzel
süsleridir
yıldızlar.
Gecenin
karanlığında
pırıltılarıyla
hayranlık
uyandırır,
insanı
tefekküre
sevk ederler.
Karanlığın
hükümüne
meydan
okuyan ışıltılı
şehir hayatının
keşmekeşinde
varlıklarını
çoğu zaman
unutsak da,
şehirden biraz
uzaklaşıp
tabiatla
baş başa
kaldığımızda
hemen
dikkatleri
üzerlerine
çekiverirler.

Amelsiz Ümit

Dr. Lamia LEVENT ABUL

Diyanet İşleri Uzmanı

EY SALIK, ne çok şey duydun Rahman ve Rahim olan Rab hakkında. Sonsuz rahmetiyle tüm mevcudatı kuşattığını ve hiçbir şeyin O'nun rahmeti dışında kalmadığını öğrendin. O'nun rahmetinden ancak kâfirlerin ümit ke-seceğini okudun kitabında. O'nun rahmetinin gazabını geçtiğini haber verdi kutlu elçisi. Hak bildin bu sözleri ve Hz. Ömer'in cennete bir kişinin gireceği söylene onun ben olacağını ümit ederim dediği üzere ümit var oldun.

Amenna ve saddakna! Elbette kendine rahmeti farz kılan ve çok merhametli ve şefkatli olan Rabbimizin rahmetinden gayrisine ümit beslemeyiz. Ama heyhat ki, dönüp kendine bakman gerekir ey salik! Ben ne yaptım, ne amel işledim, nasıl kulluk ettim diye. Ümitleri yeşerten amellere ne kadar sarıldın? Gayretin seni O'nun rahmetine ulaştıracak bir samimiyet üzere mi yoksa boş temennilerle mi kendini avuttun?

Eğer ki O'nu Rab olarak tanıyıp ümit besliyor ve rahmetine vasıl olmayı diliyorsan evvela O'na layık-ı vechiyle kulluk etmen gerekmez mi? İman, ilah olarak sadece Allah'ı bilmek ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamaktır. Bunun yanında iman, sadece Allah'a ibadet etmektir. O'nun üzerinde hiçbir güç ve kuvvet tanı-mak yalnız O'na kulluk etmek ve O'ndan yardım istemektir.

Kâinattaki yegâne hükümdarın Rabbimiz olduğunu biliyor ve buna iman ediyorsan bu imanın gereği olan kulluktan seni alıkoyan nedir diye düşün! Hani bir gün Cebrail bir yabancı suretinde Hz. Peygamberin yanına geldi ve "İslam nedir" diye sordu. Hz. Peygamber: "İslam Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın rasulü olduğuna şehadet etmen; namazı dosdoğru kılman, zekâtı vermen, ramazan orucunu tutman ve gücün yeterse Kâbe'yi haccetmendir." (Müslim, İman, 1.) Diye buyurdu. İşte Efendimizin de buyurduğu üzere şehadetle yani iman etmekle, ibadetleri de üzerimize bir vecibe olarak kabul etmiş oluruz. Yani ibadet imanın ayrılmaz bir parçası ve eylem halidir. Öyleyse ikrarın üzere dur ve amele sarıl ki kalp hanende paslanmasın imanın!

Ey salik, Allah'a yakınlığa ve onun rahmetine erişmeye götüren en güzel ibadet namazdır. Gecenin karanlığını bölen ve namaz uykudan hayırlıdır nidası ile başlar sabah namazı. Kurtların, kuşların, börtü böceğin kendi lisanelerince zikre başladıkları saatlerde gaflet uykusundan uyanıp da Yüceler yücesi Rabbin huzurunda divana durmak ve onu anmak... Sabah ve akşam meleklerinin toplanıp şahitlik ettiği (Buhari, Ezan, 31.) bu bereketli buluşma huzur ve rahmetin vaktidir. Hz. Peygamber, sabah namazını kılanların Allah'ın koruması

“Ümit ancak bir amelle beraber olursa mana ifade eder. Yoksa kuru bir temenni olmaktan öteye geçmez.”

İbn Ataullah İskenderi

altında olduğunu haber verirken (*Müslim, Mesaid, 262.*) rahmetinin daha orada tecelli etmeye başladığını da bildiriyor biz mağfirete muhtaç kullarına. Rahmeti celp eden ne kadar güzel bir vesiledir sabah namazı!

Sonra ey salık dalarsın dünya meşgalelerine ve unutursun sabah meleklerin şahitlik ettiği o kutlu vakitleri... Evde, işte, sokakta, okulda yapacak işler bitmez ve sen boğulursun üzerinde dağ gibi yığılan sorumluluklarının altında. Kimsenin hiçbir şey götüremediği şu fani âlemde habire çalışır, didinir dünyalığa meyledersin. Oysa öğlen, ikindi ve akşam namazları hatırlatır sana asıl vazifeni: İnsanları ve cinleri bana kulluk etmeleri için yarattım! (*Zariyat, 51/56.*) Buyruğunu yerine getirir ve Rabbü'l-âleminin huzurunda kıyama durur, rükûya ve secdeye varırsın. Onun buyruğunu her şeyin üstünde tuttuğuna ve hiçbir şeyin seni ona kulluk etmekten alıkoymayacağını ilan edersin her bir vakit namazla.

Ve her namaz seni âlemlerin Rabbine yaklaştıran ve onun rahmetine ulaştıran bir vesile olur. Efendimizin buyurduğu üzere evinin önünden akan bir ırmakta günde beş defa yıkanmış gibi temizlenirsin her türlü kirden ve pastan. (*Buhari, Mevakit, 6.*) Arı duru bir kalple kulluk makamında olmanın zevkini tadarsın. Sonra oruçla devam eder yakınlaşman, sabri-

nı ve iradeni eğitir, kulluğundaki samimiyeti ortaya koyarsın. Açlık ve susuzluğa onun için katlanırsın. Namaz ve oruçla bedenen temizlendiğin gibi zekâtla da malını, kazancını temizler, arındırırsın. Onun verdiklerinde yine onun kullarına vererek yaklaşmaya devam edersin. Nihayet hacdaki büyük buluşma ile tüm Müslümanlarla bir olur tevhidi yaşar, kıyameti hatırlarsın... Rabbine döner, vuslatı arzularsın...

Secde et yaklaş! (*Alak, 96/19.*) diye buyuran Allah Teala'ya kulluk ederek yaklaşır ve manen yakınında hissedersin. Ey salık o bize şahdamarından daha yakın değil mi? Kimi bahtiyarlar kulluk yapa yapa ulaşır onun yakınlığına; kimi bedbahtlar da “kalbim temiz” avuntusu ile mahrum kalır Kâinatın sahibinin sonsuz rahmetinden. Sen hatırlamazsan Rabbü'l-âlemini, zikrini dilinden düşürürsen nasıl kurbiyetine vasıl olursun? Sen onun için amel işlemezsen nasıl temizlenir kalp aynan? Sen kulluğunu ifa etmezsen nasıl arınır kötülüklerden ruhun? Dostluğuna talip olmazsan nasıl ümitvar olursun rahmetinden?

Ey salık, kuru temennileri bir tarafa bırak ve amelinle kulluğundaki samimiyeti göster de ümitlerini yeşert önce. Sonra mı? Allah bize yeter o ne güzel vekil ne güzel Mevla ne güzel yardımcıdır!

Halid-i Bağdadi

Dr. Abdurrahman MEMİŞ

Üsküdar Hacı Sabancı Anadolu Lisesi Müdürü

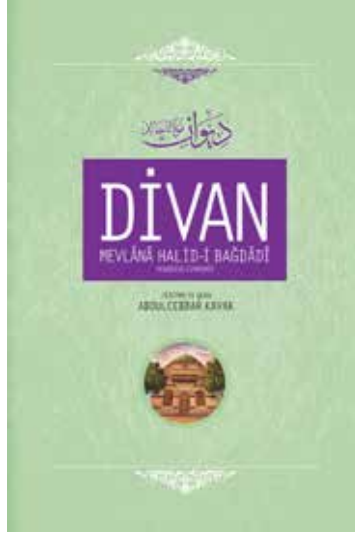
NAKŞİBENDİYYE tarikatının Halidiyye kolunun kurucusu olan Halid-i Bağdadi, 1190/1776'da Şehrezur'a bağlı Karadağ'da dünyaya gelmiştir. El-Bağdadi itikaden Eş'ari, tarikaten nakşi ve meşreben müceddididir.

Çocukluk döneminde Karadağ medreselerinde Kur'an-ı Kerim öğrenerek tahsiline başlayan el-Bağdadi yine bu dönemde Şafii fıkhi, sarf, nahiv, nesir ve nazım dersleri almıştır.

Abdülkerim el-Berzenci'nin medresesine giderek derslerine devam etmiş ayrıca, Molla Muhammed Salih, İbrahim Beyari, Abdullah Hırpani gibi âlimlerden de ders almıştır. İlerleyen dönemde değişik bölgelerde farklı âlimlerden ders alarak ilmini artırmıştır.

Süleymaniye'de İbrahim Paşa kendisine müderrislik teklifinde bulunmuş el-Bağdadi ise liyakatsizliğini beyan ederek görev almaktan imtina etmiştir.

Tefsir, hadis, fıkıh, tasavvuf, akait, sarf, nahiv, bedi', beyan, meani, va'z, adap, aruz, usûl, mantık, hikmet, heyet, hendese, hesap, belâgat, kelam, usturlab gibi ulum-ı âliye ve ulum-ı nafia'ya vâkıf olan el-Bağdadi ayrıca manevi yönünü güçlendirmek üzere sohbetlere iştirak etmiştir. el-Bağdadi, İbrahim Beyari, Abdurrahim Zeyari, Abdülkerim Berzenci, Abdurrahim Berzenci, Muhammed Kasım es-

**Esas itibarıyla iyi
bir kelam âlimi
olan el-Bağdadi'nin
değişik ilim
dallarıyla
ilgili kaleme
aldığı eserler
bulunmaktadır.
Tasavvuf, hadis,
akait ve fıkıh,
edebiyat ile ilgili
yaklaşık 16 eseri
bulunmaktadır.**

Senendüci, Abdullah Hırpani gibi âlimlerden ders almıştır.

Halid el-Bağdadi'nin hocası Abdülkerim el-Berzenci'nin vefatıyla boşalan medresenin müderrisliğine getirilmesi ile yedi yıl süren tedris faaliyeti ise akli ve nakli ilimlerdeki kemalin ardından vuku bulmuştur.

Esas itibarıyla iyi bir kelam âlimi olan el-Bağdadi'nin değişik ilim dallarıyla ilgili kaleme aldığı eserler bulunmaktadır. Tasavvuf, hadis, akait ve fıkıh, edebiyat ile ilgili yaklaşık 16 eseri bulunmaktadır.

1205/1805 yılında hacca giden el-Bağdadi, Şam'da görüştüğü Darü'l-hadis muallimi Şeyh Muhammed el-Küzberî'den müselsel hadis icazeti ve Şeyh Mustafa el-Kürdi'den Kadiri tarikatı icazeti aldı. Hac sonrası Hindistan'a giden el-Bağdadi, yolculuğu esnasında yol güzergâhında bulunan âlimlerin kabirlerini ziyaret ederek onlar için şiirler yazmıştır.

1225/1810'da Hindistan'a ulaşan el-Bağdadi, Şeyh Abdullah ed-Dihlevî'nin hizmetine başlayıp, manevi terbiyesine girmiş, seyr ü sülûke tabi tutularak beş ay gibi kısa bir sürede "huzur ve müşahede ehli" olarak Nakşibendiyye, Kadiriyye, Sühreverdîyye, Kübrevîyye ve Çiştiyye tarikatları ile irşat, hadis, tefsir, tasavvuf gibi ilimlerden 1225/1810 yılının so-

nuna hocasından icazet almıştır.

El-Bağdadi icazeti sonrası 1226/1811'de Süleyman Paşa'nın oğlu Sait Paşa'nın vezareti sırasında Bağdat'a gelerek Abdülkadir Geylani'nin zaviyesine yerleşerek hizmetine başlamıştır. Bir süre sonra Süleymaniye'ye giderek, (1233/1817) irşat faaliyetlerine devam etmiş ve Urfalı Şeyh Hafız, Ahmet Eğribozi, Şeyh Feyzullah Erzurumi'ye hilafet vererek, burada kaldığı süre içerisinde tefsir, hadis, fıkıh ve tasavvuf gibi ilimleri okutmaya devam etmiştir.

Süleymaniyede irşat faaliyetlerine devam eden el-Bağdadi'ye değişik beldelerin âlimlerince ilgi gösterilmiş ayrıca Mekke, Medine, Kudüs, Halep, Irak'ın bütünü özellikle Bağdat'a bağlı Medinetü's-selam ve diğer kasabalardan Basra, Kerkük, Erbil, İmadiye, Cizre ve Güneydoğu Anadolu'nun bütünü, Mardin, Gaziantep, Urfa, Diyarbakır ve Anadolu bölgesi, Hindistan, Afganistan, Dağıstan, Mısır, Maveraünnehir, Amman ve Mağrip halkından pek çok kimse intisap ederek inabe almıştır.

El-Bağdadi, Bağdat'tan ayrıldıktan sonra halife ve müritleri ile Şam'a gitmiştir. Burada irşat faaliyetleri yanında hatm-i haccân zikrini icraya başlamış, büyük fakih İbn Abidin inabe eyleyip bilahare kelim ilmi talim etmiştir.

Şam'a yerleşen el-Bağdadi ev ve arazi almış, arazisinin bir kısmını mescit olarak vakfedip Şam'da bulunan yıkık durumdaki mescit ve medreseleri de tamir ettirerek ilim ve hikmetin yayılması için çaba göstermiştir.

1241/1825'de ramazanın son günü taun hastalığına yakalan-

dı. Oğlu Bahaüddin'in defni sırasında halifesi Şeyh Abdülkadir ed-Dimlani'ye: "Bugün mezarımı kazmaya başlayın. Orada bir kayaya rastlarsanız derinliğini boyunca kadar kazın. Çünkü orada bulunan taştan dolayı kabri kazıp yetiştirmekte zorluk çekersiniz. Onun için acele edin." demesi kendisi tarafından vefatının yakın olduğuna dair bir işaret olarak kabul edilebilir.

12 Zilkade 1242/1826 cuma günü Molla Ömer akşam ezanını okumaya başladığında "Allahü Ekber" deyince el-Bağdadi Fecr suresinin, "Ey huzura eren nefis! Rız edici ve rız edilmiş olarak Rabbine dön." ayetlerini okuyarak ruhunu teslim etti. Cenazesi Kasyon'da bulunan "Tel" tepesine getirildi ve burada tekrar kılınan cenaze namazından sonra defnedildi.

El-Bağdadi değişik bölgelere irşat faaliyeti için halifeler göndermiştir. Bu halifeler vasıtasıyla Halidiyye tarikatı Irak, Filistin, Mısır, Hicaz, Endenozya ve Anadolu'da yayılmıştır. el-Bağdadi'nin kendi-

sinin hilafet verdiği yaklaşık 90 halifesi bulunmaktadır.

Halid-i Bağdadi'nin Anadolu'da görevlendirdiği halifeleri olan Feyzullah Erzurumi, Ödemişli Hasan Kudsi Efendi, Malatyalı Hüseyin Vaiz Efendi'nin hayatı ve faaliyetleri hakkında yeterli bilgi yoktur. Anadolu'da görev yapan diğer halifeleri, Abdullah Şemdini (1228/1813) Halid el-Cezeri (1255/1839) Muhammed Kudsi Bozkırı (1269/1852), Tâhâ el-Hakkâri (1269/1852), İsmail Şirvani (1270/1853), Ahmed b. Süleyman el-Ervadi (1275/1858), Muhammed el-Hani (1279/1862), Abdülfettah el-Akri (1281/1864), Muhammed el-Firaki (1282/1865) Osman Siracüddin et-Tavili (1238 /1986), Ahmed Siyahi (1294/1874), Abdullah Mekki el- Erzincani, Muhammed Hafız er-Ruhavi, Ahmed Eğribozi, Ali Sebtî'dir.

Yukarıda isimleri mezkur halifeler vasıtasıyla ve yeni oluşan hilafet halkalarıyla Halidiyye, Anadolu'nun büyük bir bölümünde etkisini sürdürmektedir.

Allah'a İbadet ve Kullukta İtidal DENGGE

Dr. Muhlis AKAR

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

KUR'AN-I Kerim'de Hz. Peygambere ve müminlere ifrat ve tefritten uzak kalarak ilahi sınırları ihlal etmeden (*Maide, 5/87.*) istikamet üzere Allah'a ibadet ve kulluk etmeleri emredilmiştir: "Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Beraberindeki tövbe edenler de dosdoğru olsunlar. Hak ve adalet ölçülerini aşmayın. Şüphesiz o yaptıklarınızı hakkıyla görür." (*Hud, 11/112.*)

Diğer bir ayet-i kerimede ise, "Sizi orta bir ümmet yaptık." (*Bakara, 2/143.*) buyrulurak İslam toplumu her türlü aşırılıktan uzak, yani her şeyi yerli yerince yapan, her şeye hakkını veren, orta yolu takip eden "vasat bir ümmet" olarak nitelendirilmiştir. Hz. Peygamber de bir sahabinin kendisine, 'Bana İslam'ı öylesine anlat ki, onu bir daha senden başkasına sormayayım' şeklindeki sorusuna, "Allah'a inandım de, sonra da dosdoğru ol!" (*Müslim, İman 62.*) şeklinde cevap vererek istikamet üzere olmanın önemini vurgulamıştır.

Bu nedenle Hz. Peygamber dünyadan el etek çekip toplumdan uzaklaşarak kendini sürekli ibadete vermeyi dindarlık zannedenleri uyarmıştır. Sahabeden Abdullah b. Amr'ın gündüzleri sürekli oruç tutup, geceleri ibadetle geçirdiğini öğrenince Ona; "Böyle yapma, oruç tut, tutmadığın zamanlar da olsun; namaz kıl, uyku da uyu!" dedikten sonra, vücudunun, eş-

nin ve misafirlerinin onun üzerindeki haklarını hatırlatıp, “Her aydan üç gün oruç tutman yeterlidir. Çünkü her iyiliğinin on kat sevabı vardır. Bu da bütün seneyi oruçlu geçirmek demektir.” buyurmuştur. Buna rağmen Abdullah’ın daha fazla oruç tutmaya istekli olduğunu görünce, “Öyleyse Allah’ın peygamberi Davud’un (a.s.) orucu gibi oruç tut. Bundan fazlasını yapma!” diyerek gün aşırı oruç tutmasına izin vermiştir. (Buhari, Savm, 54; Müslim, Siyam, 182.)

Bir defasında, Hz. Peygamber’in eşlerine gelerek efendimizin ibadetleri hakkında onlardan bilgi almak isteyen üç kişi, anlatılanları azımsayarak, “Biz kim, peygamber kim! Allah onun geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır.” demiş, sonra da kendi aralarında sözleşerek, biri gece boyu sürekli namaz kılmaya, diğeri sürekli oruç tutmaya, üçüncüsü de evlenmemeye karar vermişlerdi. Bu konuşmaları duyan Allah Rasulü, “Şöyle şöyle söyleyen siz misiniz? Şunu iyi bilin ki, vallahi, aranızda Allah’tan en çok korkanınız ve O’na karşı en çok takva sahibi olanınız benim. Bununla birlikte ben bazen oruç tutar, bazen tutmam. Hem namaz kılarım hem de uyurum. Kadınlarla da evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir!” (Buhari, Nikâh, 1; Müslim, Nikâh, 5.) buyurarak Kur’an ve sünnette karşılığı olmayan fitrata aykırı bu tür davranışların iyi niyetle yapılmış olsa bile Allah katında ibadet sayılmayacağı mesajını vermişlerdir.

Diğer bir hadislerinde de, “Din kolaylıktır. Dini aşmak isteyen

“Din kolaylıktır. Dini aşmak isteyen kimse, ona yenik düşer. O hâlde, orta yolu tutunuz, en iyiyi yapmaya çalışınız, o zaman size müjdeler olsun; günün başlangıcından, sonundan ve bir miktar da geceden faydalanınız.”

kimse, ona yenik düşer. O hâlde, orta yolu tutunuz, en iyiyi yapmaya çalışınız, o zaman size müjdeler olsun; günün başlangıcından, sonundan ve bir miktar da geceden faydalanınız.” (Buhari, İman 29. Ayrıca bk. Nesai, İman, 28.) buyurmuştur.

Hz. Peygamber bu tür mesajlarıyla yeni Müslüman olanların dini yaşamadaki aşırı arzu ve heveslerinin, ileride üstesinden gelemeyecekleri yükümlülüklerle dönüşeceği endişesiyle onları uyarmıştır. Mesela, Allah’ın haccı farz kıldığını anlatırken kendisini dinleyen bir zat, “Her sene mi Ey Allah’ın Rasulü?” diye sorunca: “Evet desem, (her sene haccetmeniz) farz olurdu. Siz de buna güç yetiremezsiniz.” demiş, sonra sözlerini şöyle sürdürmüştür: “Sizi (herhangi bir yükümlülük yüklemen) kendi hâlinize bıraktığım sürece siz de beni kendi hâlime bırakın. Sizden öncekiler, peygamberlerine çok soru sormaları ve onlara muhalefet etmeleri yüzünden helâk oldular. Size bir şeyi emredersem gücünüzün

yettiği kadarıyla onu yapın. Size herhangi bir şeyi yasaklarsam onu bırakın!” (Buhari, İ’tisam 2; Müslim, Hac 412, Fezail 130–131.)

Sevgili Peygamberimizin ibadetlerde ölçülü olma hassasiyeti zekâtla ilgili uygulamalarında da görülmektedir. Zekât yükümlüsünün vereceği zekâtı azaltmak için zekât verilecek malları dağıtmasını, zekât toplamakla görevli memurun da daha fazla zekât alabilmek için dağınık olan malları bir araya getirmesini yasaklamış; zekât memurunun malların en iyisini almasını da uygun bulmamıştır. (Buhari, Zekât, 34; İbn Mace, Zekât, 11.) Muaz b. Cebel’i Yemen’e gönderirken onlardan zekât almasını kendisine emrettikten sonra, “... Mallarının en değerlilerini almaktan kaçın. Mazlumun bedduasından sakın. Çünkü onunla Allah arasında perde yoktur.” buyurarak zekât toplama konusunda ölçülü hareket etmesini istemiştir. (Buhari, Zekât, 41, 63; M121 Müslim, İman, 29.)

Allah Rasulünün ibadetler konusunda en fazla üzerinde durduğu şey ise sebat ve devamlılıktır. Bu konuda Kur’an-ı Kerim’de; “Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et.” (Hicr, 15/99.) buyrulmuş, Sevgili Peygamberimiz de, “Allah’ın en çok sevdiği amel hangisidir?” şeklinde sorulan bir soruya, “Az da olsa devamlı olanıdır.” şeklinde cevap vermiştir. Bir defasında, kıldığı (nafile) namazların çokluğundan dolayı bir kadını öven Hz. Âişe’ye, “Bütün bunları sayıp dökmeyi bırak; gücünüzün yettiği nispette ibadet etmeniz size yeter. Allah’a yemin ederim ki, siz bıkip usanmadıkça, Allah bıkip usanmaz.” (Buhari, İman

Peygamberimiz, cemaatle kılınan namazları fazla uzatmayı uygun bulmadığı gibi, tadili erkâna riayet edilmeden kılınan namazların da kabul olmayacağını belirtmiştir.

32, *Teheccüd* 18; *Müslim*, *Müsaafirîn*, 221.) buyurmuştur. Kayalıklar üzerinde namaz kılan bir adamı uzun bir süre sonra yine aynı şekilde namaz kılıyor görünce, “Ey insanlar! Size gereken orta yoldur. Vallahi siz bıksanız da Allah bıkmaz!” (*İbn Mace*, *Zühd*, 28.) buyurarak ibadetlerde aşırıya gidilmemesini istemiştir. Kendisi de ibadetlerinde itidali elden bırakmamış, gecenin sadece bir bölümünde namaz kılmış, ramazandan başka herhangi bir ayda da aralıksız oruç tutmamıştır. (*Müslim*, *Müsaafirîn*, 141.) Nitekim Kur’an’ı hızlı okuyarak kısa sürede hatmedenlerin sayılarının arttığını gören Hz. Âişe, “Ben Allah’ın peygamberinin bir gecede Kur’an’ın tamamını okuduğunu ve sabaha kadar namaz kıldığını bilmiyorum.” (*Müslim*, *Müsaafirîn*, 139.) diyerek gerek Kur’an

okumada gerekse namaz kılmada nebevi ölçüyü hatırlatmıştır.

Şüphesiz yukarıda söz konusu edilen ibadetler nafîle ibadetlerdir. Zira farz olan ibadetler zaten sürekli olarak yapılması gereken ibadetlerdir. Bir sahabiye Rasûlullahın şu uyarısı da bunu göstermektedir: “Abdullah! Falan kimse gibi olma! Çünkü o gece ibadetine devam ederken artık kalkmaz oldu.” (*Buhari*, *Teheccüd*, 19; *Müslim*, *Sıyam*, 185.)

Peygamberimiz bir hadislerinde de; “Her şeyin bir coşkunluğu olduğu gibi her coşkunluğun da bir durgunluğu vardır. Şayet bu iki hâli yaşayan kimse orta yolu takip edebilirse onun (kurtuluşa ereceğini) umarım...” (*Tirmizi*, *Sıfatü’l-hıyame*, 21.) buyurarak ibadetlerin itidalli bir şekilde yapılmasının önemini vurgulamıştır.

Ayrıca, “Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; sevdiren, nefret ettirmeyin!” (*Buhari*, *İlim*, 11; *Müslim*, *Cihad ve Siyer*, 6.) ilkesini ümmetine tavsiye eden Efendimiz, buna aykırı davranışları uyarmıştır. Namazı çok uzatan Muaz b. Cebel kendisine şikâyet edilince, “Ey insanlar! Sizler nefret ettiriyorsunuz. İnsanlara namaz kıldıran kimse hafif kıldırın. Çünkü cemaat arasında, hasta, zayıf ve ihtiyaç sahibi kimseler vardır.” (*Buhari*, *İlim*, 28; *B705 Buhari*, *Ezan*, 63.) buyurarak namaz kıldırırken itidalli davranmayan kimsele-ri uyarmış; kendisi de namaz ve hutbeyi fazla uzatmamıştır. (*Müslim*, *Cum’a*, 41.)

Peygamberimiz, cemaatle kılınan namazları fazla uzatmayı uygun bulmadığı gibi, tadili erkâna riayet edilmeden kılınan namazların da kabul olmayacağını belirtmiştir. Bir defasında hızlı hızlı namaz kılıp yanına gelen bir sahabiye kıldığı namazın kabul olmadığını söylemiş; namazı tarif etmiş, doğru bir şekilde kılınmaya kadar tekrar ettirmiş ve her rûknün hakkını vererek namaz kılmasını tembihlemiştir. (*Buhari*, *Ezan*, 122; *Tirmizi*, *Salât*, 110.) Zira namazı fazla uzatmak ifrat, hızlı kılmak ise tefrittir. İtidal ise namazı, tadil-i erkâna riayet ederek ve her rûknün hakkını vererek ihlas ve huşu ile kılmaktır.

O hâlde ibadetler mutlaka yüce Allah’ın emrettiği ve sevgili peygamberimizin uygulayarak gösterdiği şekilde eda edilmelidir. Kur’an ve sünnette verilen ölçülerin dışına çıkarak yapılanların ise Allah katında değer ifade etmeyeceği ve kişiyi takva sahibi yapmayacağı bilinmelidir.

NİMETTEKİ İLAHÎ MATEMATİK: Bereket

Harun Dündar KARAHAN

Sınırsız ve ölçsüz tüketim anlayışının yaygınlaşmasıyla birlikte belleklerden silinmeye başlayan değerlerden biri de bereket kavramıdır. Günümüz insanının hayata, zamana, kazanca ve sahip olduğu bütün nimetlere karşı algısı değişmiştir. Artık “bereketli bir hayat” düşüncesinin yerini “uzun ömür”, “bereketli kazanç” düşüncesinin yerini ise “bol kazanç” fikri almıştır.

Tüketim, modern toplumun ihtiyacına karşılık kullanılmaktan ziyade günümüz toplumlarında bir hayat biçimi ve yaşama kalitesi olarak algılanmaktadır. Hesapsız tüketerek varlık dünyasında yerini almaya çalışan insan, esasında sadece sahip olduğu serveti değil, eşyanın bereketini de tüketmektedir.

Kemiyetin ve maddi ölçülebilirliğin önemli olduğu günümüz toplumlarında rızık, rahmet, hayır, nimet, ihsan, ikram, kerem, feyiz gibi bereketi ifade eden kavramların anlaşılması da ne yazık ki güçleşmektedir. İnsan zihninin maddeye bakışı zamanla Cenab-ı Hakk’ın sıfatlarına ve esmasına da bakışını etkilemiştir. Bir tarafta engin rahmeti ile bütün mahlukatı Rezzak ismi ile çepeçevre kuşatmış olan Allah (c.c.)’in hesapsız rızıklandırması, diğer tarafta ise her şeyin iki kere iki dört eder derecesinde hesaba dayalı paylaşımı...

Hâlbuki kültürümüzde sahip olduğumuz her şeyin verimliliği ve değeri bereketli olması ile ölçülmüştür. “Ömrün bereketi”, “kazancın bereketi”, “duanın bereketi”, “sevginin bereketi”, “huzurun bereketi”, “ilmin bereketi” gibi kavramlarımız eşyayı değerlendirirken kemiyetin ötesine taşımış, onu fânî âlemin hesaplanabilirlikten çıkararak baki âlemin bir nesnesi haline getirmiştir. Anadolu ırfanı, “betbereket kesildi”, “bereket kalktı” gibi ifadelerle eşyanın çokluğunun eksilmesinden ziyade, kullanabilme oranının, kişisel ve toplumsal faydasının kalktığını anlamıştır.

“Niceliğin egemenliğinin” her şeye damgasını vurduğu yüzyılımızda bereketi kalkan zaman, boş vakte; bereketi kalkan zenginlik, faydasız bir metaya dönüşmüştür. Evet, bereket Allah katında Cenab-ı Hakk’ın eşyaya yüklediği sırlı bir anlamdır. Az olanı bollastıran, çok olanı faydalı hâle getiren bereket, çok işi az zamanda yapmamızı sağlayan yani izafi olan zamanı ilahî hikmet ile genişleten bir kavramdır.

Esasen ne elle tutulabilen ne gözle görülebilen bir şeydir bereket. Bereket, eşyaya ilahî hikmet nazarı ile bakan insanın görebildiği bir nimettir. Nimetin yok olmasından endişe eden, eşyaya sahip olduğunu düşünen idraklerin anlayabileceği bir şey değildir. Bereket, ancak eşyayı ilahî ikramın bir neticesi olarak gören, malı, Allah’ın verdiği bir ödünç olarak algılayan insanın anlayabileceği sırdır. Bereket, biriktirdikçe, kazandıkça artan değil, harcadıkça, paylaştıkça çoğalan ilahî bir matematik hesabıdır. Bereket, zekât gibi tanesi binlere tekabül eden bir başak tohumu (*Bakara, 2/261.*), Efendimiz’in (s.a.s.) ifade ettiği gibi çektikçe kaynağı açılan ve bollaşan bir su kuyusu gibidir. Kâinata sonbaharda kuruyup, ilkbaharda meyveye duran ağaçlar; buğday gibi, üzüm gibi, nar gibi bir taneye karşılık binlerce tane veren nimetler bereketin somut ve her insanın biraz düşünerek algılayabileceği vücut bulmuş şekli değil midir?

Esasen Kur’an-ı Kerim’de bereket kavramı çok geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Cenab-ı Hakk’ın insanlık ile son sözleşmesi olan yüce

kitabımız Kur’an mübarek (bereketli) bir kitaptır (*En’am, 6/92.*) ve mübarek bir gecede indirilmeye başlanmıştır. (*Kadr, 97/2, 3.*) Yeryüzünün ilk mabedi Kâbe mübarek (bereketli) kılınmıştır. (*Al-i Imran, 3/96.*) Hz. Nuh’un gemisinin karaya oturduğu yer (*Hud, 11/48.*), Tur dağı ve Tuva vadisi (*Tâ-ha, 20/12.*) ve Mescid-i Aksa’nın etrafı (*Isra, 17/1.*) bereketli kılınmıştır. Yine Allah’ın kutlu elçileri de bütün insanlık için hem dünyada hem de ahirette varlıklarıyla bereketli kılınmıştır. Gökten inen rahmet damlaları da bereketle isimlendirilmiş (*Kâf, 50/9.*) böylesi bir bereketin insanlık için rızık kaynağına dönüştüğü yeryüzü de mahza bereket olarak adlandırılmıştır. (*Fussilet, 41/10.*)

Mallarımızın bereketi için öncelikle bol bol tövbe istiğfarda bulunmak gerekir.

Öyle ya, Cenab-ı Hakk’ın ilahî sırrı olan bereket kirli bir elde kirli bir ağızda kirli bir malda nasıl mabes bulacaktır. Kul zekât ile malını kirden arındırarak arttırmayı diliyorsa, kulluğunu da bereket talebinden önce gözden geçirmeli ve günahlardan arındırmalıdır. Kur’an Hz. Nuh’un diliyle tövbe ve bereket arasındaki ilişkiyi şöyle ifade ediyor; “Rabbinizden günahlarınızın bağışlanmasını dileyin, çünkü O, kuşkusuz bağışlayıcıdır. Üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin, dünyevi servet ve evlat vermek suretiyle size yardım etsin, size bağlar bahçeler ihsan etsin ve akıp giden sular bağışlasın.” (*Nuh, 71/10-11-12.*) Kur’an’ın terbiyesi ile yetişen Hz. Ömer de Hz. Nuh gibi kıtlık sebebiyle yağmur duasına çıktığında sadece istiğfar etmişti. Hazır bulunanlardan bir kısmı Hz. Ömer’e: “Yağmur için

dua etmediniz?” diye sorunca: “Ben semanın yağmur gelen kapılarına vurdum” dedikten sonra Hz. Nuh’un dilinden aynı ayetleri okumuştur.

Efendimiz (s.a.s.) her yeni günün sabahına günün bereketi için dua ederek başlamış çoğu insanın gafletle geçirdiği gecenin hayırlara vesile olmasını dilemiştir. Yine evlenen çiftlere “Allah evliliğinizi mübarek kulsun, üzerinize bereket indirsin, ikinizin arasını hayırdan birleştirsün.” (*Ebu Davud, Nikâh, 37; Tirmizi, Nikâh, 7.*) diye dua ederek nikâhla gelen birlikteliği ve kutlu yürüyüşü Cenab-ı Hakk’ın gözetim ve bereketine havale etmiştir.

Efendimiz’in (s.a.s.) rızkın bereketlenmesi hususunda bir tavsiyesi de akrabaların gözetilmesidir. Bir hadis-i şerifte Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurur: “Rızkının genişletilmesini ve ecelinin geciktirilmesini (ömrünün uzatılmasını) arzu eden, akrabalarını görüp gözetin.” (*Buhari, Büyü’, 13; Ebu Davud, Zekât, 45.*) Bu sebeple akrabalar varlıkları ile bereket kaynağı görülmüştür. Belki günümüzde bereketin azalmasının bir sebebi de sofralarımızda ve evlerimizde akrabalarımızın eksikliğidir. Sofralarımızda on rızkın dokuzunu bırakacak misafirlerimiz ne yazık ki yerini alamamaktadır. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) ashâbı, “Ey Allah’ın Rasulü, yiyoruz ama doymuyoruz!” deyince Peygamber Efendimiz, “Ayrı ayrı yiyor olmalısınız.” demiş, onlar, “Evet” deyince ise şöyle buyurmuştu: “Yemeği topluca yiyin ve (başlarken) Allah’ın adını anın ki, bereketli olsun.” (*Ebu Davud, Et’ime, 14; Ibn Mace, Et’ime, 17.*)

Gökten inen rahmet damlaları da bereketle isimlendirilmiş böylesi bir bereketin insanlık için rızık kaynağına dönüştüğü yeryüzü de mahza bereket olarak adlandırılmıştır

Allah'ın (c.c.) insanlık için var ettiği bunca bereket kaynağı varken, niçin günümüzde insanlık bu kaynaktan istifade edememektedir? Bunun bazı sebepleri vardır. İlahî bir sır olan bereketin günümüzde kalkmasının sebeplerinin başında şüphesiz ki şükürsüzlüğümüz gelmektedir. Elinde olana odaklanan, malı biriktirmekle artacağına inan insan, Kur'an'ın tabiriyle "malı toplamayı ve biriktirmeyi çok seven insan" (Fecr, 89/20.) zamanla şükürü unutmuş ve malın niceliğini putlaştırarak maldaki ilahî sır olan bereketi kaçırmıştır. İnsana imtihan olarak verilen nimetlere karşı küfranı nimet içinde bulunmak, malı bereketlendirecek olan yüce Mevla'ya karşı da nankörlüğü ifade etmektedir. Hâlbuki Cenab-ı Hakk, İbrahim suresi 7. ayette bereketin sırrını bizlere şöyle açıklamıştı; "Hani Rabbiniz şöyle duyurmuştu: 'And olsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. Eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz

azabım çok şiddetlidir.'" Cenab-ı Hak nimetin şükürünü eda etmeyenleri ise Sebe halkının başına gelenleri bizlere hatırlatarak ikaz ediyor: "And olsun, Sebe halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardı: Biri sağda biri solda iki bahçe bulunuyordu. Onlara şöyle denilmişti: "Rabbinizin rızıkından yiyin ve O'na şükredin. Beldeniz güzel bir belde, Rabbiniz de çok bağışlayıcı bir Rabdir." Fakat onlar yüz çevirdiler. Biz de üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların bahçelerini ekşi meyveli ağaçlar, acı ılgın ve biraz da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik. Nimetlere karşı nankörlük etmeleri sebebiyle onları işte böyle cezalandırdık. Biz (bu şekilde) ancak nankörleri cezalandırırız." (Sebe, 34/15-17.)

Bereket, Kur'an'da ve Rasulüllah'ın (s.a.s.) dilinde sadece maddeye hasr edilmemiştir. Zaman da insanoglunun kıymetini anlamadığı ve bereketini kaçırdığı nimetler-

den biridir. Kısa insan ömrünün bereketlenmesi için bazı zamanlarında bereketli olduğu bildirilmiştir. Bereketin kaynağı olan ilahî vahyin bereketi kıyamet gününe kadar her sene tekrarlanacak bin aydan daha hayırlı bir gecede indirilmiştir. (Kadir, 97/2,3.) Bu sebeple Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ümmetine zamanın bereketli anlarını kaçırmamalarını ve ömürlerini hayırla bereketlendirmelerini tavsiye etmiştir. Sabahın erken vakitleri (Ebu Davud, Cihad, 78; Darimi, Siyer, 1.), duaların ve tövbele- rin müstecab olduğu gecenin son üçte biri (Buhari, Deavat, 14.) cuma günü duaların müstecab olduğu anları (Müslim, Cum'a, 13.), arefe günleri (Tirmizi, Deavat, 122.), Zilhiccenin on (zilhiccenin ilk on günü) günü (Tirmizi, Savm, 52; 1727 İbn Mace, Siyam, 39.), insanın bütün günahlardan arınma fırsatı yakaladığı ramazan günleri ve geceleri (Nesai, Siyam, 40.) Efendimiz'in (s.a.s.) tavsiye ettiği bereketli anlardan sadece bir ka- çıdır.

Gördüklerimize İnanmak İstemiyorduk

Uğur KÖSEOĞLU

Keçiören Kayabaşı Camii İmam Hatibi

KEÇİÖREN'DE imam hatip olarak vazife yapıyorum. O gece yatsıyı eda etmiş ve evlerimize dağılmıştık. Haberleri izleyince şaşırarak, deliye döndük. Hemen aynı camide görev yaptığımız müezzin-kayyım Hüseyin Çınar hocamla irtibata geçtim. Dışarı çıktık, arabamla Ulus istikametine hareket ettik. Opera civarında trafiğin kilitlendiğini gördük. Aracımızı orada bırakıp yürümeye başladık. Necati Bey Caddesi'ne, oradan da Genelkurmay'a doğru yaya olarak yürüdük. Başkaları da vardı. İnsanlar gruplar hâlinde yürümekteydi. Hulusi Akar rehin alınmış dediler. Eğer onu kurtarırsak darbecileri bastırağımızı düşündük. Tam Akay kavşağında geldik ki bir tarama sesi duyduk. Bir helikopter ateş açıyor. Biz de, herhalde kalabalık dağılsın diye havaya ateş açıyor diye düşündük. Kızılay'a doğru yürüyen üç beş kişi gördük. Sakın gitmeyin o tarafa, 30-35 kişi şehit düştü dediler.

Genelkurmay'a doğru yürüyen kalabalık durdu. O an karşı karşıya kaldığımız vahşetin gerçekliğini ve bütün boyutlarını anladık. Delikanlının biri çıktı, "Niye duruyoruz?" diye sordu. "Ya bugün öleceğiz ya da yarın bu darbeciler bizi zaten öldürecekler. Bugün adam gibi ölüyoruz" deyince insanlar daha cesaretlendi. Yürüdük. Tam Genelkurmay'ın önündeki kavşağa geldik. Helikopter alçalıyor, yükseltiyor. Genelkurmayın bahçesini halk doldurmuş. Halk kapıya dayanmış. Ama kapıyı kırıp içeri giremiyorlar. O arada

Genelkurmay'ın içinden halkın üstüne atış başladı. O an az gerideydik biz. Uzaktan gördük o manzarayı. Korkutmak için değil, öldürmek için ateş ediyorlardı. Helikopter de o kadar alçaldı ki, karanlık olduğu hâlde içindekilerin kamuflelerini seçebiliyorduk. Namlunun sağa sola hareket ettiğini gördük. Taramaya başladılar. Arabaların arkasına geçip eğildik. Helikopter yükseldi tekrar. Taramayı bıraktı. Jetin birisi tepemizden geçerken TBMM'ye bomba attı. Oradan dumanlar yükseldi. İnsanlar şaşkınlıkla etrafa bakışıyordu. Gördüklerimize inanmak istemiyorduk. Derken ikinci bir jet geldi. O kadar alçaktan geçti ki ses yırtıyor geceyi.

Eğildik biz de. Yere baktım, kaldırımlardan kıvılcım çıkıyor, ateş fişkırıyor. Sonra bacaklarımdan kan akmaya başladı. O sıcaklığı hissettim. İmam hatip olduğum camide müezzin olan Hüseyin Hocam'a baktım. Ayağını tutuyor. Yaralanmış. İnsanları yardım etmeye çağırdım. Gençler geldiler, ne biz onları tanırız, ne de onlar bizi. Hüseyin Hocam, "Beni böyle taşıyamazsınız. Şu kopan bacağını sarın da beni öyle taşıyın" dedi. Ben gömleğimi yırtıp çıkarıncaya kadar bir delikanlı tişörtünü çıkarıp sardı yaralı bacağa. Kanamayı durdurduk orda. Hocamın ayağını sadece iki sinir tutuyordu. Sallanıyordu ayağı.

Ben "ambulans" diye bağıryordum ama bakıyorum ambulansın gelecek durumu yok. İmkânı yok. Yaralıyı taşırken 112'yi aradım. Açan yok. Kimse açmıyor. Bir

kadın açtı “buyurun” dedi. “Biz Genelkurmay’ın önündeyiz, burada çok sayıda ölü ve yaralı var” dedim. “Neredesiniz” diye sordu tekrar. “Genelkurmayın önündeyiz” dedim. Sonra telefon kapandı. Bir daha aradım. Çaldı çaldı, açan yok.

Bu arada biz yaralıyı taşıyoruz. Helikopter ikinci defa taradı. Vücutları delik deşik olan, kolu bacağı kopan insanlar vardı. Her yer kan gölü olmuştu.

Yere koyduk Hüseyin Hocamı. Tarama kesilince kaldırıp yürümeye devam ettik. Bacaklarıma şarapneller gelmiş, kendime bakamıyorum. Kan sızmaya devam ediyor. Tek düşüncem Hüseyin Hoca’yı hastaneye yetiştirmekti. Çaresizlik içinde Allah’a yalvarıyorum, “Ya Rabbi yardım et” diye dua ediyorum.

Yeni bir genç grubu yardımımıza koştu. Akay kavşağında beyaz bir araba bekliyordu. Yaralılarla dolu beyaz bir otomobil. Hareket edecekken durdurdu gençler. Hüseyin Hocamı hemen koyduk arabaya. Benim gözüm hâlâ ayağında. Bakıyorum, düşmemiş. O şekilde bindirdik Hüseyin Hocayı. El-hamdülillah hocam kurtuldu.

Ben normalde kan görünce başı dönen, tansiyonu çıkan, düşen bir adamım. O ana kadar nasıl direndim anlamadım. Hüseyin hocayı gönderince derin bir nefes aldım. Sonra başım dönmeye başladı, ben de düştüm. Başıma toplandılar. Üstüm başım kan içinde. Sordular, “nerenden vuruldun” diye. Ben “vurulmadım, sadece

bacağımda bir şeyler var” dedim. Hemen pantolonumu yırttılar. Baktık ki bacaklarım kandan gözükmüyor.

İki ambulans geldi. Akay kavşağına kadar yaklaşabiliyor. İçeri girip Genelkurmay’ın önüne geçemiyor. Yaralılar taşınıyor. Biri indi ambulandan hemşire veya doktordu. Dedi ki: “Beyefendi senin hayati bir tehliken yok, sadece bacaklarına şarapnel isabet etmiş. Çok ağırlar var, biz onları götürüceğiz.” “Tamam” dedim. “Ben zaten yürüyebiliyorum zor da olsa, böyle de giderim” dedim. Onlar gitti, bir ambulans daha geldi. Ona bindirdiler.

Beni Güven Hastanesine götürdüler. Sonra Hüseyin Hocamın Akay Hastanesinde olduğunu, hemen ameliyata alındığını öğrendim. Doktorlar geldiler, baktılar bana. “Sende şarapnel parçası var, hayati bir tehliken yok. Daha ağırlar var. Sana pansuman yapalım, burada bekle” dediler. Sonra röntgen çekildi, tedaviye başlandı. Görünen iki şarapneli aldılar. Diğerlerini almadılar. Kalanların bana pek zarar vermeyeceğini söylediler. Rükûya eğilemiyorum, secdeye varmakta zorlanıyorum. Ama bende bir şey yok. Hakikaten bir şey yok. Hele ki Hüseyin Hocamı ve diğerlerini gördükten sonra...

Allah tüm şehitlerimize rahmet eylesin. Mekânları cennet olsun...

(Bu yazı, Diyanet Aylık Dergi olarak Uğur Köseoğlu’na yaptığımız geçmiş olsun ziyaretleri esnasında gerçekleştirilen röportajdan derlenmiştir.)

Yere koyduk
Hüseyin
Hocamı. Tarama
kesilince kaldırıp
yürümeye
devam ettik.
Bacaklarıma
şarapneller
gelmiş, kendime
bakamıyorum.
Kan sızmaya
devam ediyor.
Tek düşüncem
Hüseyin Hoca’yı
hastaneye
yetiştirmekti.
Çaresizlik
içinde Allah’a
yalvarıyorum,
“Ya Rabbi
yardım et” diye
dua ediyorum.

“Ve şimdi birçok sayfasını atlayarak bitirdiğim kitabın başından başlayabilirim.”

İsmet ÖZEL

OKUYORUZ ama NASIL?

Ali AYĞÜN

GÖRSELLİĞİN ön plana çıktığı bir dünyada yaşıyoruz. Böyle bir dünyada insan pasifleşiyor, okuma ediminden uzaklaşıyor. Böyle bir dünyada nitelikli okuru bulabilmek maalesef oldukça güçleşiyor.

Okurlar da edebî türler gibi çeşitlidir; nitelikli okur, örnek okur, üstün okur, bilgilendirilmiş okur, çoğul okur, örtük okur, üst okur, ampirik okur... Aralarındaki ayırım kimi zaman ince bir çizgide sürse de ideal okuru tarif etmek hiç de kolay değil.

Peki, kimdir okur? Okuru genel olarak “bir sayfaya bakarak iletişime girebilen kimse” diye tanımla-

yabiliriz. “Etken bir varlıktır okur.” diyen Michel Butor, okurun “sayfa üzerinde toplanmış belirtkenlerden yola çıkarak elindeki gerecin, yani belleğinin yardımıyla, yeniden bir görüntü ve serüven” kurduğunu söyler. Kurmaca metin yazarı ile okur arasındaki ilişkiyi tarif etmek zor olsa da okuru metnin tamamlayıcısı olarak görmek mümkündür.

Edebiyat, iyi okurlara bağlıdır. Sayıca azalan nitelikli okurun özelliklerini tespit edebilmek oldukça güç. Kurmaca bir metni layıkıyla okuyan, anlayan nitelikli okur, edebiyat alanında yeni yayınları ilgiyle takip eder. Sevdigi bir yaza-

rın, şairin yeni romanının, şiirinin yayımlanması önemli bir olaydır onun için. Önem verdiği kitapları, dergileri alır, ilgiyle okur.

Okumak bir terbiyedir. Nitelikli okur, kaleme ve kelama saygılıdır. Nitelikli okur, metne kendini katar; hayal, tasavvur ve düşünce onun için iç içe geçmiştir. Nitelikli okur, aynı metni çok kez ama her seferinde yeniden okuyabilir. Nitelikli okur, metni altüst eder. Nitelikli okur, yazarın söylediğini olduğu gibi kabul etmez. Nitelikli okur, kitaplarını asla saymaz. Nitelikli okur, sözlük kullanmayı sever. Nitelikli okur, mutsuzluğu tatmıştır. Nitelikli okur, bir kita-

bı kapağına bakarak yargılamaz. Nitelikli okur, sabırlıdır. Nitelikli okur, çok satanlar listesine bakarak kitap alan kişi değildir. Nitelikli okur, seçimi kendisi yapar. Nitelikli okur, kendi dışında başka referanslara dayanarak kitap almaz. Nitelikli okur, edebiyatı gazete ya da televizyonlardan izlemez. Nitelikli okurun bilgilenme kaynağı sürekli olarak uğradığı kitabevleridir. Nitelikli okur, okumayı hayatının eksenlerinden biri hâline getiren kişidir. Nitelikli okur, yenden okuyan, başka bir gözle bakabilmek için farklı bir kavrayış için aynı kitabı yeniden eline alabilen kişidir.

Her okuma, bireylere göre değişen biçimlerden doğar. Okumak gerçekten bir üretilerdir. İç imgelerin, yansımaların, düşlerin değil de, harfi harfine çalışmanın üretilidir. Roland Barthes, okumanın şifre çözmek olduğunu belirtir: “Harflerin, sözcüklerin, anlamların, yapıların kodları çözülür, okumanın bu tanımına karşı çıkılamaz; ancak okuma doğası gereği sonsuz olduğundan kod çözmeler biriktirildiğinde, anlamın durma cesareti elinden alındığında, okuma pedal çevirmeden aşağı sürüklenerek yaşanan bir eyleme (yapısal eğilimi de bu yöndedir) dönüşürdüğünde, okur diyalektik bir altüst olma yaşar: Sonunda kodları çözmez, yeni kodlar belirler; şifreleri çözmez, üretim sürecini yaşar, dilleri üst üste yıgar, hiç usanmadan sonsuza dek diller tarafından aşılmaya bırakır kendini: İşte okur, o aşılın kişidir.”

Okuma eylemi üzerine kafa yoran çağdaş edebiyatçılardan Umberto Eco, konuya farklı bir açıdan yaklaşır: “Bir kurmaca yapıtı okumak, kurmaca dünyasını yöneten iktisadi ölçütler ile ilgili bir tahminde bulunmak demektir. Bunun bir kuralı yoktur; daha doğrusu, her yorum bilgisel çevrimde olduğu gibi, metni temel alarak kuralı çıkarsama girişiminde bulunduğu anda belirlemeniz gerekir kuralı.” Eco bu yüzden okumayı bir bahis olarak tanımlar, zira metnin bize ne önerdiğini açık bir biçimde söylemeyen bir sesin önerilerine bağlı kalacağımıza bahse gireriz.

Sesli okumak, sessiz okumak, anımsanan sözcüklerden oluşan ve kişiye özel kitaplıkları akılda taşımak belirsiz yöntemlerle edindiğimiz akıl almaz becerilerdir. Yine de bu becerileri edinebilmek, bir topluluğun iletişim kurmak için

benimsediği ortak işaretleri tanıtmaktan geçer. Bir başka deyişle, okurun okumayı öğrenmesi gerekmektedir. Okumayı öğrenme yöntemlerimiz, yalnızca parçası olduğumuz toplumun okuryazarlık konusundaki geleneklerini, yani bilginin aktığı kanalları, bilgi ve güç hiyerarşisini, içermekle kalmaz, okuyabilme yeteneğimizin neyin hizmetine verileceğini de belirler ve sınırlar. Çevresinden kopmuş, iz sürücüler gibi araştırarak okuruz, dalgın okuruz, sayfa atlaya atlaya gideriz. Nefretle, beğeniyle, baştan savarak, tutkuyla, kıskançlıkla ve özlemle okuruz. Ara ara keyif salvoları ile okuruz ve buna neyin neden olduğunu kestiremeyiz. Bilemiyoruz: Bilmeden, yavaş ve uzun hareketlerle; boşlukta yüzermişçesine, kütlesiz gibi okuyoruz. Kötü niyetlerle, önyargılarla okuyoruz. Cömert duygularla okuyoruz ve metin adına özürler sunuyoruz. Yıldızların bize iyi davrandığı gecelerde nefes almadan okuyoruz. Biri “mezarımızda yürümüş”, bir anı içimizde bir yerlerden sökülüp getirilmiş gibi okuruz. (bkz. Alberto Manguel, *Okumanın Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.)

Okur, kitaplara ön yargısız yaklaşmalıdır. Okur, okuma eyleminde ayrıntıları fark etmeli ve bağrına basmalıdır. Okur, hazır genellemelerle yola koyulursa yanlış taraftan başlar ve daha kitabı anlamaya başlamadan kitaptan uzaklaşır. Sanat eserinin, her durumda yeni bir dünyanın yaratılması olduğunu daima anımsamalıyız.

Nabokov, zaman zaman ders verdiği edebiyat öğrencilerine iyi okur olup olmadıklarını anlayabilmeleri için egzersiz yaptırmış. Öğrencilerine önce bir liste verir, içlerinden iyi bir okura uygun olabilecek dördünü seçmelerini istemiş:

1. Okur, bir kitap kulübünün üyesi olmalıdır.
2. Okur, kendisini kitabın kahramanıyla özdeşleşmelidir.
3. Okur, kitaptaki toplumsal-ekonomik ya da tarihsel açığa yoğunlaşmalıdır.
4. Okur, içinde eylem ve diyalog olan bir hikâyeyi olmayana tercih etmelidir.
5. Okur, bir filmdeki kitabı görmelidir.
6. Okur, filizlenen bir yazar niteliği taşımalıdır.
7. Okurun hayal gücü olmalıdır.
8. Okurun hafızası olmalıdır.
9. Okurun sözlüğü olmalıdır.
10. Okur sanatsal duyuma sahip olmalıdır.

Öğrencilerin cevapları çoğunlukla duygusal özdeşleşme, eylem, toplumsal-ekonomik ya da tarihsel açı üzerinde dolanıyormuş. Ama tabi Nabokov'a göre iyi okur son dört maddeye uygun kişiymiş aslında. Yani hayal gücüne, hafızaya, sözlüğe ve sanatsal duyuma sahip kişi. ...

Şöyle diyor Nabokov:

"Bu arada, okur kelimesini çok serbest bir şekilde kullanıyorum. İşin ilginç yanı, kişi bir kitabı okuyamaz: kişi ancak yeniden okur. İyi bir okur, usta bir okur, etkin ve yaratıcı bir okur, yeniden okuyandır. Ve neden böyle olduğunu söyleyeceğim. Bir kitabı ilk defa okuduğumuzda, gözlerimizi soldan sağa, her sayfada her satırda zahmetle gezdirme sürecinin kendisi, kitap üstüne bu karmaşık fiziksel işin kendisi, kitabın mekân ve zaman açısından ne hakkında olduğunu öğrenme süreci, bizimle sanatsal değerlendirme arasına girer. Bir resme baktığımızda, gözlerimizi belli bir şekilde hareket ettirmemiz gerekmez; resim bir kitapta oldu-

ğu gibi, derinlik ve gelişme öğeleri içeriyor olsa bile. Bir resimle ilk temasımızda zaman ögesi etken olmaz. Bir kitabı okurken ise, kitapla tanışmak için zamanımızın olması gerekir." (bkz. Vladimir Nabokov, *Edebiyat Dersleri*, Çev. Ayşe Lucie Batur-Fatih Özgüven, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.)

Roland Barthes, "Yazarın Ölümü" başlıklı yazısıyla okur merkezli edebiyat kuramının öncülüğünü yapar. Bir metin okunduğu anda var olmaktadır. Bir metin, okuru olmadan var olamaz. Metin, sadece okunduğu sürece vardır ve okunduğu an var olmaya, yaşamaya, değişmeye başlar. Dolayısıyla metin, yazıldığı an yazarından bağımsızlaşır ve okurun okumasıyla, yorumuyla yeniden yaratılır. Yazarın demek istedikleri önemli değil, okurun anladığı ve imgeleminde canlandırdığı metnin var oluşuna zemin oluşturur. "Yazarın ölümü" düşüncesi metnin çokanlamlılığını güvence altına almanın gereğidir. Yazar ölür ve metin sahiptir. Söz yazarın olmaktan çıkar, anlamın egemenliği okura geçer.

Umberto Eco'nun örnek okuru dikkat çekicidir. Metnin amacının örnek okuru üretmek olduğunu dile getiren Eco, onu şöyle tanımlar: "Metni bir bakıma okunması tasarlanan biçimde okuyan okurdur. (...) Örnek okur, metnin, işbirliğine gidecek biri olarak öngörmekle kalmayıp aynı zamanda yaratmaya çalıştığı bir okur tipi. (...) Örnek bir okur vardır ve metin bu okurların her birinden farklı bir tür işbirliği bekler." Eco'nun deyişiyle örnek okur "oyunda kalmayı bilen kimsedir." Yazar, bir başka okur tipini de bize tanıtır: Ampirik okur. Bu okur "metni birçok biçimde okuyabilir, üstelik ona nasıl okuması gerektiğini belirtecek bir yasa da yoktur; çünkü çoğunlukla

bu okur metni, metnin dışından gelen ya da onda rastlantısal olarak uyandırdığı tutkularının bir mahfazası gibi kullanır." (Bkz. Umberto Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti*, Çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, İstanbul 2016)

Okur, bir anlatıyı takip ederken metinle öyle ya da böyle işbirliği yapar. En azından yazarın bıraktığı boşlukları kendince doldurur. Böylece örnek okur olma yolunda ilk adımı atar. Anlatı ormanında ilerledikçe yol bir süre sonra çatalanmaya başlar. Artık her adımda bir seçim yapmak zorunludur. Hatta okur, anlatıcının seçimlerini önceden tahmin etme oyununa başlar. Oraya buraya bırakılan ipuçlarını takip ederek kurmacayı çözmeye çalışır. Anlatının dili, tonu, zaman seçimi, olayların gelişim hızı, aslında metne dair her detay bir ipucudur.

Örnek okur, ampirik okur değil Eco'ya göre. Ampirik okur, metni değişik biçimlerde okuyabilir. Çoğu zaman da anlatıyı, kendisinde rastlantısal olarak uyandırdığı tutkuların bir mahfazası gibi kullanır. Burada, derin bir üzüntü halindeyken komedi filmi izleme konusunu örnek veriyor Eco. Bu durumdaki izleyici için gülmek zordur. Ampirik izleyici, filmi yanlış okumaktadır. Neye göre? Yönetmenin düşünülmüş olduğu seyirci tipine göre.

Örnek okur, sadece metinle işbirliğine gidecek kişi değil, yazarın yaratmaya çalıştığı okurdur aynı zamanda. "Bir varmış bir yokmuş" diye başlayan bir anlatıyı dinlemeye hazırlanan kişi bir çocuk veya sağduyunun ötesinde bir hikâyeyi dinlemeye hazır bir kişi ise ancak örnek dinleyici olabilir.

Bu anlatılanlardan, bir metni kendi tecrübelerinin, tutkularının

1940'ta Londra'nın bombalanması sırasında çekilmiş fotoğrafta, çökmüş bir kitapçının görüntüsü yer alıyor. Açılmış tavandan hayalet gibi olmuş binalar görünüyor. Dükânın orta yerinde, bir giriş ve eşya yığını duruyor. Ama duvarlardaki raflar yerlerini korumuş ve kitaplar yara almamış görünüyor. Döküntülerin ortasında duran üç kişi var: Biri, hangi kitabı alacağı konusunda kararsız; ciltlerin yan tarafındaki adları okuyor. Gözlük takan bir diğeri, bir cilde uzanıyor. Üçüncü adam, elindeki kitabı açmış, okuyor. Sırtlarını ne savaşa çeviriyorlar, ne de yok edilişi görmezlikten geliyorlar. Apaçık ortada olan zorluklara karşı koymaya çalışıyorlar. Soru sorma hakkı gibi herkeste olan bir hakkı kullanıyorlar. Enkazın arasında okumanın kimi zaman sunduğu görebilme yetisini, anlayışını arıyorlar.

etkisinde okuyan kişi örnek okur olamaz diye anlıyorum. Örnek okur, oyunun kurallarını bilen ve oyunda kalabilen kişidir. Peki, oyunun kurallarını kim koyuyor? Burada bir tuzağa düşüp tabi ki yazar diyecektir çoğumuz. Ama eğer örnek okuru ampirik okurdan ayırdıysak, örnek yazarı da ampirik yazardan ayırmamız gerekir.

Sürdürülebilir iyi bir okuma bizi kendimiz dâhil her türlü kötülükten uzak tutacaktır. "Bir ceket satın aldığınızda önemli olan, ceplerinin kitap sığacak boyda olmasıdır." diyen Daniel Pennac, "Roman Gibi" adlı eserinde kitaplara ve okumaya dair görüşlerini bir araya getiri-

yor. Okurken bizi de gülümsetiyor. Çünkü ya bize karşı yapılmış yanlışları ya da çocuklarınıza karşı yapmakta olduğumuz yanlışları görüyoruz. Ama illa "yanlışlar" göreceğiz değiliz. Zaten Pennac'ın bir kitap okurunun hakları bildirgesi var kitapta:

1. Okumama hakkı.
2. Sayfa atlama hakkı.
3. Bir kitabı bitirmeme hakkı.
4. Tekrar okuma hakkı.
5. Canının istediğini okuma hakkı.
6. "Bovarizm" hakkı.
7. Canının istediği yerde okuma hakkı.

8. Çöplene hakkı.

9. Yüksek sesle okuma hakkı.

10. Susma hakkı.

Pennac'ın okurun "okumama hakkı"nı destekler mahiyette bir diyalog: Paris'te Walter Benjamin'in evine kendisiyle röportaj yapmaya giden bir muhabir, Benjamin'in çalışma odasında yeni alınmış koli halinde birçok kitap görür ve biraz alaycı bir şekilde: "Tüm bu kitapları okuyabilecek vaktiniz olduğuna inanıyor musunuz?" diye sorar. Benjamin de muhabire şöyle cevap verir: "Kitaplar yalnız okumak için değil, aynı zamanda birlikte yaşamak içindir de."

Söylemek istediklerimizi Franz Kafka özetliyor: "Okuduğumuz kitap bir yumruk gibi bizi uyarıyorsa ne işe yarar." Bize "Oku." denilmiştir. Okumayı öğrendiğimiz andan ölünceye değin kaybedilmemesi gereken en kutsal eylemdir okumak. Hayatımızın bütününde var olacak bahar mevsimidir kitaplar. Her mevsimde bahar coşkulu kitaplarla yolumuzu aydınlatmalıyız. Yeryüzünün kandilleri olan yazarlar, edebiyatçılar, şairler kitaplarla var olmayı sürdürenlerdir.

Özgürlüğün Kitap Döşeli Yolu

M. Emin GÜRDAMUR

AMERİKA tarihinde “zenci yasanları” olarak bilinen kanunların özellikle güney eyaletlerde utanç verici biçimde uygulandığı yıllarda Frederick Douglass (1818-1895), okuması ve yazması yasak olan kölelerden biriydi. Kanunlar sadece siyahileri değil, onlara okuma yazma öğreten beyazları da kapsıyor, mesela Güney Carolina’da zencilere okuma yazma öğrettiği tespit edilen beyazlara altı ay hapis ve 100 dolar para cezası veriyordu. Okurken suçüstü yakalanan kölelere ise 10 kırbaç vuruluyor, suçun tekrarlaması halinde işaret parmağı birinci boğumdan kesiliyordu.

Henüz on yaşlarında olan Douglass, çalıştığı çiftlikte, kızına kitap okuyan hanımefendisini usulca dinlemeyi alışkanlık haline getirir. Dinlemekle kalmayıp yavaş yavaş her biri bir sese tekabül eden harfleri, harflerin yan yana dizilişleriyle ortaya çıkan sözcükleri anlamaya başlar. Çiftliğin efendisi, köle Douglass’ın alfabeyi öğrenmeye başladığını duyduğunda öfkelenir ve karısına, o traftayken kızına hikâye okumamasını salık verir.

Gerekçesi ise kayıtlara şöyle geçer: “Okumak onun aklına özgürlük fikri sokacak!” Çiftliğin reisi yüzde yüz haklıdır. Douglass, bütün engellere rağmen okumayı öğrenir, kelimelerin gücünü kavrar. Yirmi yaşına geldiğinde kaçır ve kölelik karşıtı bir mücadele başlatır. Diğer zencilere okuma yazma öğretir, Ku Klux Klan’a karşı mücadele eder, gazete çıkarır. 1895’te öldüğünde ondan geriye sadece siyahileri ilgilendirmeyen şu sözler kalmıştır: “Bir kere okumayı öğrendin mi, sonsuza dek özgür olacaksın.”

Okumakla özgürlük arasındaki bu güçlü bağın izini, katı ideolojik örgütlerde karşımıza çıkan okuma kısıtlamalarında da sürmek mümkündür. Bir insanı kendi aklından ve kendi iradesinden mahrum etmenin, sadık bir tebaa hâline getirmenin, kısaca köleleştirmenin yolu her şeyden evvel onun bilgi ve yorumlama kanallarını denetlemekten geçer. İdeolojik yapılar, dondurulmuş zihinlerin üzerine basarak yükselirler. Araştıran, irdeleyen, soran insanlar, bu yapıların paydaşı olmak şöyle dursun

başına beladır. Onlar kılıksız insan, programlanmış davranış, öngörülebilir sorular isterler. Meşruiyetlerini topluma dayattıkları “tek hakikatçılık” üzerinden devşirdikleri için kendileriyle hizalanacak başka bir hakikati anlamak bir kenara, karartmak, nefessiz bırakmak, yok etmek isterler. Aslında temellük ettikleri “hakikat” değil, onun bir aksinden ibarettir. Kendi gerçekliklerini yaşatmak için başka gerçekliklerle savaşmalarının gerçek nedeni de budur.

İslam dünyasında okuryazarlık en baştan beri itibar görür, el üstünde tutulur. Evvela, bugünkü manada literal bir ‘okumayı’ kastedip kastetmediği hususunda her ne kadar ittifak olmasa da vahyin ilk sesinin “Okul!” olması, sonraki yüzyıllarda Müslümanlar arasında ilme ve okumaya dair reflekslerin temel referansı kabul edilmiştir.

İslam medeniyeti aslında bir tür kitap medeniyetidir. Kitapla büyümüş, kitapla serpilmiştir. Kitapla arasına mesafe koyduğu zaman da inkıta uğramıştır. Devlet adamları

ilim ehline hürmetkâr davranmış, dev kütüphaneler kurulmuş, kitap çevresinde incelmış zevkler, estetik meşgaleler gelişmiştir. Sadece Endülüs Kütüphanesi'nde altı yüz bin kitap olduğu söylenmektedir.

İslam tarihine baktığımızda orada okuryazarlığın hürriyetle hizalandığı, bir tutulduğu ve hatta takas edildiği eşsiz bir manzaraya şahit oluruz. Bedir, Müslümanların ilk savaşıdır. Savaşın sonunda Mekke'li müşriklerden esir düşenler olmuştur. Bu esirlerden okuma yazma bilenler on Müslümana okuma yazma öğretmek şartıyla serbest bırakılmıştır. Orta Çağ'da kanlı bir harbin sonunda kurulan terazide okuryazarlık ile insan hürriyetinin birbirini tarttığı başka bir örnek bulmak zordur. Bu uygulamada Hz. Peygamber'in okuma yazma bilen bir toplum arzusu, tarihsel bütün yaklaşımların fevkinde bir vesikadır.

Öte yandan bildik şekliyle 'okumak', okuma türleri arasında başı çekmekle beraber yegâne okuma biçimi değildir. Yegâne okuma biçimidir, dersek biz de bir tür tek hakikatçilik gütmüş ve kendi gerçekliğimizle başka gerçeklikleri zedelemiş oluruz. Dinleyerek, gözlemleyerek, tefekkür ederek, susarak icra edilen okuma biçimleri de zamana, zemine ve manaya mukayyet olarak öne geçebilir, kıymet arz edebilir ve hatta başı çekebilir. Sözgelimi halk irfanı diye bilinen derin ırmağın bildik anlamda bir alfabesi olmamakla beraber kıvınlıp akarken beslediği, büyüttüğü, olgunlaştırdığı toplumlar vardır. İnsana ve hakikate giden yollar pek çoktur. Bu minvalde okumayı ve bilmeyi birbirinden ayıran Yunus Emre'nin sesine kulak verecek olursak, alfabenin de üzerinde bir alfabe olduğunu duyarız: "Yigirmi dokuz hece / Okursun uçtan uca / Sen elif dersin hoca / Manası ne demektir?"

Gerçekte sadece hakikat değil,

gündelik hayat ve ölüm bile yirmi dokuz harfin kâmilten kavrayamayacağı, taşıyamayacağı ve aktarmayacağı olgulardır. Böyleyken salt okuryazarlık, zihinsel özgürlüğe giden yolun sadece taşlarını döşeyebilir. O yolda yürümek insanın iradesine, daha spekülâtif bir ifadeyle özgürlüğe olan sadakatine, düşkünlüğüne bağlıdır. Prof. Dr. Mümtaz Turhan, "Yamyam bir topluma sadece okuma yazmayı öğretirseniz, o toplum okuma yazma bilen yamyam bir toplum olur." der. Sanayi devrimiyle aklını bilimin eyerine oturtan ve ağırlık yaptığı için vicdanını fırlatıp atan modern insanın son yüzyıl içinde ortaya koyduğu korkunç savaş performansı, sonuçları itibarıyla "okuma yazma bilen yamyamlar" ifadesinin içini fazlasıyla doldurur niteliktedir.

Bir metni birinin elinde saman kâğıdına, öbürünün elinde alev alev yanan ocağa, bir kitabı birinin gözünde ölü denize, öbürünün gözünde fırtınalı okyanusa dönüştüren muammasa, kişinin karakteriyle alakalıymış gibi gözükse de gerçekte hürriyete olan sadakatiyle alakalıdır. İnsanlar ekseri kendilerine hak veren kitapları okumaktan haz alırlar, kendi seslerini boşa düşürecek seslere tahammül edemezler. Böyle olunca da okumak, sonu gelmez bir kendini tekrarin, sağlaması yapılmaya yapılmaya büyüyen bir yanılgının kollarında değerini yitirmekle kalmaz, aynı zamanda duvarları özgürlük posterleriyle dolu bir hapishaneye dönüşür. Evet, okumak bir hapishaneye dönüşebilir. Yollar simülasyon, ufuk yağlı boya, koku sentetik olabilir. Bu dört duvar arasında kendini özgür zanneden insan esaretin belki de en beterini yaşar. Çünkü onun bilinci gönyesini yitirmiş, tam da esareti hürriyetten ayırt edecek yerinden dumura uğratılmıştır. Güneş bütün ihtişamıyla yerinde durmaktadır lakin ondan istifade edecek gözler

zedelenmiştir. Artık o kendi gerçekliğiyle baş başadır. Aldanışın en dokunaklı biçimi budur. Platon'un alegorik mağarasında hâlâ insanlar yaşamaktadır. Ellerinden ve ayaklarından zincirlenmiş insanlar, ışığa sırtlarını dönüp duvara karşı oturmaktadır ve nesnelerin duvara yansıyan gölgelerini yegâne gerçeklik zannetmektedirler. Aksini görebilmek için gözleri acıtan ışığa bakmak gerekir. Dünyanın ilk gününden beri bu böyledir; "Bilmek acı verir."

Sadece tembeller değil, korkaklar da zihinsel konforlarını bozmayı göze alamazlar. Aksine o konforu sürdürebilmek adına gerekirse gün gibi aşikâr doğruların kolunu kanadını kırmayı yeğlerler. Gerçekte insan ve hayat, karşılıksız bir soru olarak birbirine bakar. Bu karşılıklı sessizliği "okuyarak" aşmaya yeltenenlerin göze alması gereken daha büyük bir sessizlik vardır. Cemiyetin gürültüsünden, planyasından, emniyet dairesinden uzaklaşmak ve basılacak taşları dürterek, yoklayarak seçmek, yeri geldiğinde devrilen sütunlar, çöken tabular, tutuşan hatıralar görmek zordur. Ne yollar tek şeritlidir, ne insan tek boyutludur, ne de hayat ölüm kadar gerçektir. Bir kalbe bin bir iniş çıkış, bin bir telaş sığdıran Âdemoğlu'nun dünyadaki yolunu kısaltacak gizemli bir patika, büyüü bir reçete yoktur. Mağaradan dışarı çıkmanın yolu, kitabın içinden sızan ışığa doğru yürümekten geçer. Bu yürüyüşte o göz yakıcı aydınlığa tahammül, gölgelerle hesaplaşmak ve kapıları tek tek yoklamak vardır. Her seferinde tam buldum zannederken kaybetmek, yeni baştan yola koyulmak, yeni baştan aramak vardır. Eskiler, aramanın bulmak kadar değerli olduğunu söylerler. Kim bilir, herkesin "Buldum!" diye çığırkanlık yaptığı yerde aramaya devam etmek güzel bir "bulmak" şeklidir.

Papirüsten Piksele

Muhammed Kâmil YAYKAN

“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”

(Zümer, 39/9.)

İNSANLIK... Yazı... Kalem... Kâğıt... Satır... Mürekkep... Baskı... Cilt... Matbaa... Teknoloji...

Uzar da gider bu liste böyle, sayfalarca. Sayfa... Hiç düşündük mü nedir diye sayfa? Ya da ilk sayfa neye benziyordu diye? Ya da yazına ihtiyacı duyan ilk âdemoğlu nereye, ne yazdı diye?

İnsan hilkati gereği sosyal bir varlıktır. Bu da, onun başkalarıyla bilgi alışverişinde bulunmasının doğal sebebidir. Hâliyle insanlık günümüze değin bilgi paylaşımını sürdürerek gelmiştir. Bu paylaşımların en önemli noktasında ise şüphe yok ki yazılı metinler bulunmaktadır.

“Söz uçar yazı kalır.” cümlesi, yazının ne denli kadim bir varlık olduğunu bize tek başına anlatmaktadır. Çünkü yazıya geçirmek, belgelemektir. Belgelemek ise herhangi bir şeyin varlığını resmileştirmektir. Belgeli olan, bir kâğıda bir kalemle yazılan şeyde ihtilaf yoktur. Kimlik Belgesi, Öğrenim Belgesi, Sürücü Belgesi, Görev Yeri Belgesi vs. hepsi aslında insanın bir yetisini resmileştirmesi, başkalarına vesikalaması için vardır. Biliriz ki bu belgeye sahip olan bir kişi belgenin gereksinimlerini yerine getirebilmektedir. Koşulsuz bir ön kabuldür bu durum. Belgeli olan şey vardır ve geçerlidir.

Kitaplar da bir bakıma bu gerekçe ile kaleme alınmıştır. Nisyan ile malul olan insanın, unutmaya ihtimaline karşı bir belgedir kitap. Kültür kitaplarla aktarılır. Binlerce yılda nakış nakış işlenerek inşa edilen medeniyetler kitaplar sayesinde ayakta kalır. Hatalardan çıkarılan dersler, yeni bir işe başlanırken kullanılan teknikler kitaplarda anlatılır ki sonradan gelen önce gelenlerin tekrarına düşmesin, onların işlerinin üzerine yeni işler işleyebilsin...

Tarihçe-i yazı ve'l-kâğıt

Mağara duvarlarına farklı figürler çizen insanoğlu zaman içinde yazılı metinler oluşturmaya başladı. Eski zamanlarda yazılar taş, maden gibi dış etkenlere dayanıklı tablet olarak adlandırdığımız malzemelerin üzerine yazılırdı. Ama bu malzemeler oldukça ağırdı. Bu ilk versiyon tabletlerden umduğunu bulamayan insanoğlu günümüzde kullandığımız modern tablete kadar ka-

gıdı pek çok evreden geçirmek durumunda kaldı.

Tahta, kil gibi daha hafif malzemeler denendi ama başarı yine elde edilemedi. Çin’de ipek kullanan insanoglu Nil kıyılarında yaprak hâline getirilmiş papirüs liflerinde çözümü aradı. Ve kısmen buldu da. Mısır’dan Yunanistan’a oradan da Roma’ya geçen papirüs yazılı metinlerin oluşturulmasına çare oldu.

Kütüphaneler inşa etmeye başlayan insanoglu, koyun derisinin parlak bir cila ile beyazlatılması sonucunda elde edilen parşömen ile yepyeni bir çağa girdi yazım hayatında. Bu katlanabilen, bir araya getirilip dikilebilen ve ciltlenerek bir defter şekli alan malzeme ile kitap klasik anlamda bildiğimiz formuna kavuştu. Papirüs, sayfaların numaralanabilmesine imkân tanıyarak kitabın işlevselliğini artırıyor ve insanoglunun aradığını bulmasını kolaylaştırıyordu. Kabukları soyulduktan sonra çeşitli kimyasallar ile su içinde seyreltilen ağaç parçacıklarının oluşturduğu selüloz hamurundan elde edilen modern hâle kadar kâğıt pek çok aşamadan ve teknikten geçti.

Kâğıdın bu serencamıyla kitap yazımı ve basımı ile ilgili teknoloji de gelişim gösterdi. Elle kopya edilen eserler matbaa ile daha kolay çoğaltıldı. Bu hız zamanla dergi ve günlük gazete gibi fikirlerin de ortaya çıkmasına zemin hazırlıyacaktı.

Bilişim devrimi ve e-kitap

Dünya sahnesine gönderildiği ilk günden beri farklı ihtiyaçları için sistemli bir şekilde alet üretmeyi başaran insanoglu 20. yüzyılın ikinci yarısında belki de o güne değin ürettiği en önemli makineyi icat etti. Tarihi çok eski devirlere kadar uzansa da modern anlamda “Bilgisayar” dediğimiz bu makineler zamanla evlerimize hatta ceplerimize dahi girecek ve kendini bizlerin ayrılmaz bir parçası kılacaktı.

Bilgisayar kullanımıyla doğru orantılı ola-

rak icat edilen “kelime işlemciler” ise yazı tarihine bambaşka bir boyut ve nitelik kazandırdı. Artık eskisi gibi -kalem ortak ismiyle adlandırılan- bir nesneyi farklı yüzeyler üzerinde gezdirerek yazı yazılmıyordu. Onun yerine üzerinde tuşlar bulunan bir aygıt kullanılıyor, üzerine basılan tuşun simgelediği karakter bir ekran üzerinde zahir oluyordu. İnsanoglunun doğrudan yazıya dokunarak bir metin üretme devri kapanmıştı artık. Klavyeden monitöre uzanan kablolu yolda sanal harfler karşımıza çıkmaya başlamıştı. Üstelik bu programlar çeşitli font ve büyüklükte yazı yazmayı da mümkün kılmış, yazınımızı hareketlendirmenin de önünü açmıştı.

Kısaltmasını hepimizin bildiği “www” (world wide web) yani “Dünya Çapında Ağ” ile dilediği bilgiye kolayca ulaşma imkânına sahip olan insanoglu bu sanal ortam içinde oturduğu yerden dünyanın öbür ucundaki kütüphanelere erişim kolaylığı yaşamının keyfini sürmeye başladı.

Kasa, klavye, fare ve monitör dörtlüsünden meydana gelen klasik bilgisayarların mobil cihaz boyutlarına indirgenmesi sonucunda dünya cebimize sığacak kadar küçüldü. Elimizde tuttuğumuz dokunmatik ekranlı “smart” nesneler binlerce yıl önce taş ve kil-den meydana getirerek çivi yazısı ile işlemeye çalıştığımız “tablet”in belki de ulaşmak istediği noktaya geldi...

Tam da bu noktada aklına bir fikir geldi insanoglunun... Acaba kitaplar bu sanal ortama aktarılabilir miydi? Acaba kitaplar bu sanal ortamda görüntülenebilir, okunabilir miydi? Acaba kütüphaneler dolusu kitap bu cihazlar yardımıyla her an her yerde yanımızda olabilir miydi? Bunun gibi yüzlerce soru takip etti fikri. Çalışmalar başladı. Bilim insanlarının epeyce mesai harcamaları sonucunda kitap okunmasına imkân sağlayan, okuyabilen ve okunabilen elektronik mobil cihazlar üretildi sonra.

E-Kitap okuyucu dendi bu cihaza. Başındaki “e” haric kitaptan hiçbir farkı da yoktu aslında. Pek çoğu karşı çıktı. Çıkıyor da. “Kitap dokunmadan okunur mu hiç?” “Kitabın kokusunu duymak lazım azizim.” gibi pek çok cümle ile...

1993'te “BiblioBytes” isimli e-kitap satışına imkân sağlayan ilk web sitesi kitapla ilgili serüvenimizin önemli bir noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, 19 Kasım 2007 bu yolculuğumuzda adeta yeni bir çağın açılış gününü temsil etmektedir.

Kindle ve elektronik mürekkep

Dünyanın en büyük online kitap satış sitesi olan “amazon.com” 19 Kasım 2007'de Kindle isimli e-kitap okuma aracını piyasaya sürdü. Bu tarihe kadar başta “pdf” olmak üzere pek çok formatta oluşturulmuş sanal kitaplar internet üzerinden ücretsiz bir şekilde paylaşılmakta ve indirilmekteydi. Ancak Kindle ile e-kitap ticari bir forma büründü ve internet sitesi üzerinden para karşılığında satılmaya başladı.

Monitör üzerindeki milyonlarca piksele bakmaktan yorgun düşen gözler, yeni e-kitap okuyucu ile bu sorunu da bertaraf ediyordu. 1997'de geliştirilmeye başlanan yeni bir teknolojik ürün ile gözlerin ekran tarafından yorgun düşmesinin önüne geçiliyordu.

“Çapı yaklaşık bir insan saçı kadar olan milyonlarca mikrokapsülün içindeki akışkan siyah parçacıkların belli bir elektrik yükü ile görünür kılınması” prensibiy-

le çalışan bu ürün zaman içinde e-ink (elektronik mürekkep) olarak anılmaya başladı. Elektronik mürekkep bilinen bu teknoloji mobil cihazların aksine ışık kaynaklı bir teknolojiyle çalışmadığı için gözü de yormuyordu. Kısaca söylemek gerekirse bir kitabın herhangi bir sayfasının teknolojik formuydu, elektronik mürekkeple yazılmış bir metin. Bu da ne kadar okursak, ne kadar bakarsak bakalım gözlerimizin yorulmayacağı, dolayısıyla korkulunun aksine kalıcı bir göz rahatsızlığına yakalanmayacağımıza işaret ediyordu.

E-mürekkep ile insanlığı binlerce yıllık yazı serüveninde de yeni bir merhaleye gelmiş oluyordu. Isınmak ve beslenmek için yakılan ateşin külünden kök boya ile ürettiği ilk kalemlere, modern anlamda kullandığımız istampa mürekkebinden yazıcı kartuşuna hatta tonerine kadar pek çok aşamadan geçen yazı aletleri nihayetinde elektronik mürekkep ile güncel formuna ulaşmış oluyordu. Kalem, gelecekte bu form dışında daha nice güncellemeler görecekti, nice farklı şekle bürünecek bilinmez ama son teknolojik gelişmeler elektronik mürekkebin çeşitli renklerde piyasaya sürüleceğini gösteriyor bizlere.

Hemen her teknolojik gelişmeye yapılan, artık klasikleşmiş “Bu icat pek tutmaz, fazla uzun ömürlü bir gelişme değil.” şeklindeki eleştiriler -tabi ki- e-kitaba da yöneltildi. Ama bu yeni teknoloji, eleştirilere en güzel cevabı 2011 yılına geldiğimizde verdi: Amazon, her 100 basılı kitaba karşı 105 e-kitap satışı yaptığını duyurdu.

E-kitap bize ne getiriyor, bizden ne götürüyor?

Kitabın teknoloji çemberinden geçerek güncel bir form kazandığı e-kitap, biz kullanıcılara sağladığı pek çok yararın yanı sıra bazı dezavantajlara da sahip. Her şeyden önce e-kitap, çevreci bir teknoloji olarak karşımıza çıkıyor. Yapılan araştırmalar bir ton kâğıt için iki ton ağaca ihtiyaç duyduğumuzu gösteriyor. İki ton ağaçtan ise sadece 200.000 sayfa A4 kâğıt üretilabiliyor. E-kitap teknolojisinin çevrecilik özelliği ise tam bu noktada devreye giriyor. Dijital kopyalarla çoğaltılabilen herhangi bir e-kitap için sonsuz sayıda sayfa üretmek amacıyla herhangi bir ağaç kesilmesine gerek kalmıyor. Bu da hem kısa hem de uzun vadede ekoloji ve insanlığa büyük bir fayda sağlıyor. Ayrıca uzmanlar bu durumun maliyeti düşüreceğini ve gelecekte kitapların çok daha ucuz bir şekilde okuyucuyla buluşacağını belirtiyor.

Elektronik kitap teknolojisinin günlük hayatımızı kolaylaştırma yolundaki faydalardan bir tanesi de kendi kişisel kütüphanemizi her an yanımızda taşıyabilmemize olanak sağlaması. Sahip olduğumuz bir e-kitap okuyucu veya e-kitap okumaya imkân tanıyan herhangi bir akıllı mobil cihaz ile aynı anda pek çok kitabı yanımızda taşıyabiliyor, okuyabiliyor, araştırma yapabiliyoruz. Ayrıca bu kitapları istediğimiz font ve/veya karakterde görüntüleyerek okuma sürecimizi kolay hâle getirebiliyoruz.

Bir de kütüphanelerde kitap bekleme sırasını ortadan kaldırıyor e-kitap. Kitabın elektronik nüshasına sahip olan bir kütüphane bu kitabı aynı anda istediği kadar kullanıcının hizmetine sunabiliyor. Bu da araştırmacılar için oldukça büyük bir kolaylık sağlıyor.

Bu kazanımlarının yanı sıra kaybettirdikleri de yok değil elektronik kitabın. Karşımıza çıkan/çıkabilecek en önemli problem kitabın sanal formatı. Farklı formatlarda kaydedilen e-kitaplar ticari rekabet dolayısıyla farklı marka ve modellerdeki okuyucularda açılmıyor/görüntülenemiyor. Az da olsa okuyucuların karşı karşıya kaldığı bu problem kitabın erişilebilirliğini kısıtlıyor. Ayrıca bu teknoloji henüz bebeklik çağına olduğu için belli teknik aksaklıkları da beraberinde getiriyor. Ama geliştiriciler bu tür problemlere karşı çözümler bulmaya gayret gösteriyor.

Değişmeyen tek şey
değişimin kendisidir.
Dolayısıyla kitap da
günden güne, çağdan
çağa değişim gösteriyor
hızla. Mağara duvarlarına
kömürleşmiş kalıntılarla
karalama yapan insanlar
bugünkü dokunmatik
ekranlı nesneleri görse ne
derdi acaba?

Bir de basılı kitap müdavimleri için kitaba dokunamamanın getirdiği fiziksel bir problem var bu teknoloji-
de. Kâğıda, kâğıdın dokusuna, bas-
kı kalitesine ve de kokusuna kadar
kitap dendiğinde aklımıza ilk gelen
özellikler bu yeni form elektronik
kitaplarla standart ve kimilerine
göre ruhsuz bir hâle bürünüyor.

Sonuç niyetine

Günümüz insanı geçmiş ile bir bağ kurmak istese veya geleceğe bir mesaj iletme kaygısına düşse mutlaka kitaplı bir yoldan geçmek zorunda. Yazı karakterlerinden yoksun olduğumuz bir hayat dünyamızı da “karaktersiz” bir hale getirecektir sonunda. Bunun farkında olan insan-
noğlu kitaplarla varlığını sürdürüyor
aslında.

Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir. Dolayısıyla kitap da günden güne, çağdan çağa değişim gösteriyor hızla. Mağara duvarlarına kömürleşmiş kalıntılarla karalama yapan insanlar bugünkü dokunmatik ekranlı nesneleri görse ne derdi acaba? Zaten hayatı ve insanı ilgilendiren hemen her şey değişmiyor mu oysa?

Eski ustalar, bilgeler, âlimler kütüphanelerin tozlu rafları arasında arttırmaya çalışıyorlardı bilgelerini; modernleri ise internet âleminde sanal bağlantılar arasında bulma çabasında aradıklarını. Çaba değişmedi ama mahiyeti ve yöntemi “güncellendi” modern çağın aynasında. Kitaplar da nasiplendi bu durumdan formları değişti yavaşça. Mürekkeple yazılan harfler şimdi e-mürekkeple görünür oldu kâğıt niyetine kullandığımız tablet ekranlarında.

Zaman değişti... Değişiyor. Değişecek de hızla. Biz de insanoglu olarak değişime ayak uyduruyoruz. Her mahallenin yalnızca bir radyosu olduğu günlerden hepimizin cebinde bulunan bilgisayarların çağına geldik göz açıp kapayıncaya dek. Bu değişim rüzgârından nasibini alarak elektronikleşen pek çok şey gibi kitap da elektronik ortamlarda karşımıza çıkıyor modern zamanlarda. Bugünkü durumu şaşıracak karşılayan insanlık birkaç nesil sonra günümüz kitabını unutacak belki de? Kim bilir elektronik kitap belki de kitabın nihai formu olmayacak, o da değişecek ve tahayyül bile edemeyeceğimiz bir forma bürünecek... Bunun için de zaman lazım... Beklemek ve görmek... İnsanlık tarihini izlemek...

Önce kitapları
yakmaya
başlarlar, sonra
insanları...

Kâğıt ve Ateş

Beyazıt AKMAN

KITAP ve ateş arasındaki savaş asırlardır devam ediyor. Mürekkep ve kâğıt, ateşin ve alevlerin tehdidine çok az zaman karşı koyabildi. Yeryüzünün yepyeni bir bahara başlayacağı bir ekinoks günü, bu savaş tekrar gün yüzüne çıktı.

Florida eyaletindeki Gainsville küçük, sıradan bir kasabaydı. Neredeyse sadece bir marketi, bir postacısı ve bir bankacısı olan, 100 bin nüfusluk, pek de kimsenin umurunda olmayan tipik bir Amerikan kasabası. Burayı, bırakın dünyada, Amerika'da bile pek bilen yoktu. Ta ki 2010'da Terry Jones adlı bir rahip çıkıp da 11 Eylül'ü

"Ulusal Kur'an Yakma Günü" ilan edinceye kadar.

21 Mart 2011'de bu rahibin Kur'an-ı Kerim'i kiliseden bozma, uyduruk bir mahkeme salonunda yakışını Amerika'da bir YouTube videosundan izlediğim anı hiç unutmam. Titrek ve amatör görüntülerden, videonun bir cep telefonu kamerasından çekildiği anlaşıyordu. Videonun kendisi gibi sözde mahkeme de uyduruktı. Fakat bu uydurukluğun arkasında insanı asıl korkutan ve rahatsız eden, Amerikan filmlelerinden tanıdığımız o mahkeme salonunun tüm detaylarıyla hazır-

lanışı ve figürlerin işlerini sanki bir Kafka romanındaymış gibi büyük bir ciddiyet ve dikkatle yapıyordu. Mahkeme salonu, kürsü, sözde savcı ve hâkim, hepsi yerli yerindeydi. Kur'an önce yargılandı, sonra da cübbeli bir hâkimin elindeki tokmağı masaya vurulmasıyla suçlu bulundu. Sonunda da bir barbekü mangalının içine yerleştirilen kutsal kitap ateşe verildi.

Jones aslında bu işi uzunca bir süredir planlıyordu. Her şey adamın 11 Eylül saldırılarının dokuzuncu yıldönümünde Gainsville'deki elli kişilik üyeden oluşan kilisesinin önüne "Kur'an, şeytan işidir." diyen bir pankart asmalarıyla başlamıştı. Amerikan medyasının da işe el atmasıyla konu önce ulusal sonra da global bir boyuta taşınıyordu. Bazıları Kur'an'ı yakmanın bir düşünce özgürlüğü olduğuna inanırken, sağduyulu pek çok kesim ise bunun yasal olsa bile etik olmadığını vurguluyorlardı. Dönemin savunma bakanı Robert Gates ve Amerikan ordusunun başı General David Petraeus bile böylesi bir hareketin Orta Doğu'da askerlerini hedef haline getireceğini ve Amerikan vatandaşlarının gereksiz yere öleceğini söylüyordu. El Kaide'nin ölüm listesinde Jones çoktan ikinci sıraya yerleşmişti bile!

Başkan Obama'nın da tartışmaya katılmasıyla birlikte Jones önce ikna edildi. Ama seçim dönemi bitip de Jones gündemden düşünce sessiz sedasız tekrar ortaya çıktı ve bu sefer pek de kimsenin umursamadığı halde barbar planını gerçekleştirdi. Aradan geçen yıllarda da bu işi tekrarlamaya devam etti.

Her yıl Amerika'da ve Avrupa'da böyle bir-iki manyak tip çıkar ve Müslümanlara ve İslam'a karşı öfkelerini kutsal kitabımızdan düşünce özgürlüğü perdesi arkasına sığınarak almaya çalışırlar. Bir gün Kur'an yakarlar, öbür gün pey-

gamberimizi (s.a.s.) çirkin bir şekilde karikatürize ederler, bir başka gün de bir romanda dinin tüm kutsallarıyla kafa bulurlar. Kolay olan bu olayların Batı dünyasını yansıtmadığını, birkaç kendini bilmez, sağduyu yoksunu cahil ya da kışkırtıcı tip tarafından yapıldığını ileri sürmektir. El Kaide ve DAESH gibi cahil gürürları tahrik eden ve harekete geçiren bu hareketlerin yol açtığı nefretin kısır döngüsü de burada görülmeli ki bu da ayrı bir tartışma konusu. Ben bu tartışmaların hiçbirine burada girmeyeceğim. Benim anlatmak istediğim çok daha başka, daha derin bir şey.

Evet, bu insanlara istediğimiz kadar “manyak,” “psikopat” diyebilir, yaptıkları işlerin uydurukluğuyla istediğimiz kadar kendimizi avutabiliriz. Çenesinin iki yanına kadar bıyıkları uzanan ve güney aksanıyla Amerikalıların bile, tam bir “red neck,” yani güneşte enseleri yandığı için “kırmızı ense” diye hor gördükleri bu adamlara “cahil cühela” deyip geçebiliriz. Peki ya öyle mi?

Yıllar önce Terry Jones’un Kur’an’ı yaktığı o anı izlerken benim aklıma gelen ilk şey sadece kutsal kitabımızın değil tüm kitapların ve bu tarihin ateşle, barbarlıkla olan imtihanıydı. Belki de o günlerde Endülüs’teki Doğu-Batı ilişkilerini üniversitede ders olarak okuttuğum için.

Anlatayım...

Matbaanın tarihini hepimiz biliriz. Gutenberg efsanesi kafamıza bir mih gibi çakılmıştır. Ta ilkokul sıralarından, çok okumuş, mürekkep yalamış, Avrupa görmüş aydınlarımızın kitaplarına kadar başının tarihi bize tekrar tekrar öğretilmiş, bilinçaltımıza işlenmiştir. Güya Avrupa ilericidir, biz gerici. Batı öncüdür, biz ise kopyalayıcı. Onlar bulur, biz bakarız. Avrupa çağdaştır, medenidir, biz Doğu-

lular ise ilkel ve çağdışı! Şu gerici Osmanlılar İslamcı oldukları için matbaayı ta asırlar sonra kabullenebilmiştir. Sen çok yaşa İbrahim Müteferrika! (Matbaanın bize geç gelmesi ezberini de bir başka yazıda ele alacağım.)

Vesaire vesaire...

Peki, kaçımız kâğıdın tarihini biliyoruz? Size şöyle bir şey desem, o pek bir sevdiğimiz matbaa eğer İslam medeniyeti olmasaydı hiçbir işe yaramayacaktı, bana kim inanır? O pek yücelttiğimiz medeni Batı külliyyatı, Antik Yunanlar, Platolar, Aristolar, Sokratesler, o burun kıvrıdığımız Doğu medeniyetleri olmasaydı bugün belki hiçbirinin esamesi bile okunmayacaktı! Rönesans ve Reform. Bugünkü modern Batı’nın temellerini atan iki büyük hareket, İslam olmadan asla var olamayacaktı, desem, inanır mısınız?

Şöyle ki...

Matbaanın tarihini iyi biliriz bilmesine ama kâğıdinkini bilmeyiz. Bize tarih öğretenler, daha doğrusu tarihimizi öğrendiğimiz Batılılar kâğıdın tarihini Gutenberg efsanesi gibi öne çıkarmak bir yana, onu tarihin hep arka raflarına itmeyi tercih etmişlerdir de ondan. Oysa kitap demek kâğıt demektir. Matbaanın tüm sırrı çok sayıda sayfaya hızlı baskı yapılmasında saklıdır. Peki böylesi bir talebi parşömen karşılayabilir mi? Parşömen, yani hayvan derisi. İnce bir kitap için bile yaklaşık otuz koyun derisinin gittiğini söylerler. Bu ne demek? Bir matbaa sadece bir günde koca bir köyün tüm hayvanlarını elinden alabilir! Bu yüzen matbaanın ortaya çıkması ve pratik anlamda faydalı olabilmesi için modern kâğıt kullanımının Avrupa’da yaygınlaşması gerekiyordu. Öyle de oldu. Matbaanın gelişimi ile kâğıdın parşömen üzerindeki ha-

kimiyeti arasında doğrudan bir bağlantı vardır.

Modern, hepimizin bildiği anlamda kâğıdın Avrupa’ya tanıtılması ve geliştirilmesi ise doğrudan İslam medeniyetleri üzerinden olmuştur. Frenk keşişler basit bir toplama çıkarma işlemi için bile Roma rakamlarıyla bir koyun derisini hiç ederken, hatta asırlar öncesinde, Semerkant’taki Müslüman âlimler modern kâğıdın üzerinde algoritmik hesaplamalar yaparlardı.

Doğrudur, kâğıt önce Çinliler tarafından icat edildi, tam olarak da milattan önce birinci ya da ikinci yüzyılda. Ama Avrupalılar kâğıdı ilk defa on ikinci yüzyılda, yani kâğıdın icadından tam bin yıl sonra kullanmaya başlamışlardır. Müslümanlar ise bazılarımızın okul sıralarından hatırlayacağı 751 yılında Çinlilere galip oldukları o meşhur Talas Savaşı’yla tanışmışlardır kâğıt yapımıyla. Arap tarihçisi Talibi, Garip ve Eğlenceli Bilgiler Kitabı’nda böyle der. Savaşta tutsak düşen Çinli kâğıt imalatçıların Araplara kâğıt yapımını öğrettikleri tarihin seyrini değiştirmeleri bugün bile bizim için garip ve eğlenceli bir bilgidir. Ama bu, onun doğruluğuna gölge düşürmüyor. Tersine, bu hikâye bize iki şeyi çok iyi kanıtıyor: Bir, kâğıt en geç sekizinci asrın ortalarında Müslümanlar arasında yaygın olarak kullanılıyor. Ve iki, muzafer Müslüman orduları canhıraş savaştıkları düşmanlarını kılıçtan geçirmek şöyle dursun, bunların vakıf oldukları işlerde çalışmalarına müsaade ediyor ve onlardan bu işleri öğrenecek özgüveni ve uzak görüşlülüğü sergiliyorlar. Ama pek çok tarihçiye göre Orta Asya’daki kâğıt yapımı Talas Savaşı’ndan da öncesine gidiyor. Zira Semerkant’taki bir tüccara gönderilen bir mektubun dördüncü asra ait olduğu ortaya çıkmıştır.

Biz Türklerin tarihin böylesi bir dönüm noktasında Arapların yanında yer alarak bu savaş kazanmalarını sağladığımızı söylemeyi de unutmayalım. Türkler tarihin pek çok kritik noktasında ortaya çıkarlar ve işin seyrini değiştirirler.

Tarihin bundan sonrası malum. Semerkant ve Bağdat'taki müthiş kâğıt imalatı önce ihracatla, daha sonra da İslam imparatorluklarının genişlemesiyle Irak, Suriye, Mısır, Kuzey Afrika ve Sicilya'ya kadar uzanır. Son olarak da Batı Avrupa'nın o zamanki beşiğine, yani İspanya'ya sıçrar. Ve işte orada bir kere daha yeryüzünün kaderi yazılır.

Evet, kâğıt Çin'de milattan önce bulunmuştu. Ama İslam'dan önce ne Batı'daki Roma İmparatorluğu ne de Doğu'daki Persler onu kullanıyordu. Zerdüşter, kutsal kitapları Avesta'yı 12 bin deri üzerine kopya etmişlerdi! Ve eğer İslam medeniyetleri olmasaydı Avrupa, kâğıdı on yedinci yüzyıldan önce öğrenemeyecekti.

Peki, ne yazdılar bu kâğıtlara? Neler yazmadılar ki! İbn Rüşd, Aristo'nun felsefesini bu kâğıtlarda yorumlayarak Şarih El-Reis, yani Büyük Yorumcu olarak ün saldı ve Avrupa Aristo'yu İbn Rüşd çevirilerinden yeniden keşfetti. İbn-i Sina modern tıbbın temelini oluşturan El Kanun fi't-Tıb adlı medikal ansiklopedisini bu kâğıtlara yazdı. İbn Arabi, nam-ı diğer Şeyh El-Reis, keşif ehlinin sırlarını bu kâğıtlara döktü, kalbin, ruhun ve ilahi aşkın dili oldu. El-Harezmi Haçlı ordularının ilk karşılaştıklarında "büyü" dedikleri akıl almaz matematik hesaplarını bu kâğıtlarda yaptı, İbn Haytam, gözün anatomisini bu kâğıtlara çizdi, El-İdrisi dünya haritasını resmetti. On ikinci asırdan itibaren bu eser-

ler Latinceye çevrildiklerinde yine Endülüs'teki Müslümanların imal ettikleri kâğıtlar üzerine kopyalandı. Metinler o kadar hızlı bir şekilde çoğalıyordu ki Latinler bu Müslüman âlimlerinden artık kendi ev ahalilerinden biriymiş gibi bahsederlerdi. İbn Rüşd, Averros oldu, İbn-i Sina Avicenna'ya dönüştü. Şarih El-Reis'e Grand Commentator, Şeyh El-Reis'e ise artık Doctor Maximus diyorlardı. El-Harezmi'nin adı ise "algoritma" kelimesini oluşturarak bir disiplinin doğrudan adı oluvermişti. İbn-i Sina'nın Canon'u on sekizinci yüzyıl sonlarına kadar Avrupa üniversitelerinde başucu kitabı olarak okutulmuştur. Frenk doktorlarının ameliyat yaparken yanı başlarında Kanun'un açık olduğunu söylerler.

Bu şekilde yüzlerce isim, binlerce kitap önce Arapçadan Latinceye, sonra Latince'den diğer Batı dillerine çevrildi. Avrupa'nın karanlık çağı artık bitiyordu. Rönesans ve Reform hareketlerine temel oluşturacak bilimsel altyapı artık oluşturulmuş, gerekli özgüven kazanılmıştı. Belki de artık Müslümanların bilimine de gerek kalmamıştı!

Peki ya bu Müslümanları ve onların ortalıkta dolaşan sayısız kitaplarını ne yapmalıydı? İşte asıl anlatacağım konuya geldim: Cevap, Florida Rahibi Terry Jones'un atalarından, büyük büyük dedelerinden geldi: Index Librorum Prohibitorum, Latince'de "Yasaklı Kitaplar Listesi." Siz isterseniz "Yakılacak" kitaplar listesi de diyebilirsiniz. Sapkın, tehlikeli, ahlaksız kitaplardı bunlar ve hepsi de "şeytan işi"ydi! Tıpkı Jones'un asırlar sonra Gainesville'deki küçük kilisesinin önüne asacağı pankartta yazacağı gibi.

Bu listelerden ilkinin dokuzuncu asra kadar uzandığını söylerler. Roma'da, Amsterdam'da,

Venice'de ve Paris'te, hani şu medeniyetin beşiği pırlıtlı şehirlerde bu listelerin niceleri hazırlandı. Hangi kitaplar girmemişti ki bu listeye? Kopernik'in astronomi keşifleri ve güneş merkezli galaksi sistemini anlatan kitaplar ki bunlar kilisenin dünya merkezli anlatımına doğrudan tehdit oluşturmuyordu. Kepler'in teorileri ve Galileo'nun eserleri yine aynı temellerle yasaklandı, Galileo bizzat sorgulandı. 1242'de Paris'te Talmud'u, Floransa'da Boccaccio ve Ovid'in hikâyelerini yaktılar, 1270'te Aristo ve İbn Rüşd'ün eserleri Paris Üniversitesi'nde yakım indeksine dâhil edildi. Don Kişot'un bin sayfalık eğlenceli romanı, kitapta bireysel özgürlüğü özendiren tek bir cümle yüzünden yasak listesine eklendi. 1486'da Almanya'nın Mainz kentindeki bir piskopos yabancı dillerden çevrilen tüm kitapların yasaklanması kadar vardırıcağı işi. Kant'ın filozofisi ve diğer modern felsefi tartışmalar da daha basılmadan yasaklanacaktı. Listede İncil bile vardı! Engizisyona göre Kilise'nin onayı olmadan İncil kopyalamak ve basmak yasaktı da ondan.

Bu barbarlığın en büyüğü de elbette İspanya'da oldu. 1492'de Endülüs İslam medeniyetinin son bulmasıyla birlikte kıyımların en büyüğü başladı. Engizisyonun en büyük konseyi kabul edilen Suprema'nın başı Kardinal Ximenez de Cisneros'un emirleriyle milyonlarca kitaptan, alevden dağlar oluşturuldu. Cisneros bir sabah tüm Müslüman kadınları kapı kapı gezdi, "Elinizde ne kadar Kur'an varsa çıkarın dışarıya ve meydana atın!" dedi. Uzunca bir dönem Latince dışındaki her şey, yani Arapça ve İbranice tüm baskılar ve Latince'de İncil'in dışındaki her şey, yani Arapçadan yüzlerce çeviri eser ve Latince'de Kilise'nin onay

verdiği İncil'in dışındaki her şey yakılacaktı! Ve yakıldı da.

Bir dönem de sadece Kur'anları yaktılar. Ama bu sefer de Arapça yazıldığı için Kur'an sanılan İbn Rüşd felsefeleri ve medikal kitaplar arada kaymıyordu!

Önce kitapları yakarlar, sonra insanları

Engizisyonun dinlerinden ve düşüncelerinden ötürü sorguladığı, işkence ettiği, kazığa oturttuğu, ağza bir bez tıkandıktan sonra zorla su vererek ölümü tattırdığı (ki yıllar sonra bunu CIA, Orta Doğulu mahkûmlara uygulamıştır), uzuvlarını halatlarla çektirerek parçaladığı kurbanlarını nihayetinde binlerce insanın huzurunda yapacağı bir gösteriyle yakacaktı.

Bazı Hristiyanlardaki bu kitapları yakma takıntısını bizim İslam'daki hat ve kaligrafi kültürü ile de mukayese edecektim, ama o, başka bir yazıya kaldı. Burada sadece iki anekdot anlatacağım bu hususla ilgili. Küçüklüğümde usullarımız yerde küçücük de olsa Arapça yazılı bir parça kâğıt bulsalar onu alır yüksekçe bir yere koyarlardı. O kâğıtta ne yazıldığını bilmeseler bile yazının kutsallığına inanılırdı çünkü. Hürmet etmeliydi yazıya.

İkinci anekdot da usta bir hattat ve çırağından. Hattat, öğrencisi ile çalışmakta, eski elyazmalarını gözden geçirmektedirler. Üstat bir ara üst raflardaki bir kitaba erişmek ister ama boynunu uzanmaz. Bunun üzerine talebesi hemen yan tarafa hazır ettiği bir taşı üstadının ayağının altına koyarak ona yardımcı olmak ister. Üstat ayağını taşa tam basacakken bazı harfler fark eder. Talebesine, "Sen bu taşı nereden buldun?" diye sorduğunda genç adam, "Dışarıdaki taş kalıntılardan aldım," cevabını verir. Üstat, "Bunun üstündeki yazıyı görmedin mi?" diye sorduğunda çocuk, "Ya-

bancı yazıydı, ne zararı olabilir ki?" cevabını verir. Bu sefer sinirlenir usta hattat, "A oğlum, şu ettiğin de laf mı? Adamın Müslümanını Hristiyan'ı olur da yazının dini olur mu? Biriyle ettiğin duayı diğeriyle edemiyor musun? Allah muhafaza sadece bu yazıya basmak bile insanı tepetaklak götürürverir öbür tarafta! Şimdi al bunu bulduğun yere, üzerine basılmayacak bir yere koy," diyerek çocuğu bir güzel paylar.

Şimdi sorarım sizlere: Nerede orta çağdaki bu hattatın yazıya hürmeti, nerede yirmi birinci yüzyıldaki rahibin Kur'an'ı yakmaya girişmesi?

Hülasa edelim: Terry Jones'un Kur'an yakmasını Batı'nın geleceğinden kopuk bir anomali, bir manyağın uydurukça gösterisi olarak yorumlarsak yanılız. Hayır, bu kitap yakma vakası Hristiyan Batı geleneğinde çok derinlerde yatan bir hoşgörüsüzlüğün ve barbarlığın basit bir dışa vurumudur sadece. Bir düşünce özgürlüğü olarak masumlaştırılan bu tür eylemlerin ucu eninde sonunda insanogluna dokunur. Evet, belki bugün insanları yakmıyorlar. Öyle ama, insansız drone'larla Orta Doğu'da sivilleri bombalayan, Ebu Gureyb'de onca yıldır suçsuz pek çok Müslüman'a engizisyon mantığıyla ve pratikleriyle işkence eden de aynı kafa değil mi? Bağdat'ta, Filistin'de, Suriye'de ve daha pek çok yerde öldürülen çocuklar sırf Müslüman oldukları için global medyada dışlanmıyor mu? Batı kamuoyunda bu insanlar için, "Nasıl olsa hak etmiştir o Müslümanlar!" düşüncesi hiç mi hâkim değil? O yüzden kimse söylemiyor ama ben size söyleyeyim: Florida'da kitap yakanlar, Orta Doğu'da insan da yakarlar.

İz sürenlere...

Batı'nın bize yanlış öğrettiği tarihi yine Batı'dan doğru öğrenmeye devam ediyoruz! İslam'ın kâğıt üretimindeki ve dolayısıyla da modern medeniyetin inşasındaki rolüne dair yazılmış en iyi kitap Jonathan M. Bloom'un Paper Before Print: The History and Impact of Paper in the Islamic World adlı eseridir.

Adil olalım: Jones bu kitap yakma çılgınlığına giriştiğinde Amerika'dan ciddi itirazlar yükselmiştir. Film yapımcısı, yazar ve düşünür Michael Moore, "İçinde İsa kelimesi bilmem kaç kere geçen bir kitabı neden yok etmek istiyorsunuz?" diyerek bu barbarlığa karşı sert ve haklı bir duruş sergileyen sayısız Amerikalıdan sadece biridir.

"Kâğıt" kelimesi bize Arapçadan (kagad) geliyor. Onlar da doğal olarak Çince ve Uygurcadaki kagda ve guji sözlerinden bunu türetmişler. Fakat Araplar kâğıda kırtas da derlerdi. Bizdeki "kırtasiyeci"nin de anlamı aslen buna dayanır, "kâğıt yapımcısı" veya "taciri" demektir.

Bugün bile İngilizcede ve pek çok Batı dilinde kâğıt birimi "ream", yani "top" sözcüğüdür ve 500 tabaka kağıdı içerir. Bu kelimenin kökeni ise "balya/yığın" anlamına gelen Arapçadaki "rızma"dır.

Bu yazıyı yazmadan önce baktım, Terry Jones şimdilerde son ekonomik krizlerle içi boşalan ve pek çok boş dükkanın olduğu bir AVM'de patates kızartması satıyormuş. Canı sıkılınca patates kızartmalarını pişiren ateşin içine bir iki de kitap atar mı orasını bilmem!

Asım GÜLTEKİN:

**Şehrin kalbi camidir.
Her işimizi camiye
merkez bilerek
kurar, kurgularız.**

Asım Gültekin tanıdığımız kadarıyla bir aksiyon adamı ama onun bütün hareketleri, çabası kitap ve okuma temelli bunun sebebi nedir?

Kitapları okumayı çok seviyorum. Kendim için istediğimi başkaları için de istiyorum. Her ne yaparsak kitaplarla yapabileceğimize inanıyorum. Ufkumuzun yüz, yüz elli yıldır çok daraltıldığını düşünüyorum. Eğer iyi bir şeyler yapabilesek kitaplarla, okuyarak, birlikte okuyarak, okuduklarımızı paylaşarak, sorgulayarak ama asla halkına, değerlerine yabancılaşmadan, insanından, mahallemizden, komşularımızdan kopmadan birlikte okuyarak yapabileceğimizi düşünüyorum.

Diyanet İşleri Başkanlığının bu yılki camiler ve din görevlileri haftası için belirlediği tema: cami ve kitap. Siz de gençlerin kitap okumasına dair pek çok projeye imza atmış bir isimsiniz. Okuma halkaları ile başlayalım isterseniz. Gençlerin camide kitap mütalaa etmesi fikri nasıl ortaya çıktı?

Bu fikir aslında bir fiili olarak yüzyıllardır uygulanan bir fikir idi zaten. Benim yaptığım gençleri camide bir kitap halkası kurmaya davet etmek oldu. Birlikte okumanın güzelliğini arkadaşlarımla, gençlerle çokça yaşadığımız, tecrübe ettiğimiz için bu haftalık okuma halkalarının mahallelerde camilerde, yurtlarda mescitlerde yapılmasının çok bereketli olacağını düşündüm. Nitekim çok güzel şeyler yaşandı, yaşanıyor bu okuma halkalarında. Çok şükür, dilimizde yazılmış o kadar harika eserler var ki. Öyle değerli âlimlerimiz, mütefekkirlerimiz var ki. 600 yıldır, 1000 yıldır okunan kitaplarımız var. Aynı şekilde çağımızda yaşamış, yaşayan büyük yazarlarımız, mütefekkirlerimiz var.

Yapılacak şey; büyük bir âlimin, mütefekkirin eserini elimize alıp arkadaşlarımızla haftada bir iki sayfa tahlil ede ede, analiz ede ede okumak.

Sizin vesilenizle haberdar olduğumuz daha so-
ra pek çok farklı vakıf ve derneğin de benzer-
lerini yaptığı okuma halkaları gençlerin oku-
ma alışkanlıklarını değiştirme noktasında ye-
ni bir imkân oldu. Türkiye'nin farklı şehirlerinde
gençler beraber kitap okuyup üzerine konuştul-
ar. Geri dönüşler nasıldı?

Çok farklı geri dönüşlerle karşılaşyoruz. İlk yıl-
larda çok az da olsa bazı cami imamlarından bu-
rada izinsiz bir okuma yapamazsınız tepkisi bile
alanlar oldu. Biz kendilerine en yakın camiye gi-
dip imamla tanışıp bir okuma halkası kurmak istediklerini söylemelerini tavsiye ediyorduk. Hatta imamdan kitabı okurken size rehberlik etmesini de rica edin diyorduk. Okuma halkalarına olumlu bakma oranı sonraki yıllarda daha da arttı. Hatta kendisi camisinde okuma halkası başlatan imamlar da oldu.

3-4 yıldır aksatmadan haftada bir toplanmalarını sürdürülenler var aralarında. Çok güzel dostluklar kurduk. Okuduklarımızdan çok şeyler öğrendik diyenler var. Okudukları kitapta içinden çıkamadıkları bir cümleyi, ifadeyi arayıp soranlar; burada yazar neyi kast ediyor diye soranlar oluyor. Evlendikten sonra arkadaşlardan farklı şehre taşındık; yeni bir halka başlatamadım, üzülüyorum diyenler var.

Özelde gençlerin genelde ise toplumun camileri sadece namaz için toplanılan bir mekân olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Camilerimizin o hep bahsettiğimiz asr-ı saadetteki misyonlarına geri dönmesi çok zor mudur sizce? Bunun için okuma halkalarına benzer neler yapılabilir?

Camiyi sadece cami olarak görmeyip "külliye" kavramıyla birlikte düşünmeye başladığımızda yapacak o kadar çok şey çıkıyor ki önümüze. Bizim medeniyetimiz parça bütün ilişkisinin en sağlıklı yürüdüğü medeniyettir. Şehrin kalbi camidir. Her işimizi camiye merkez bilerek kurar,

kurgulanır. Ben her meslek grubunun ayrı ayrı camilerde buluşmalar, istişareler düzenlemesinin faydalı olacağını düşünüyorum. Şöyle yaklaşmayı deneyebilirler: Acaba mesleğimizi icra ederken Allah'ın rızasına ters ne gibi durumlara düşüyoruz? Bunu tam da camide istişare etmeli her meslek grubu. Çocuklar ve gençler en güzel kıraat kimin, bunu belirlemek için yarışmalar yapmalı. Harika bir kitap var: Tanıdığım Ünsüzler. O kitapta çok güzel, farklı uygulamaları bulunan kimi imamlardan bahseder. Bence imamlarımız o kitabı edinmelidir. Okuyunca orada anlatılanlardan başka, çok güzel yepyeni uygulamalara başlayacaklarını düşünüyorum.

Genel geçer bir tespit olarak gençler okumuyor diyoruz. Sizce gençler kitap mı okumuyor yoksa nitelikli eserleri mi okumuyor?

Bence gençler okuyor. Yaşı ileri olanlar okumayı ciddi manada azaltıyor. Elbette okumayan gençler de var ve az da değişiler. Ama şu memlekette en çok okuyanlara bakın çocuklar ve gençlerdir. Fakat burada bir hususa vurgu yapmak isterim. Bizler artık okuma alışkanlığını yayma saplantısını bırakmalıyız. Okumak çünkü bir alışkanlık değil bir zevktir. Bilinçtir, tercihtir. Bir şeye alıştığınızda kendinizi onu yapmaktan alıkoyamazsınız. Okumak ise bilinçle, bile isteye gerçekleştirmek isteyeceğiniz bir eylemdir. Gerçekleştirilme biçimi bir alışkanlığın gerektirdiği davranış biçimleri ile benzeşmez. Babaların, annelerin şu bir türlü alışmadığı kitaplara gençleri, çocukları alıştırma-ya beyhude çaba sarf etmeyelim derim. İyi ki de çocuklar, gençler kitaplara alışmıyor. Alışma eylemi bilinç kabul etmez. Okumak ise baştan sona bilinci, şuuru, iradesi yerinde insanların gerçekleştirebileceği bir eylem.

İstanbul'daki imam hatip liselerinde geçtiğimiz yıl boyunca devam ettiğiniz "Cevher İçimizde" projesinden biraz bahsedebilir misiniz? Cevher konuşmaları gençlerin hayatlarına nasıl dokundu bu süreçte?

İmam hatip liselerinde okumayı, kitapları seven gençlerden kırkını seçerek önce bir Cevher ekibi oluşturuyoruz. Kiminle? O okulda okumayı, edebiyatı seven bir öğretmen varsa onun rehberliğinde bu seçmeyi yapıyoruz. Sonra Cevher ekibinin okulun kütüphanesinde ayda iki yazar ile bir araya gelmelerini tavsiye ediyoruz. Yazarlarla Cevher Projesi koordinatörü olarak ben önceden görüşüp genel olarak çalışmamızdan bahsedip Cevher ekiplerimiz kendilerini davet ettiklerinde onları geri çevirmemelerini rica ediyorum. Şimdiye kadar 60 kadar yazarımızı gençlerimizle buluşturduk. Cevher çalışmasına katılabilen bir

genç bir yılda 15 kadar yazarımızla birebir sohbet etme imkânı bulur. Onları takip etmeye başlar. İki yıl Cevherde bulunmuş bir genç üniversiteli birçok ağabey ve ablasından daha ileri bir kültürel birikime sahip olur. Kültürel meselelere ilgisiz gençlere Cevher ekiplerimiz zaten kapalı. Dolayısıyla birbirinden farklı üsluplara sahip Türk edebiyatının, ilim, kültür dünyasının çok önemli birçok ismi ile çok geç kalınmamış bir yaşta tanışmak onları üniversite hayatında da daha idealine yaklaşabilecek bir tarzın, birikimin içine sokuyor. Mezun olduğu hâlde Cevher söyleşilerine katılmaya gayret eden gençlerimiz var diyeyim siz anlayın gerisini...

Gençlere ve gönüllü genç kalanlara ne tavsiye edersiniz?

Çevrelerinde bir okuma halkası kurabilmeleri bağlamında şunları demek isterim:

Etrafımda halka kurabileceğim kimse yok yaklaşıma gayretullaha dokunan bir söz olabilir, dikkat etmek gerekir.

Kimseyi küçük görmeden, bununla da yapılmaz ki demeden bir halka kurmayı teklif etmek gerekir. Ama önce "aranızda selamı yayın" hadisini aktif uygulamaya geçirmek lazım. Bir de çok zor bir şey olmadığını düşünürseniz bu kimse olmadığını düşündüğünüz, zannettiğiniz şehirde, ilçede bile bir yol bulabilirsiniz. Mescitlerde, camilerde biraz oturmak gelen gidenlerle konuşmak lazım. Sosyal medyadan gerçek sosyalliğe adım atmak lazım.

Halka kurmayı teklif ettiğiniz insan sayısı muhtemelen diyelim ki 300 ama orada teklif edebileceğiniz insan sayısı muhtemelen 10 bindir. Yani daha teklifinizi bekleyen 9 bin 700 insan var. Onların hakkına girmeyin bence.

Bana da kızmayın.

Aynı kurduğunuz cümleyi, bir çalışma başlatcağıktık, 3000 imam hatip öğrencisi arasından 40 okumaya ilgi duyan öğrenci bulmasını istediğim öğretmen arkadaş dedi ki: "Burada hiç öyle ilgili öğrenci yok."

Başka bir öğretmen arkadaşla konuştuk, 700 öğrenci vardı okulunda; o 80 öğrenci buldu. O 3000 arasında hiç ilgili bulamayan arkadaşın okulunda da bir şekilde çalışmayı başlattık çok şükür.

Bir niyet edin, besmele çekin. En yakın camiye, mescide bir iki gidin gelin, göreceksiniz güzel şeyler olacak inşallah.

MEDİNE-İ MÜNEVVERE İZLENİMLERİ

Mehmet Ali AYTEKİN
Diyaret İşleri Uzmanı

Medine... Efendimizin nurlu şehri, hicret yurdu... Şairin;

“Basmaşa mübarek kademin rû-yi zemine,

Pâk etmez idi kimseyi hâk ile teyemmüm.”

şiiirinde de ifade ettiğı gibi kadem-i şerifleri ile her karış toprağı paklanan mübarek şehir. Tarih boyunca nice şairlerin şiirlerini süsleyen, hakkında binlerce sayfa kaleme alınan, buna rağmen tavsifinde ifadelerin kifayetsiz kaldığı; milyarlarca Müslümanın ziyaret etmeyi aşkla, şevkle, büyük bir sabırla beklediğı mukaddes belde. Kutsiyetini taşından, toprağından, o güzelim palmye ağaçlarından değil; önemli pek çok tarihi olaya tanıklık etmesinden ve özellikle de âlemlere rahmet olarak gönderilen iki cihan güneşi Muhammed Mustafa (s.a.s.) Efendimizden alan hoş ve güzel şehir

Taybe. Şair ne güzel söylemiş:

“Ol Rasûl ü Müctebâ hem rahmeten lil-âlemin,

Bende medfundur deyu eflâke fahreyler zemin,

Ravzasın idüp ziyaret, didi Cibril-i Emin,

Hâzihî cennât-ü adnin fedhulûhâ hâlidin.”

Başkanlığımızın 2016 yılı hac organizasyonunda görevli bir nefer olarak Medine-i Münevvere yollarındayız. Cennet bahçelerinden bir bahçenin yer aldığı bu kutlu şehre adım atar atmaz bir hasyet ve heyecan bürüyor insanı. Heyecanlanmamak mümkün mü? Allah Rasulünün şehrinde adım atıyor, onun yürüdüğü yerlerden yürüyoruz. Efendimizin buraya hicreti, Medineli Müslümanların büyük bir coşku ile onu karşılamaları ve sonrasında yaşanan önemli hadiseler... Tüm tarihi bu bilgileri geçiriyoruz zihnimizden.

Fırsatını bulur bulmaz Mescid-i Nebvi'ye gidiyoruz. İslamın üçüncü mescidine. İçinde kılınan bir rekât namazın, Kâbe-i Muazzama hariç, başka camilerde kılınan bin rekât namaza muadil olduğu Efendimizin (s.a.s.) mescidine. İçerisi tıklım tıklım... Türkü, Hintlisi, Afganlisi, Mısırlısı, Nijerlisi, Lübnanlısı, Sudanlısı, Cezayirli, Ganalı... Her milletten Müslüman buraya akın etmiş. Okunan ezan bize Efendimizin (s.a.s.) müezzini Hz. Bilal'i hatırlatıyor. Her ne kadar duymasak da hissedebiliyoruz bunu. Tıpkı onun ezanı gibi ta hücrelerimize kadar derinden etkiliyor bizi. Mescidi huşu ve huzur kaplamış. Belki yüz binler bir arada; ama en küçük bir huzursuzluk yok. Kimse kimseyi rahatsız etmiyor, incitmiyor, yüzler mütebessim. İşte İslam kardeşliği...

Namazımızı kılıp Hz. Aişe validemizin evinde, hücre-i saadette metfun olan Allah Rasulünü (s.a.s.) ve iki halifesi, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer Efendilerimizi selamlamak üzere sıraya geçiyoruz. Heyecanımız doruğa çıkıyor. "Acaba Allah Rasülü ve iki halifesi bizim selamımıza ve dostlarımızın bizimle gönderdikleri selamlara mukabelede bulunacaklar, ziyare-

timizden hoşnut olacaklar mı? Ya bir de selamlarımıza mukabelede bulunmazlar ve ziyaretimizden memnun kalmazlarsa?" Onların engin hoş görülerini ve misafirperverliklerini düşünerek rahatlıyoruz. Sıra bize yaklaştıkça salat ü selamlarımızı artırıyoruz. Ve nihayet Allah Rasülünün (s.a.s.) huzurundayız. Salat ü selam sana olsun Ey Allah'ın Rasülü, Salat ü selam sana olsun Ey ins ü cin peygambiri... Hemen yanı başında sadakat timsali Ebu Bekir Siddık Efendimiz. İlk halifemiz. Onun yanında da adalet ve şecaat timsali, ikinci halifemiz Hz. Ömer. Tıpkı hayatta olduğu gibi vefatından sonra da Efendimizi yalnız bırakmamış İslamın birinci ve ikinci halifesi. Mübarek hücre-i saadetine hemen yanı başındalar. Efendimizi (s.a.s.) ziyarete gelenleri adeta hep birlikte karşıyorlar, verilen selamlara birlikte mukabele ediyorlar. Selam sana olsun Ey Allah Rasülünün halifesi ve dostu Ebu Bekir Siddık... Selam sana olsun ey müminlerin emiri Ömer el-Faruk... İzdihama mahal vermemek için selamlama kapısından kemal-i edeple dışarı çıkıyoruz. Uygun bir yere geçip bu ve diğer sayısız nimetlerinden dolayı Yaradanımıza, Yüce Rabbimize hamt ediyor, şükrediyor, dua ve ilticada bulunuyoruz.

Selamlama kapısından çıkınca Cennetü'l-Baki' karşılar peygamber misafirlerini. Milletimizin edep ve hürmetinden dolayı "cennet" olarak nitelediği meşhur kabristanlık... Önceleri bir çalılık iken yeryüzü cennetine nasıl dönüştüğünü bağrında barındırdığı misafirleri öğrenince daha iyi anlıyor insan. Milletimizin verdiği isim ne kadar da isabetli. Her ne kadar Arap kardeşlerimiz tarafından "Makbaratü'l-Baki' / Baki' Kabristanlığı" denilse de milletimiz na-

zarında Cennetü'l-Baki'dir burası. Efendimizin (s.a.s.) mübarek zevceleri, çocukları, amcaları, halaları başta olmak üzere Hz. Osman'ın da aralarında olduğu binlerce sahabe efendilerimizin ve İmam Malik gibi İslam'ın önemli şahsiyetlerinin metfun olduğu, ismi ile müsemma olan bir yeryüzü cenneti.

Elimizdeki krokinin de yardımı ile ecdadımız Osmanlının yaptırdığı ama sonraları yıktırılan türbe kalıntılarında kimin nerede metfun olduğunu anlamaya çalışıyoruz. Her birerine selam veriyor, duamızı yapıp veda ediyoruz Cennetü'l-Baki'nin özel misafirlerine.

Hava sıcaklığı 48 derece. Arabanın kliması neredeyse yetersiz kalıyor. Klimaların olmadığı zamanlarda Allah Rasülü ve sahabeleri ne yapardı acaba diye soruyoruz kendi kendimize. Yüksek ve modern binaların arasında asr-ı saadetten izler arıyoruz peygamber şehrinde. Sanki tarihinden koparılmaya çalışılmış gibi bir izlenim oluşuyor zihinlerde. Az da olsa yine Efendimize ve sahabelere ait izlerin hala varlığını devam ettirdiğini görüyoruz Taybe'de.

Mescid-i Nebvi'nin hemen 200 metre güneybatısında, Efendimizin (s.a.s.) bayram namazını kıldırıldığı yere yapılan Ğamame diğer adıyla Musalla Mescidi bulunuyor. Hutbe esnasında Efendimizi (s.a.s.) bir bulut gölgelediği için bu isim verilmiş mescide. Bu mescidin civarında Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin (r.a.) bayram namazı kıldırıldıkları yere yapılan ve kendi isimleri ile anılan küçük mescitler de ayakta kalabilen tarihi yapılar arasında. "İyi ki bunlar yıkılmamış, ayakta" diye teselli buluyoruz; ama bakımsızlıkları, ilgisizlikleri içimizi burkuyor. Ğamame mescidinin takriben 300 metre kuzeyinde Beni Saide Saki-

fesi (gölge) bulunuyor. Hz. Ebu Bekir'in halife seçildiği meşhur yer. Şu anda bir park hâlinde. Burası bize Efendimizin vefatını hatırlatıyor, hüzünleniyoruz...

Bu mübarek şehre gelinir de Uhut Şehitliği ziyaret edilmez mi? Hani şu Rasule itaatsizliğin Müslümanlara neye mâl olduğuna/olacağına dair büyük dersin alındığı meydan. Orduda bulunan münafıkların savaş öncesi mücahitlerin safını terk ettiği ve üç bin müşrike karşı yedi yüz arslanın kahramanca cenk ettiği Uhut Savaşının cereyan ettiği alan. Efendimizin (s.a.s.) mübarek dışının kırıldığı, yanaklarından kanların damladığı, Allah'ın arslanı Hz. Hamza'nın, Medine'de ilk Kur'an muallimliği yapan Hz. Mus'ab'ın ve yetmiş civarında sahabenin şehit olduğu, birçok acıklı olayın yaşandığı hüzünlü yer.

Efendimizin (s.a.s.) "Allah'a yemin olsun ki ahabım ile birlikte şehit olup Uhut Dağı'nın eteğinde gecemeyi ne kadar çok isterdim" (Beyhaki) buyurduğu şehitlikte yatan kahramanları Efendimiz (s.a.s.) sık sık ziyaret eder, onlara selam verir ve duada bulunur, onların ziyaret edilmesini teşvik ederdi. Bu

teşvike ve sünnet-i rasule imtisalen Uhut şehitlerini ziyaret ediyoruz. Şehitlikte Hz. Hamza, Abdullah b. Cahş ve Mus'ab b. Umeyr (r.a.) gibi bazı sahabeler metfun. Şehitlerin pek çoğu, yaşanan sel felaketinden dolayı Cennetül-Baki'ye nakledilmiş. Allah'ın arslanına ve diğer şehitlerimize selam verip dua ediyor, Okçular tepesine çıkıyoruz. Efendimizin elli okçu yerleştirip "Biz öldürülsek dahi kesinlikle yerlerinizi terk etmeyin." talimatını verdiği; ama savaş esnasında talimatın ihmal edildiği Ayneyn tepesine.

Karşımızda Peygamberimizin (s.a.s.) "Uhut bizi sever biz Uhut'u severiz" buyurduğu Uhut dağı ve eteklerine yakın kısımda, savaş sonrası Efendimizin ve bazı sahabelerin bir süreliğine istirahat buyurduğu mağara. Tarihi olayı zihinlerimizde canlandırma çabasıdan sonra hep birlikte Rabbimize el açıyoruz: "Bizleri, annelerimizi, babalarımızı, eşlerimizi, çocuklarımızı, dostlarımızı ve tüm Müslümanları Allah rasulüne itaatsizlikten koru Allah'ım! Bu şehitlere nasip ettiğin gibi hepimize canımızı, malımızı senin ve rasulünün yolunda feda etmeyi ve bu yolda şehit olmayı nasip eyle Allah'ım! Bizleri her türlü şirk, küfür ve nifaktan koru. Cennet vatanımızı bütün münafıkların, din ve vatan düşmanlarının tuzaklarından, tasallutundan muhafaza eyle Allah'ım..."

Ey mahrem-i bi müşterek-i kurb-i Hüda,

Dilden eserin itmesün Allah cûda,
Her zerre-i hâk-i kadem-i hazretine,

Canım da feda, ten de feda, ben de feda.

Bir başka gün istikametimiz Hendek savaşının yapıldığı yer. Müş-

riklerin etraf kabileleri toplayarak Müslümanları yok etmek üzere harekete geçtiğini haber alan Efendimiz (s.a.s.) sahabe ile istişarede bulunur, Selman-ı Farisi'nin teklifi üzerine müşriklerin geçebileceği yerlere hendek kazdırır. Bunun için "Hendek savaşı" denilmiştir. 5.5 km. uzunluğunda, 9 m. genişliğinde, 4,5 m. derinliğinde. Aman Allah'ım! Medine'nin kaya gibi sert bu topraklarında hiçbir greyderin, kompresörün, dozerin olmadığı bir zamanda bu kadar hendek nasıl kazılabildi? Hem de kısa bir zamanda. Bu olsa olsa Medine'nin yalçın kayalarından çok daha sağlam bir iman kuvvetiyle olabilir. Keşke bu hendeğin bir kısmı orijinal şekliyle muhafaza edilseydi de burayı ziyaret eden Müslümanlar olarak Efendimizin (s.a.s.) ve sahabelerinin İslam uğrunda hangi fedakârlıklara katlandıklarını daha iyi anlayabilseydik.

Müşrikler on bin kişilik bir ordu ile Medine-i Münnevver'e kuşatır; ama hiç beklemedikleri hendek ile karşılaşınca şaşkına döner. Peygamberimiz (s.a.s.) karargâhını hafif yüksek bir tepeye kurmuş, burada sürekli olarak Allah'a (c.c.) dua ve ilticada bulunmuştu. Yirmi günlük bir muhasaradan sonra, Allah'ın da (c.c.) lütf u inayeti ile çıkan fırtına neticesinde müşrikler perişan bir vaziyette geri dönmek zorunda kalır.

Bu tarihi bilgileri tazeliyoruz Hendek meydanında. Halkımız arasında "Yedi Mescitler" olarak bilinen bu alanda yedi küçük mescit bulunmaktaydı. Günümüzde dört küçük mescidin yerine "Hendek Camii" adında büyük ve modern bir cami yapılmış; Efendimizin karargâhının kurulduğu yere yapılan "Fetih Mescidi" ile Selman-ı Farisi ve Hz. Ömer adlarına yaptırılan mescitler hayatta kalmış, ama

bunlar da bakımsızlıktan adeta için için ağlıyor, ziyaret edenleri de ağlatıyor.

Ve Kûba Mescidi... Efendimiz (s.a.s.) hicret yolculuğunun sonunda Medine-i Münevvere'ye yakın bir yerde bir kaç gün istirahat buyurur. Kuyuları ile meşhur olan bu yerde bizzat kendileri de çalışarak bir mescit yapar. Burada bulunan Kûba adındaki kuyudan dolayı "Kûba Mescidi" olarak anılır bu mescit. Hz. Osman'ın Peygamberimize ait yüzüğü düşürdüğü meşhur Eris kuyusu da buradadır.

Efendimiz (s.a.s.) hayatta iken özellikle cumartesi günleri Kûba mescidini ziyaret eder ve "Kim evinde güzelce abdest alır, Kûba mescidinde namaz kılsa umre sevabı alır." (İbn Mace, Tirmizi.) buyurarak ümmetini de teşvik eder. Kur'an-ı Kerimde "Takva üzere inşa edilen mescit" (Tevbe, 9/108.) olarak nitelenen Kûba mescidi zamanla Müslümanların rağbetine mazhar olunca bundan rahatsız olan münafıklar yakın bir yere bir mescit yaptırır. Hedef, Müslümanları bölmek... Rabbimizin "Dırar Mescidi" (Tevbe, 9/107.) olarak isimlendirdiği bu mescit gelen vahiy üzerine Efendimiz (s.a.s.) tarafından yıktırılır.

Medine-i Münevvere'nin ilk camisi olan Kûba camisinde namazımızı kılıyor, her türlü nifaktan ve nifak hareketlerinden bizleri, tüm Müslümanları ve özellikle de cennet vatanımızı koruması için Yüce Rabbimize yalvarıyoruz.

Kûba'nın beş yüz metre batısında Cuma Mescidi bulunuyor Ranuna vadisinde. Peygamberimizin Kûba'dan ayrılıp Medine istikametine giderlerken ilk cuma namazını kıldığı yere yapılan mescit. Burayı da ziyaret etmek nasip oluyor ekibimize.

Kûba'nın beş yüz metre batısında Cuma Mescidi bulunuyor Ranuna vadisinde. Peygamberimizin Kûba'dan ayrılıp Medine istikametine giderlerken ilk cuma namazını kıldığı yere yapılan mescit. Burayı da ziyaret etmek nasip oluyor ekibimize.

Peygamberimiz hicretten sonra 17 ay kadar Kudüs'e doğru namaz kılar. Ama arzusu Hz. İbrahim gibi Kâbe-i Muazzama'ya dönerek kılmaktır namazlarını. Nitekim bir gün öğle veya ikindi namazını kılarlarken nazil olan vahiy ile Kâbe-i Muazzama'ya dönmeleri emr olunur. Bu sebeple buraya Kibleteyn Mescidi denir. Yani iki kibleli mescit... Modern bir şekilde yeniden inşa edilen Kibleteyn, tüm Medine sevdalılarının ziyaretgâhıdır. Efendimizin ümmeti için üç talepte bulunup da ikisi kabul edildiği için "İcabe mescidi" olarak da bilinen Beni Muaviye Mescidi de ziyaret edilen mekânlar arasındadır bu kutlu şehirde.

Bu yolculuğumuzda; "Bana bir elçi geldi ve mübarek Akik vadisinde namaz kılmamı emretti." (Buhari, Ebu Davut.) şeklinde hadis-i şerifte zikredilen ve Ayr dağının eteklerinden Kanal vadisine doğru uzanan Akik vadisini de görmek de nasip oluyor.

Yaklaşık dört asır bu kutsal topraklara hizmet eden ecdadımız Osmanlı'dan da fazla bir şeyin bırakılmadığını üzülerken müşahade ediyoruz ziyaretimiz esnasında.

Onların en zor döneminde İslam birliği için yaptıkları, hacıların bir aylık mesafesini yetmiş iki saate düşüren Hicaz tren yolunun son istasyonu olan Medine tren istasyonunun ve onun sol tarafında yer alan Amberiye caminin bütün ihtişamıyla hala dimdik ayakta kalması teselli ediyor bizi. Modern imkân ve tekniklerle yapılan yeni binalarla kıyaslandığında bu iki eserdeki mimari estetik hemen dikkatleri celp ediyor.

İstasyonun sınırları dâhilinde, Peygamberimizin (s.a.s.) Bedir harbine giderken dinlendiği ve mücahitler arasında yaşı küçük olanları geri gönderdiği yerde, tarihi mütevazı bir mescit bulunuyor. Çok fazla bilinmeyen Sukya mescidi burada bulunan kuyudan almış ismini. Efendimizin, Medine'nin bereketli kılınması için dua yaptığı bu mekânı daha sonra da Hz. Ömer yağmur duası için tercih eder.

Bu tarihi yerlerin dışında; yüz bin civarında eserin yer aldığı Mescidi Nebevi kütüphanesi, Kur'an-ı Kerim fuarı ve kevnî mucizelerin anlatıldığı fuar da ziyaret edilmesi gereken yerler arasındadır nurlu şehirde.

Mağfiret

Mağfiret insanın ayıplarının örtülmesinin adıdır. Başımızın dik, alnımızın açık olması bizim en temel insanlık ihtiyacımızdır. Diğer bütün zevkler bundan sonra gelir. Kur'an ve sünnete baktığımızda bütün bu dünya telaşını sırf mağfireti elde etmek için yaşıyoruz gibidir. (Âl-i Imran, 3/133; Fatır, 35/34.) Öyle yüksek bir hedeftir mağfiret! Kusurların örtülmesine duyduğumuz ihtiyaç itaatkâr-isyankâr hiç kimseyi dışarda bırakmaz. Isyankâr günahlarının örtülmesine muhtaçsa itaatkâr da eksiklerinin örtülmesine muhtaçtır; kul olup da eksikliği olmak düşünülmeyeceğine göre...

Mağfiret sadece affetmek değildir. Çünkü af cezadan vazgeçmektir; mağfiret ise cezadan da, azarlamaktan da, suçluya suçunu hatırlatmaktan da vaz geçmek; suçu tamamen örtmek demektir. Ğafur olan Rabbimiz dilediği zaman hataların üstünü öyle örter ki hatayı işleyenin kendisine bile unutturur da kişi Rabbinin huzuruna vardığında yapıp ettiklerinin fecaatinden mahzun olmaz. Hatta bu unutturulma sayesinde kendi vicdanı karşısında hissedeceği ezikliği dahi yaşamaz; o günahı hiç işlememiş gibi olur. Hayatından izi ve tesiri silinir. İşte gufran böylesine muazzam bir bağışlamayı ifade eder.

"Gufran" kökünden türeyen üç isim vardır: Ğafir, Ğaffar ve Ğafur. Cenab-ı Hak gereksiz tekrardan münezzeh olduğu için ulema Esma-i Hüсна'da eşanlamlı isimler bulunduğunu reddeder ve nü-

el-Ğafur:

Bütün Günahları Bağışlayan

Fatma BAYRAM

anslara vurgu yaparlar. Buna göre: Ğafir mutlak anlamda bağışlama ifade ederken Ğaffar bir günah ne kadar tekrar edilmiş olursa olsun bağışlayan, Ğafur ise çeşit çeşit günahları bağışlayan demektir.

Kur'an'da Ğafur

Öğrendikçe Allah Teala'ya saygımızı, şükürümüzü artıran sayısız konudan biri de Ğafur isminin Kur'an-ı

Kerim'de en çok Rahim ismiyle birlikte gelmiş olmasıdır. 73 yerde bir arada gördüğümüz bu iki isim kusurları örtmenin merhametle birlikte olduğunda ke-

mal ifade ettiğini gösterir. Bağışladığını hissettirerek muhatabını ezme-yen bir bağışlamadır Rahim'in bağışlaması...

İlahî terbiyenin ismi olan "Rabb'in Kur'an-ı Kerim'de on küsur yerde Ğafur ile nitelenmesi de ayrı bir lütfâ işaret ederek -elbette kurallar ve yaptırımlar da içeren- bu terbiyenin kusurları örtme ve bağışlama üzerine kurul-

duğunu gösterir. Bundan anlarız ki bu terbiye, yalnızca terbiye edilen üzerinde hakimiyet kurma amacı gütmemekte; her zaman af gerekçelerini dikkate alan Rabbimizin şefkatini göstermektedir. (En'am, 6/145; Nahl, 16/119; Kehf, 18/58.)

Ğafur isminin Halim ismiyle birlikte geldiği yerlerde müminlere bazı hukuki, ahlaki ve sosyal konularda ikazlar yapılmış ardından da bu iki isim zikredilerek Rabbimizin hem kusurları örttüğü, hem de örtmeyeceği zaman cezada acele etmeyip mühlet verdiği hatırlatılmıştır. (Bakara, 2/225, 235; Âl-i Imran, 3/155; Maide, 5/101.)

“Ğufran” kökünden türeyen üç isim vardır: Ğâfir, Ğaffar ve Ğafur. Cenab-ı Hak gereksiz tekrardan münezzehtir olduğu için ulema Esmâ-i Hüsnâ’da eşanlamlı isimler bulunduğunu reddeder ve nüanslara vurgu yaparlar. Buna göre: Ğâfir mutlak anlamda bağışlama ifade ederken Ğaffar bir günah ne kadar tekrar edilmiş olursa olsun bağışlayan, Ğafur ise çeşit çeşit günahları bağışlayan demektir.

Ğafur bunlardan başka Aziz, Şekûr , Afüvv isimleriyle de kullanılmaktadır. Diğer isimlerde olduğu gibi bu isimler de Ğafur’un manasını desteklemek ve ona yeni boyutlar katarak zenginleştirmektedir. Ğafur isminin Vedûd ismiyle birlikte geldiği Buruc suresi 14. ayet ise bütün kusurlarımıza vakıf olup onları örten Rabbimizin bunu yaparken bize duyduğu sevginin yok olmadığını vurgulaması açısından ayrıca büyük bir müjdedir.

Mağfiret talebi: İstiğfar

İslam’da insan için aslolan günahkârlık olmadığı halde Kur’an’da yüzlerce yerde vurgulanan mağfiret talebinin sebebi hayata günahsız başlayıp kemal ulaşması beklenen insanın bu kemal vasıfları edinme yolunda geri kalışlarını telafi etmek içindir. Bu nedenle mağfiret temennisi olan tövbe-istiğfar aynı zamanda bir yükseliş vesilesidir. (Zariyat, 51/18; Enfal, 8/4; Muhammed, 47/15; Fussilet, 41/32; Fetih, 48/29.) Yalnız bu mağfiret talebinde sözlerle davranışların birbirini desteklemesi gerekir. Pişmanlık, tövbe ve ıslah aşamalarını içermeyen bir mağfiret talebi ciddi değildir. Kur’an’da yer alan mağfiret ayetlerinin çok defa tövbeyi ve iyi davranışları şart koşması da bunu gösterir (Furkan, 75/70; Neml, 27/11; Tegabün, 64/18; Nur 24/22.) Aynı zamanda mağfiret talep edenin affedilmeyecek hiçbir günah olmadığını da bilmesi gerekir. (Zümer, 39/53.) Kişi ölüm haline varmadıkça günahlarının örtülüp yeni bir başlangıç yapma şansının kalmadığı bir nokta yoktur.

Günahkâr olmadığı sürece Rabbimizin kusurları örtmeyi ifade eden isimlerinin tecellisi için bir mahal de kalmayacağından Ğafur isminin tecellisi insanların günah işlemelerine ve bağışlanmalarını

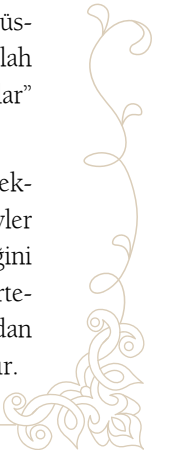
istemelerine bağlıdır. Bu nedenledir ki Efendimiz (s.a.s.) “Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizi giderip yerinize günah işleyip mağfiret dileyen kimseler yaratırdı.” buyurmuştur. (Müslim, Tevbe, 9.)

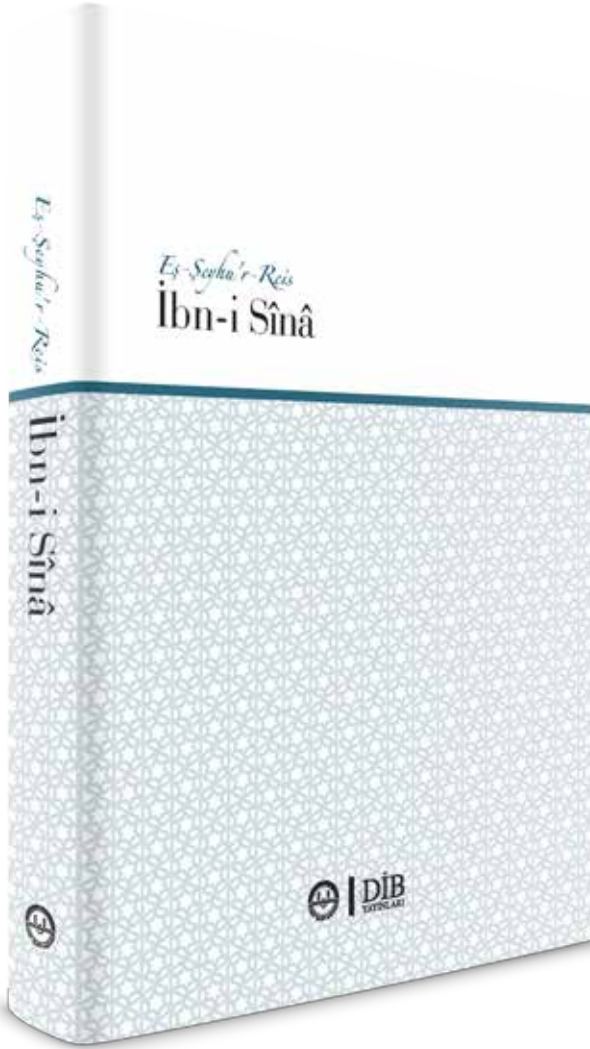
Ğafur tecelli ederse

Bu ismin tecelli ettiği kişiler insanlara daima olumlu bakan, genel olarak hataları örten, örtmek mümkün değilse bir af gerekçesiyle affeden, kusur aramayan, kin tutmayan, insanlardan yakınmayan kişilerdir. Bu özelliklerin çevrelerindeki dünya ile değil, tamamen kendi karakterleriyle ilgili olduğunu bilirler. Çünkü affedici ve merhametli olmayı başkalarının kendisine nasıl davrandığına bağlayan kişi öz/ü/gür bir kişi değildir; iyilik konusunda bağımlı bir kişidir.

Bu mübarek ismin tecelli etmesi için başkalarının bir kusurunu gördüğümüzde hemen kendi kusurlarımızı hatırlayacak bir farkındalığa ulaşmış olmamız gerekir. Sonra da mağfiretin öncelikle bizim başkalarının kusurlarını örtmemize bağlı olduğunu bilmemiz lazımdır. (Nur, 24/22.) İlahî affa ihtiyacımız var ve bunu kazanmamız başkalarını affetmemize bağlı! Formül budur... “Kim bir Müslümanın ayıbını örter, kusurunu bağışlarsa Allah da kıyamet gününde onun kusurlarını bağışlar” (Buhari, Mezalim, 3; Müslim, Zikir, 38.)

İbn Arabi gufranın tecellisine başka bir boyut ekleyerek bu ismin bizimle bize zarar verecek şeyler arasına güçlü engeller koyarak da tecelli edeceğini söyler. Bu durumda Rabbimiz yanlış yolları örterek bize göstermemekte, bu şekilde bizi cezadan değil; bizzat günahın kendisinden korumaktadır.

Eş-Şeyhu'r-Reis İbn-i Sînâ

İbrahim Ethem ÖZER

TAM adı Ebu Ali el-Hüseyin İbn Abdullah İbn Sina el-Belhi olan İbn Sina, “Huccetü'l-Hak”, “Şerefü'l-Mülk”, “ed-Düdtur” gibi sıfatlarla Batı’da ise “Avicenna” olarak bilinir. 980 yılında Buhara yakınlarındaki Efsene’de doğdu. Zeki ve kuvvetli bir hafızaya sahip olan İbn Sina, küçük yaşta Kur’an-ı Kerim’i öğrenip ezberlemişti. Dönemin âlim ve bilginleriyle sık sık görüşerek onlardan dersler almış, matematik, edebiyat, fıkıh, mantık, felsefe ve tıp ilimlerinde kısa sürede söz sahibi olmuştur. Ayrıca babasından da geometri, aritmetik, felsefe derslerini almıştır. Felsefe ilminde kendini kabul ettirdikten sonra tıp konularına daha çok ağırlık vermişti. Daha on altı yaşında tabiplerce bir tıp otoritesi kabul edilir hâle gelen İbn Sina, o zamanlarda bile bilgilerinden çokça faydalanılan bir konuma gelmişti.

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları’nın çıkarmış olduğu “İbn-i Sina Eş-Şeyhu'r-Reis” adlı eserin ilk kısmında, belki de çoğu kimse tarafından merak edilen “Sina” adının nereden geldiği hakkında Prof. Dr. Mehmet Bayraktar “İbn-i Sina’nın ‘Sina Adı Üzerine” başlığı altında bizleri bilgilendiriyor. Bayraktar; “İlk başta akla Sina yarım adasının adı ve Kur’an’da geçen “Tur-i Sina” deyimi gelirse de, bunların açıklayıcı olmadığını, bilindiği gibi ne İbn Sina’nın öğrencisi Buzcani tarafından tamamlanan otobiyografisinde (Siretü’ş-Şeyhi'r-Reis İbn-i Sînâ), ne de onun hakkında bilgi veren klasik ve modern dönem tabakat kitaplarında konuyla ilgili hiçbir açıklama yoktur. Bu durum, bize iki şeyi düşündürüyor: Ya o zamanlar Sina sözcüğünün ne olduğu biliniyordu; ya da hiç bilinmiyordu ve ilgi çekmemişti. Biz bu iki faraziyeden ikincisinin doğru olabileceğini düşünüyoruz...” diyerek devamında konuyu farklı yönleriyle ele almıştır.

Bir başka başlık olan “İbn-i Sina’nın Hayatı, Eserleri ve Düşünce Sistemi Üzerine” isimli bölümde Prof. Dr. Mesut Okumuş, konuyu okuyucularına sunuyor. “Doğumu ve Ailesi” başlığı altında, hangi tarihte ve nerede doğduğu, babasının aslen nereli olduğu ve hangi

mesleklerde bulunduğu, kardeşleri, babasından aldığı ilim, hangi âlimlerden ilim tahsil ettiğini, o dönemin ilmi ve siyasi hayatının nasıl olduğu, özellikle dikkati çeken felsefeye merakından dolayı aldığı dersler sonucu Aristo'nun bir eserini defalarca okumasına, hatta ezberlemesine rağmen anlayamaması ve sonunda fuzuli görüp bir kenara bırakması. Bir gün kitapçılar çarşısında gezerken bir satıcının ihtiyacının olduğunu söyleyip almasını istediği kitabın Aristo'yu anlamasını sağladığını anlatan bölüm çok etkileyicidir.

“Seyahatleri, Aldığı İdari ve Siyasi Görevler”, “Vefatı”, “Dini Yaşantısı”, “Eserleri”, “Düşünce Sisteminin Kaynakları” gibi başlıklarda ise Prof. Dr. Mesut Okumuş ince ayrıntılarıyla hayatını bizlere anlatmaktadır.

Doç. Dr. Ömer Türker belki de birçok insanın zihninde merak uyandıran metafizik konusunu “Metafizik Nedir? İbn-i Sina'nın Kitabü's-Şifa El-İlahiyyatı Bağlamında Bir tahlil” adlı makalesinde İbn-i Sina'nın bakış açısını anlatarak konuya açıklık getiriyor.

Türker; “İbn-i Sina, eş-Şifa külliyyatının el-İlahiyyat kitabını ilk dört faslında metafiziğin konusunu tartışır. İbn-i Sina'nın değerlendirmeleri metafiziğin ve diğer felsefi disiplinlerin içeriğinden hareketle yapılan değerlendirmelerdir. Yani filozof ilmin konusuyla ilgili temel ilke ile metafizikte ve diğer teorik felsefi ilimlerde incelenen meselelerden yola çıkarak bu ilmin konusu hakkında söylenenleri değerlendirmekte ve bir eleme sürecinden geçirerek nihai sonuca varmaktadır. İbn-i Sina metafiziğin konusuna ilişkin araştırmasında sebr ve taksim yöntemini kullanır. Tümevarımsal olarak belirlediği konu alternatiflerini sınamaya tabi tutar sadece bir şıkka indirinceye dek muhtemel konuların konu olamayacağını ispatlar.

Eser, “İbn-i Sina'nın Konum Kategorisinde Hareket Düşüncesi ve Konumsal Hareket Kavramının Tarihi”, “Doğal Yasa Teorisi ve İbn-i Sina'nın ‘Sünnet(ullah)’ Anlayışı” gibi başlıklı bölümlerden sonra Yrd. Doç. Dr. Ömer

Bozkurt'un “İbn-i Sina'nın Tanrı Anlayışının Dayandığı Temel İlkeler” başlığıyla devam ediyor. Bu bölümde Bozkurt, Tanrı anlayışının temel ilkeleri olarak “Varlığının Zorunluluğu”, “Nedensellik”, “Teklik”, “Birlik/Basitlik”, “İlim/Akıl” alt başlıklarıyla geniş çaplı anlatmıştır.

Diğer dikkati çeken başlıklar ise “Gazali Üç Me-selesinde İbn-i Sina'ya Karşı Ne Kadar Tutarlı” ile Ömer Faruk Erdoğan, “İbn-i Sina ve Fıkıh: Şeriatın Hikmet Boyutu” ile Ar. Gör. Hadi Ensar Ceylan, “İbn-i Sina Düşüncesi İsrakiliğe Zemin Hazırlamış mıdır?” ile Dr. Eyüp Belirayzıcı, “İbn-i Sina'ya Göre Duaya İcabet ve Duanın Tesiri” ile Yrd. Doç. Dr. Necmettin Pehlivan okuyucularını geniş bir şekilde bilgilendiriyorlar.

Prof. Dr. Mesut Okumuş “Felsefi Tefsir Bağlamında İbn-i Sina'nın Kur'an Sure ve Ayetlerine Yaklaşımları” başlığıyla İbn-i Sina'nın bu alandaki düşüncelerini yansıtıyor. ‘Felsefi Tefsir ve Felsefi Okuma’ alt başlığında; felsefi tefsire bakış açılarını, fıkhi tefsir, tasavvufi tefsir ve işari tefsirin tanımlarını ve farklarını, İbn-i Sina'nın felsefi tefsirden kastının ne olduğunu örnekleriyle açıklık getiriyor.

Belki de en önemli sayılabilecek konu olan ‘İbn-i Sina'yı anlamamanın önemini Dr. Mehmet Ulukütük “Çağımızda İbn-i Sina'yı Anlama Sorunu” başlığıyla değerlendiriyor. Farklı sorulara verilen kapsayıcı cevaplarla konu geniş bir şekilde izah ediliyor.

Eser Doç. Dr. Gürbüz Deniz'in “İbn-i Sina'da Ruhsal Diriliş ve Bazı İtirazlar” adlı başlıkla son buluyor. Deniz, bu kısımda İbn-i Sina'nın dirilişten kastının ne olduğunu ve mahiyetini, konu hakkında kullandığı bazı terimleri, ‘Eş-Şifa’ ve ‘en-Necat’ adlı eserlerinde ve ‘el-Adhaviyye’ isimli eserinde ise dirilişin nasıl olacağını karşılıklı değerlendirerek ele almıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları'nın çıkardığı “İbn-i Sina Eş-Şeyhu'r-Reis” adlı çalışma, okunması gereken önemli eserler arasına girmeyi hak ediyor.

(Eş-Şeyhu'r-Reis, İbn-i Sina, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları 2015.)

Kerbela

Anlayabilseydik
oysa; görürdük
ki aydınlatmak
için yanmayı
seçenlerin
diyarıdır
Kerbela.

Hüseyin toprağa düştüğünden beri bir yanımız Fırat gibi küskün bir yanımız çöl kadar suskun.

Yüreğimiz iki kanatlı şimdi. Bir yanımız hicret bir yanımız şahadet.

O gül yaprağı toprağa düştüğünden beri yüreğimiz kor, içimiz Kerbela bizim.

Hâlâ bu yüzden Hüseyin adını duyunca asırlardır susuyoruz.

Dudaklarımız bu yüzden derin derin çatlıyor, akıp giden suları gördüğümüzde.

Hüseyin'in mübarek başını her hatırlayışımızda taşa dönüyoruz. Toprak bu yüzden taşıyor bizi, masum kanı akarken.

Bu yüzden hâlâ sürüyor savaşlar içimizde, bizi birbirimize esir eden.

Ne istediğimizi bile bilmeden ardına durduğumuz saflar, kimin yanında olduğumuzu bilmeden yürüdüğümüz yollar bu yüzden.

Hüseyin toprağa düştüğünden beri içimiz hep Kerbela bizim.

Kardeşin kardeşle savaşı önce bizim içimizde kıyamet koparacak. Bizim yüreğimizi kanatacak.

Dur diyemsek eğer, her zalim önce bizim içimizde akıtacak mazlumun kanını.

Biz göz yumarsak bir kez daha kuduracak Fırat.

Usul usul kanayacak Rasulüllah'ın gelişiyle açan güller.

Kerbela'da söylenen yiğitlik türküsünü duymazsak eğer, "Allah yapıcı olanı bozguncudan ayırır." ayeti müminlerin helakı olur.

Biz Kerbela'yı anlayamadığımız için kanı dinmiyor toprağın.

Zorbalıkta adalet, zulümde hak arayanlara dur demediğimiz için Kerbela şehitlerinin başlarını vererek kaldırdıkları ümmetin şerefini ve onurunu kendi ellerimizle yok ediyoruz.

Küçükük hırslarımızın ardında yitip giden kayıp zamanlarımız bu yüzden.

Anlayabilseydik oysa görürdük ki aydınlatmak için yanmayı seçenlerin diyarıdır Kerbela.

Çığırından çıkmış zamanları düzeltmek boynumuzun borcudur diyerek bir bir toprağa düşen mübarek başların, hakkı ve adaleti diriltmek için yaşayan yiğitlerin ölüme koştuğu yerdir.

Büyük hakikatler uğruna serden geçenlerin, yürek yükü iman olan şehitlerin bulunduğu yerdir.

Duruşuyla asil, mücadelesiyle onurlu, ölümü bir kutluluk, zalimlerle yaşamayı bir zillet sayanların yurdudur.

Ya Rab, eğer sırtım toprağa düşecekse düşüşümü ümmetin silkinip kalkmasına vesile kıl, diyen Hüseyin'i anlayabilmektir.

Hüseyin'in düştüğü yerden ümmeti kaldırdığımızda, içi boşalmış barış ve kardeşlik sözlerini dirilttiğimizde yeniden, Kerbela'nın belasından ve hüznünden önce hikmetini ve hakikatini taşıdığımızda çağlara, birlikte yürümenin anlamını öğrendiğimizde, müminlerin yardımına koşmanın hak olduğunu kavradığımızda, hüznlerimiz, kederlerimiz ortaktır demeyi bildiğimizde anlayacağız Hüseyin'i.

İçimizde adım adım büyüyen çölü, birbirimiz için akıttığımız gözyaşlarıyla suladığımızda çoğalacağız. Hem uğrunda ciddiyetle yaşanacak hem de uğrunda ömürden geçilecek davalarımız ve sevdalarımız oldukça anlayacağız Kerbela'yı.

Kıyuma değil, kıyama kalktığında yüreğimiz... İşte biz o zaman anlayacağız Kerbela'yı ve Hüseyin'i.

**ERZURUMLU BİR FİKİR ADAMI
İBRAHİM HAKKI ERZURUMİ**

Prof. Dr. Süleyman ULUDAĞ

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış
yerlerinden, yurt dışında Müşavirlik ve
Ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

CAMİ VE KİTAP

Medeniyete merkez, ilme irfana beşiktir cami
Hayata ruh, şehre kalp, tarihe tanıktır cami
Beni biz, bizi bir yapan vahdettir cami

Kötülükle savaşılan mihraptır cami
Bilginin ışığa dönüştüğü minberdir cami
Hikmetle, güzel öğütle davettir, kürsüdür cami
Hakkın ve hakikatin öğretildiği mekteptir cami

Bağrında nice âlimler, arifler yetiştiren ocak
İlmin halka halka yayıldığı okul
Mümin gönüllerin kitapla ünsiyet kurduğu kütüphane
Akı, ruhu, kalbi, benliği ve kimliği inşa eden kitaptır cami

Oku emriyle başladı her şey
Âlemlerin Rabbi bize Kerim bir Kitap gönderdi
Ve “Oku” buyurdu. Hayat kitabını oku

Oku, anlamak için oku
Varlığın gayesini kavramak için oku
Gönlüne indirilen perdeleri kaldırmak için
Kendini tanımak, hakikati bulmak için oku

Oku, anlamlı kılmak için oku
Vaktin zirvesinde hakikate kapı aralamak için oku
Ayağındaki prangaları kırmak, sığ telaşlardan kurtulmak için
Şefkatin elini bırakmamak, rahmeti kuşanmak için oku

Oku, yaşamak için oku
Yokluğa rahmet, varlığa ibret nazarıyla bakabilmek için oku
Her kelime bin diriliş, her kıyam bin özleyiştir
Yönünü bulmak, kusurlarından arınmak için oku

Oku, varlığı oku
Kâinatın sayfaları açılsın önünde bir bir
Oku, kendini oku
Savrulmamak, aldanmamak, aldatmamak için oku
Oku, Hayat Kitabını oku
Yaşamak, yaşatmak ve yücelmek için oku

Senden hiç yüz çevirmedi Rabbin
Seni hiç unutmadı
Haydi, sen de besmele ile aç
Aç kitabını... Yolunu doğrultmak isteyen bir kul gibi aç
Aç ki huzur davetiyen olsun her bir çağrı
Kılavuzun olsun her bir ayet
Hayat ki, kitabın tam orta yeri
Kalbe dokunan her bir hece vahyin hecesi

Her gün okumaya davettir ezanlar
İman mekteplerine, hayatın merkezine davettir
Huzura davettir
Kitaba davettir
Susamış gönüllere abıhayat sunmaya davettir

Şimdi davete icabet vaktidir
Okumaya başlama vaktidir
Camilerde buluşma vaktidir

Haydi, çocuk, genç, yaşlı demeden açalım kalbimizi
Bakın ezan çağırıyor, kitap bekliyor bizi
“Bizde ayrı sayılmaz
Bir kitap, bir mihraptan
Ki uğuldar kubbemiz,
‘Oku’ diyen hitaptan.

